

Бас редакторы:

Абай Сәдібекұлы

Корректоры:

Камила Әбілсейітқызы

Редакция

мекен – жайы:

Шымкент қаласы

Төле би 21 А

Редакция телефоны

+7 777 542 6070

+7 702 341 4295

Эл. почта

ustazenbegi@mail.ru

Шығу жиілігі:

Кемінде айына

1 рет

Таралымы

500 дана

Журнал

«USTAZ ENBEGI»

редакциясында

басылды

Республикалық ғылыми-әдістемелік №1 PEDAGOG журналы

Наурыз – Март 2025ж №03 (18-журнал)

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ АҚПАРАТ МИНИСТРЛІГІ
АҚПАРАТ КОМИТЕТІНДЕ № KZ27VPY00089365 ТІРКЕЛІП, 19.03.2024 Ж КУӘЛІГІ
БЕРІЛДІ

ЗАРЕГИСТРИРОВАН В КОМИТЕТЕ ИНФОРМАЦИИ МИНИСТЕРСТВА
КУЛЬТУРЫ И ИНФОРМАЦИИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ЗА № KZ27VPY00089365 ОТ 19.03.2024 Г

Қазақстан Республикасы ұстаздарының ашық сабақтар, мақалалар,
сценарийлер, баяндамалар жиынтығы
Сборник открытых уроков, статей, сценариев, докладов учителей РК

Атауы: Республикалық ғылыми-әдістемелік «№1 PEDAGOG» журналы

Название: Республиканский научно-методический журнал «№1 PEDAGOG»

Тілі: қазақ, орыс, ағылшын

Язык: казахский, русский, английский

Таралу аумағы: *Қазақстан Республикасы*

Территория распространения: *Республика Казахстан,*

Негізгі тақырыптық бағыты: Білім саласына арналған ғылыми-әдістемелік
педагогикалық журнал

Основное тематическое направление: Научно-методический
педагогический журнал для образовательной сферы

*Редакция авторлардың пікірімен келісе бермейді. Сөздік, басқа да мәселелер
бойынша авторлар өздері жауапты.*

Шымкент - 2025 ж

Мазмұны:**Содержание:**

1. Қошқарбай Н. Қ - Дене шынықтыру пәнінің оқыту әдістемесі.....3	13. Джаманбаев М.К - Водные бедствия.....49
2. Қошқарбай Н. Қ - Дене шынықтыру пәнінің бастауыш сыныпта оқыту маңыздылығы.....5	14. Қалымбетова П. Қ - Сақтар туралы тарихи мәліметтер.....52
3. Кунглимжайев А. Х - Эффективные методы обучения лексике для учащихся 6 классов.....7	15. Еркентайұлы Е - Искусственный интеллект и машинное обучение: перспективы, риски и новые возможности.....58
4. Тускенова С. К, Зикенова А- «Білімділер бәйгесі» атты интеллектуалды сайыс (3 сыныптар)10	16. Джакупова К. Б - Оқушыларды ағылшын тілінде ауызша сөйлеуге үйретудің тиімді жолдары.....60
5. Кенесов А. Э - Опыт учителя НВ и ТП: «Советы по организации экскурсии в военные части»14	17. Құрманбаев Д. Т - Дене тәрбиесі сабағында заманауи технологияларды пайдалану.....62
6. Ким А. И, Селях Л. - Развитие естественнонаучной грамотности учащихся методами проблемного обучения.....16	18. Нагимова Г. С - Деректер типтері.....64
7. Сулеев А. М - Әдебиет және сахна өнерінің байланысы23	19. Турхашова А. Б -“Ұлттық аспаптар үндестігі” ұйымдастырылған іс әрекеті.....68
8. Тұрдыходжаева А. С - Ерекше балаларға арналған ойын түрлері және олардың дамуға әсері.....25	20. Есенғалиева Д. О - Алаштан шыққан дәрігер-Дәулетшах Күсепқалиев.....69
9. Берденова Т. К - Жүсіп Баласағұн және «Құтты білік».....27	21. Елемесова А. Е - Жасанды интеллекттің мектепке дейінгі білім беру саласындағы рөлі!.....72
10. Асипова А. А - Су ресурстарының экологиялық проблемалары.....33	22. Сейтмуратова А. Э - Ұлттық ойындармен мектепке дейінгі балалардың танымдық әрекетін дамыту.....73
11. Кошкинбаева Г. Б - XX ғасырдың 40-80 жылдарындағы қазақстандық ғалымдардың ғылымды дамытудағы жетістіктері.....38	23. Кенжебекова А. К - Ұлттық тәрбие негізі – балабақшада.....75
12. Керимбаева К. Д - Көлдер мен мұздықтар. Көлдердің қалыптасу ерекшеліктерімен таралуы.....44	24. Кизатова М. К - Қазақстанның табиғи ресурстары және олардың географиялық зерттеулердегі маңызы.....77
	25. Жунисова Ж. К- Ырым тыйым – әдептілік негізі.....79

Алматы облысы, Балқаш ауданы

“Аралтөбе орта мектебі мектепке дейінгі шағын орталығымен” МКМ

Дене шынықтыру пәні мұғалімі

Қошқарбай Нұрболат Құдиярбекұлы

Дене шынықтыру пәнінің оқыту әдістемесі**Аннотация:**

Бұл мақалада дене шынықтыру пәнін оқыту әдістемесі жан-жақты қарастырылады. Оқушылардың денсаулығын нығайту, физикалық қабілеттерін дамыту және салауатты өмір салтын қалыптастыру жолдары талданады. Дәстүрлі, ойын, жарыс, түсіндіру және практикалық әдістердің маңыздылығы сипатталады. Сонымен қатар, инновациялық технологияларды қолдану, бағалау тәсілдері және оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес оқыту әдістері қарастырылады. Дене шынықтыру пәні оқушылардың дене дайындығын ғана емес, олардың психологиялық және әлеуметтік дамуын да қамтамасыз ететін маңызды білім саласы ретінде көрсетіледі.

Түйін сөздер:

Дене шынықтыру, оқыту әдістемесі, қозғалыс белсенділігі, денсаулық, инновациялық технологиялар, бағалау, салауатты өмір салты.

Білім беру жүйесіндегі маңызды пәндердің бірі – дене шынықтыру. Бұл пәннің негізгі мақсаты – оқушылардың денсаулығын нығайту, физикалық қабілеттерін дамыту және салауатты өмір салтын қалыптастыру. Дене шынықтыру – мектеп бағдарламасының ажырамас бөлігі болып табылатын пән, ол оқушылардың физикалық дамуын қамтамасыз етіп қана қоймай, олардың психологиялық және әлеуметтік тұрғыдан қалыптасуына да оң ықпал етеді. Оның адам өміріне үлкен пайдасы да бар, яғни дене шынықтыру сабағы оқушылардың денсаулығын нығайтуға, қимыл-қозғалыс белсенділігін арттыруға көмектеседі. Атап айтсам,

- Жүйелі түрде спортпен айналысу;
- Бұлшықеттерді нығайтып, төзімділікті арттырады;
- Жүрек-қан тамырлары және тыныс алу жүйелерінің жұмысын жақсартады;
- Дене салмағын реттеуге және семіздіктің алдын алуға ықпал етеді;
- Иммундық жүйені күшейтіп, түрлі ауруларға төзімділікті арттырады.

Сонымен қатар бұл пәнді оқыту қозғалыс белсенділігі тек денсаулыққа ғана емес, оқушылардың психологиялық жағдайына да оң әсер етеді. Дене шынықтыру сабағы - стресті азайтып, көңіл-күйді жақсартуға көмектеседі; өзін-өзі бағалауды арттырып, сенімділікті қалыптастырады; шоғырлану қабілетін жақсартып, сабақ үлгеріміне оң ықпал етеді.

Дене шынықтыру – тек жеке физикалық дамуды ғана емес, сондай-ақ командалық рухты, ынтымақтастықты, тәртіпті және жауапкершілікті қалыптастыратын пән. Ол оқушыларды:

- Бірлесіп жұмыс істеуге, командалық әрекет етуге үйретеді;
- Қарым-қатынас дағдыларын жетілдіруге ықпал етеді;
- Жеңіске жету мен жеңілісті қабылдау мәдениетін меңгеруге баулиды.

Мектеп бағдарламасындағы дене шынықтыру пәні оқушылардың физикалық, психологиялық және әлеуметтік дамуына ықпал ететін маңызды пәндердің бірі болып табылады. Бұл сабақ арқылы балалар салауатты өмір салтын қалыптастырып, болашақта белсенді әрі дені сау азамат ретінде жетіледі. Сондықтанда білім беру саласының басты

міндеттерінің бірі - дене шынықтыру пәнінің маңыздылығын арттыру және оны жүйелі түрде дамыту болып табылады.

Дене тәрбиесі – адамның физикалық және психикалық дамуын қамтамасыз ететін негізгі факторлардың бірі. Оқушылардың қимыл-қозғалыс белсенділігін арттыру арқылы олардың төзімділігі, ептілігі, күш-қуаты және икемділігі дамиды. Сонымен қатар, денешынықтыру сабағы оқушылардың тәртіптілігі мен ынтымақтастығын қалыптастырады. Денешынықтыру сабақтарын тиімді өткізу үшін әртүрлі оқыту әдістері қолданылады. Яғни:

- 1) Дәстүрлі әдіс – мұғалімнің басшылығымен жүргізілетін сабақтар, онда оқушыларға нақты тапсырмалар беріледі.
- 2) Ойын әдісі – спорттық және қозғалмалы ойындар арқылы оқушылардың физикалық белсенділігін арттыруға бағытталған.
- 3) Жарыс әдісі – оқушылар арасында бәсекелестік тудырып, олардың шеберліктерін шыңдауға көмектеседі.
- 4) Түсіндіру және көрсету әдісі – дене жаттығуларының дұрыс орындалуын түсіндіріп, үлгі ретінде көрсету арқылы жүзеге асырылады.
- 5) Практикалық әдіс – оқушылардың өз бетімен жаттығуларды орындауына мүмкіндік беру.

Бүгінде денешынықтыру сабақтарында инновациялық технологияларды пайдалану кең таралған. Мысалы, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар – оқушыларға жаттығуларды түсіндіру үшін бейнероликтер мен интерактивті бағдарламаларды қолданады. Фитнес-трекерлер және смарт құрылғылар – оқушылардың физикалық белсенділігін бақылауға мүмкіндік береді. Онлайн сабақтар мен қосымшалар – денешынықтыру жаттығуларын үйде орындау мүмкіндігін ұсынады.

Денешынықтыру пәнін оқыта отырып оны бағалау және саралау деген болады. Бағалау ол көбінесе оқушылардың сабақ үстіндегі сабаққа қатысуын бағалаумен байланыстырылады. Мәселен:

- Қозғалыс белсенділігін бақылау – оқушылардың дене шынықтыруға деген ынтасын анықтау.
- Өзін-өзі бағалау – оқушылар өздерінің физикалық деңгейін бағалайды.
- Жетістіктерді салыстыру – белгілі бір уақыт аралығында жеткен нәтижелерін талдау.

Денешынықтыру пәнін оқытудың әдістемесі оқушылардың жас ерекшеліктерін, физикалық дайындығын және қызығушылықтарын ескере отырып құрылады. Заманауи әдістер мен технологияларды қолдану арқылы сабақтардың тиімділігін арттыруға болады. Денешынықтыру пәні – тек спорттық қабілетті дамыту ғана емес, сонымен қатар салауатты өмір салтын насихаттаудың құралы болып табылады. Дене шынықтыру – болашақ ұрпақтың денсаулығы мен өмір сапасын жақсартуға бағытталған маңызды пән. Бұл сабақтар дене қозғалысын жақсартып қана қоймай, оқушылардың жан-жақты дамуына ықпал етеді. Сонымен қатар, дене тәрбиесі адамның жауапкершілігін, өзін-өзі реттеу қабілетін арттырып, жеке тұлғалық қасиеттерін жетілдіреді. Сондықтан денешынықтыру пәніне деген көзқарасты жаңғыртып, оның әдістемелік негіздерін жетілдіру – білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі. Еліміздің болашағы – дені сау, білімді және белсенді азаматтар, сондықтан мектеп қабырғасынан бастап салауатты өмір салтын насихаттау үлкен маңызға ие.

Алматы облысы, Балқаш ауданы

“Аралтөбе орта мектебі мектепке дейінгі шағын орталығымен” МКМ

Дене шынықтыру пәні мұғалімі

Қошқарбай Нұрболат Құдиярбекұлы

Дене шынықтыру пәнінің бастауыш сыныпта оқыту маңыздылығы

Аннотация:

Бұл мақалада бастауыш сыныптардағы дене шынықтыру пәнінің маңыздылығы жан-жақты қарастырылады. Дене тәрбиесінің баланың физикалық, психологиялық және әлеуметтік дамуына әсері талданады. Қозғалыс белсенділігінің денсаулықты нығайтып, оқу үлгерімін арттырудағы рөлі сипатталады. Сонымен қатар, дене шынықтыру сабақтарының балалардың әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруға, эмоционалдық тұрақтылығын дамытуға және өзін-өзі бағалауын жақсартуға ықпалы көрсетіледі. Білім беру жүйесінде дене тәрбиесін тиімді ұйымдастырудың маңыздылығы аталып өтіп, оны күнделікті өмір дағдысына айналдыру қажеттілігі негізделеді.

Түйін сөздер:

Дене шынықтыру, бастауыш сынып, қозғалыс белсенділігі, денсаулық, психологиялық даму, әлеуметтік дағдылар, білім беру.

Бастауыш сыныптағы дене шынықтыру пәні – баланың денсаулығын нығайтып, дене бітімін қалыптастырумен қатар, оның ой-өрісінің дамуына, әлеуметтік дағдыларды меңгеруіне ықпал ететін маңызды оқу пәндерінің бірі. Баланың тұлға болып қалыптасуында дене тәрбиесінің орны ерекше, себебі мектеп жасындағы оқушылардың физикалық белсенділігі олардың интеллектуалды, эмоционалдық және әлеуметтік дамуына тікелей әсер етеді. Сондықтан, бастауыш сыныпта дене шынықтыру пәнін жүйелі және тиімді оқыту – сапалы білім берудің негізгі бөлігі болып табылады.

Бастауыш сынып оқушыларының денсаулығы мен физиологиялық дамуы үшін қозғалыс белсенділігі аса маңызды. Күнделікті қозғалыс пен жаттығулар арқылы балалардың төзімділігі артып, семіздік және басқа да созылмалы аурулардың алдын алуға мүмкіндік туады. Бастауыш сыныптағы оқушылар әлі де өсіп-жетілу кезеңінде болғандықтан, олардың физикалық белсенділігі міндетті түрде назарда болуы керек. Дене шынықтыру – балалардың жан-жақты дамуына ықпал ететін маңызды пәндердің бірі. Әсіресе, 6-9 жас аралығындағы балалар үшін бұл пән денсаулықты нығайту, қозғалыс дағдыларын қалыптастыру және әлеуметтік бейімделу процесінде үлкен рөл атқарады.

Дене шынықтыру пәні баланың тек денесін шынықтырып қана қоймай, оның психологиялық және эмоционалдық жағдайына да оң әсер етеді. Белсенді қимыл-қозғалыстар баланың стресс деңгейін төмендетіп, өзін-өзі сенімді ұстауына көмектеседі. Ойын арқылы ұйымдастырылған жаттығулар балаларға:

- Көңіл-күйін реттеуге;
- Эмоциясын бақылауға;
- Өзін-өзі бағалауды жақсартуға;
- Қоршаған ортаға бейімделуге ықпал етеді.

Зерттеулер көрсеткендей, тұрақты физикалық белсенділікпен айналысатын балалар

сабақты жақсы меңгереді, эмоционалды тұрақты, өзіне сенімді болады. Қазақ ғалымдарының бірі **А.Қ. Құлановтың пікірінше**, «Дене шынықтыруды мектеп бағдарламасының маңызды бөлігі ретінде қарастырып, оның балалардың денсаулығы мен оқу үлгеріміне әсерін зерттеген». Дене шынықтыру сабақтары арқылы балалар әлеуметтік дағдыларды меңгереді. Бұл дағдылар болашақта балаға қоғамда өз орнын табуға, тұлға ретінде қалыптасуға көмектеседі. Спорттық ойындарда кездесетін жеңіс пен жеңілісті қабылдау балаларға өмірдегі түрлі жағдайларды дұрыс қабылдап, эмоционалдық тепе-теңдікті сақтауға үйретеді.

Дене жаттығулары миға оттегінің жақсырақ жетуіне ықпал етіп, когнитивті қабілеттерді жақсартады. Яғни, қозғалыс белсенділігі – тек денсаулық үшін ғана емес, сонымен қатар интеллектуалдық дамуға да әсер ететін маңызды фактор. Көптеген ғылыми зерттеулерге сәйкес, физикалық белсенділік пен оқу үлгерімі арасында тікелей байланыс бар. Дене шынықтыру сабағына белсенді қатысатын оқушылардың:

- Зейіні жоғары;
- Ақпаратты қабылдау қабілеті дамыған;
- Оқу үлгерімі жақсырақ болатыны анықталған.

Бастауыш сыныптағы дене шынықтыру пәні – тек қозғалыс белсенділігін арттыру үшін ғана емес, оқушылардың физикалық, психологиялық және әлеуметтік дамуы үшін де маңызды. Бастауыш сынып оқушыларының физиологиялық және психологиялық даму ерекшеліктерін ескере отырып, оқыту процесін ұйымдастыру олардың оқу жетістіктеріне оң әсер етеді. Мұғалімдердің бұл ерекшеліктерді білуі және оқытуда ескеруі балалардың жан-жақты дамуына және білімді тиімді меңгеруіне мүмкіндік береді. Дене тәрбиесі арқылы балалардың денсаулығы нығайып, өзіне деген сенімі артады, ал бұл олардың болашақ өмірінде үлкен жетістіктерге жетуіне ықпал етеді. Сондықтан, мектептерде дене шынықтыру пәнін тиімді әрі қызықты етіп өткізу – білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі болуы керек.

Қазіргі таңда балалардың қозғалыс белсенділігін арттыру – қоғамдағы маңызды мәселелердің бірі. Ғаламтор мен технологияның дамуы балалардың уақытын экран алдында өткізуіне әкеліп соғуда, бұл олардың физикалық белсенділігіне кері әсерін тигізеді. Сол себепті, ата-аналар, мұғалімдер және қоғам болып бірігіп, балалардың салауатты өмір салтын қалыптастыруына жағдай жасауымыз қажет. Дене шынықтыру тек сабақ ретінде ғана емес, күнделікті өмір дағдысына айналуы тиіс. Осылайша, болашақ ұрпақтың денсаулығы мықты, ақыл-ойы сергек, тұлға ретінде жан-жақты дамуына жол ашамыз.

Кунглимжайев Абай Хужабаевич

"КГУ "Общеобразовательная школа села Арайлы отдела образования по Целиноградскому району управления образования Акмолинской области"

Эффективные методы обучения лексике для учащихся 6 классов

Аннотация.

Данная статья «Эффективные методы обучения лексике для учащихся 6 классов» освящает современные подходы и стратегии, которые помогают ученикам, в особенности школьникам 6 классов, эффективно овладевать новым лексический материал. В этой статье рассматриваются разные методы, в том числе применение ассоциаций, контекстное обучение, игры, ресурсы мультимедии, а также метод частичного повторения. Пристольное внимание стоит уделить важности использования лексики в реальных ситуациях, таких как ролевые игры и творческие задания, что содействует лучшему овладению и активному использованию новых слов. Статья направлена для учителей английского языка и педагогов, которые стремятся улучшить лексический процесс обучения, сделать его более захватывающим и мотивирующим для учеников.

Слово — это единица речи, представляющая собой звуковое выражение понятия о предмете или явлении объективного мира.

Самуэль Джонсон.

Изучение лексики является действительно важной частью процесса обучения иностранных языков, включая учащихся 6 классов. На данной стадии ученики владеют уже определенным лексическим запасом, но для продуктивного освоения языка очень важно совершенствовать навыки работы с новым словарным запасом. Далее представляю Вам наиболее эффективные методы обучения лексике, которые помогут школьникам 6 классов довольно несложно и с интересом изучать новые слова.

1. Методы ассоциаций и карт памяти.

Один из самых эффективных способов запоминать новые слова это формирование ассоциаций. Например, чтобы запомнить слово «apple» (яблоко), ученики должны представить себе яблоко и его яркие цвета, запах или вкус. Это поможет им получить связь между новым словом и его значением, что упрощает процесс запоминания.

Метод "карты памяти" тоже неплохой вариант для учащихся 6 классов. Карты памяти это карточки с изображениями и переводом слова с одной стороны, а с другой стороны примеры применения слова в предложении. Этот метод поможет запоминать слова, понять как они используются в контексте, особенно отлично подходит для тех у кого хорошая фотографическая память.

2. Контекстное обучение лексике.

Общенаучно известно, что лучше всего новые слова запоминаются, когда мы их встречаем в контексте. Если мы будем просто зубрить слова без учета той ситуации, в которой они могут быть использованы, то мы просто их будем забывать.

Простой пример: Учитель предлагает ученикам прочитать короткий текст на английском языке, в котором встречаются новые слова. После того, как они прочитают текст, дети должны ответить на вопросы, используя эти слова в своих ответах. Это поможет ученикам лучше понять значение слов и запомнить их, так как они начинают ассоциировать слова с реальными ситуациями.

3. Игры.

Игры это великолепный способ обучить детей новому словарному запасу, который явно не будет скучным и однообразным. Игры помогают развивать хорошую память, навыки общения на иностранном языке.

Примеры игр:

Словесные цепочки: Учитель называет слово, и следующий ученик должен назвать слово, которое начинается с последней буквы предыдущего. Например, если учитель сказал «dog», следующий ученик должен назвать слово на букву "g" «goose». Это упражнение помогает запоминать слова в контексте их звучания.

Кроссворды и пазлы: Разгадывайте кроссворды с новыми словами это поможет ученикам отлично

запоминать их и развивать навыки ассоциации.

Используйте также онлайн-игры, связанные с английским языком и приложения для интерактивных заданий.

Ресурсы мультимедии.

Визуальная и аудиовизуальная информация очень важна для детей. Видеоролики, песни, мультсериалы, картинки и другие мультимедийные материалы помогают детям наглядно запоминать слова. Например, можно использовать песни для запоминания новых слов или фраз, обсуждать происходящее в видеороликах, при этом нужно обращать внимание на использованную лексику.

Мультимедийные материалы, такие как видео, песни, аудиозаписи и интерактивные приложения, значительно облегчат процесс изучения лексики. С помощью таких материалов ученики лучше воспринимают информацию на слух и закрепляют ее на практике.

Пример: Учитель воспроизводит песню на английском языке, в которой определенно встречаются новые слова, а ученики выписывают их. Потом они должны обсудить значения этих слов и потренироваться в их использовании. Этот метод поможет ученикам запомнить новые слова, сделает процесс обучения более интересным.

5. Метод "ролевых игр".

Отличный способ практического применения новых слов в речи это и есть ролевые игры. Учитель должен предложить ученикам разыграть разные ситуации, например, поход в магазин за хлебом или поездку в путешествие на каникулы, где они должны использовать изученные слова.

Пример: Учитель дает задание, а один ученик играет роль продавца в магазине, а второй должен сыграть роль покупателя. Покупатель должен спросить цену на товар, использовать слова, которые относятся к покупкам, а продавец должен ответить. Это поможет эффективно ученикам запоминать слова, научиться применять их в реальной жизни.

6. Метод частичного повторения.

Одного урока звучание лексики недостаточно. Нужно частично повторять слова через определенные промежутки времени это уже проверенный метод для долгоповторения срочного запоминания. Учитель должен составить список новых слов и регулярно проверять их через пару дней или неделю, при этом может использовать как тесты, так и устные задания.

Например: один раз в неделю учитель должен провести мини-опрос, в котором ученики должны ответить на вопросы, используя недавно изученную лексику. Это действительно поможет запоминать слова, а также удерживать их в долговременной памяти.

Заключение.

С привеликим удовольствием, хочу отметить, что данные эффективные методы обучения лексике помогут в дальнейшем учащимся 6 классов запоминать новые слова, научиться использовать их в разных контекстах. Также хочу подчеркнуть, что процесс обучения должен быть разнообразным и увлекательным. Применение вышеуказанных методов: ассоциаций, игр, мультимедийных материалов и ролевых игр сделает ваши уроки более интересными, а также поможет ученикам развивать навыки общения на английском языке, что немаловажно. Не забывайте, что регулярное повторение и практика это тот самый ключ к успешному усвоению лексики и закреплению ее в памяти. Кстати применяя данные методы работы с лексикой, важно учитывать интересы и предпочтения учеников. Чем более разнообразными будут подходы, тем проще и быстрее дети смогут расширять свой лексический запас. Постоянное вовлечение учащихся в процесс обучения и использование интерактивных, интересных методов делает изучение языка более увлекательным и продуктивным, тем более мы живем над данный момент в веке современных технологий, тот же искусственный интеллект делает материалы очень разнообразным. Надеюсь данная статья будет полезной для всех людей, которые так или иначе ассоциируют себя с иностранным языком, в нашем случае это английский язык.

Используемая литература:

1. Harmer, J. (2007). *The Practice of English Language Teaching* (4th ed.). Longman.
2. В книге рассматриваются различные методы преподавания английского языка, включая эффективные подходы к обучению лексике и грамматике.
3. Larsen-Freeman, D. (2000). *Techniques and Principles in Language Teaching* (2nd ed.). Oxford University Press.
4. Это классическое руководство по методам преподавания иностранных языков, где подробно описываются различные техники, включая методы обучения лексике.
5. Thornbury, S. (2006). *How to Teach Vocabulary*. Longman.
6. В этом пособии подробно изложены методы и стратегии преподавания лексики на различных уровнях, от начинающих до более продвинутых учеников.
7. Scrivener, J. (2011). *Teaching English Grammar*. Macmillan Education.
8. **Гальскова Н.Д.** «Современная методика обучения иностранным языкам». Москва, 2000.
9. **Давыдова Э.М.** «Игра как метод обучения иностранным языкам». Иностранный язык в школе, 2010, №6, с. 34-38.

Абай облысы, Семей қаласы

«Әлихан Бөкейхан атындағы №39 жалпы орта білім беретін мектебі»КММ

Бастауыш сынып мұғалімдері

Тускенова Самал Кайратовна

Зикенова Айнур

«Білімділер бәйгесі» атты интеллектуалды сайыс (3 сыныптар)

Мақсаты: Білімге деген көзқарасын қалыптастыра отырып, білім жарыстырып, ой шапшаңдығын, тіл шешендігін дамыту. Ұйымшылдыққа, ізденімпаздыққа, шығармашылыққа тәрбиелеу.Топпен жұмыс істей отырып, өзгенің пікірін құрметтеуге, ұйымшылдыққа баулу.

Сайыстың міндеті:

Оқушылардың шығармашылықпен жұмыс істеуіне, рухани - танымдық жағынан өздігінен жетілуге талпынуын қолдау.

Түрі: интеллектуалды сайыс сабақ

Әдісі: Сұрақ-жауап, ізденушілік, логикалық сұрақтар

Көрнекілігі: Интербелсенді тақта, қажетті ресурстар

Сайысқа қатысушылар: 3 - сынып оқушылары

(Әділ-қазы алқасын сайлап алу)

Өту барысы:

Ұйымдастыру кезеңі

Алдын ала тағайындалған топтарды шақыру

Әділқазылар алқасын таныстыру

Сайыстың мақсатымен таныстыру

Ойынның шартымен таныстыру

Айнур Зикенова :

- Сәлеметсіздер ме, құрметті ұстаздар, оқушылар және қонақтар! Бүгінгі сайыста қала мектептерінің 3 сынып оқушыларының арасында өткізгелі отырған «Білімділер бәйгесі» атты интеллектуалды ойынға қош келдіңіздер!!!!

Тускенова Самал Кайратовна: Құрметті ойыншылар, сіздердің қолдарыңызда шарлар бар. Таңдалған шарлардың түсі бойынша « Бағдаршам» түстерін құрайық. Енді осы бөлінген түстер бойынша «Қызыл, сары, жасыл» түсті топтар құрылды. «Жасыл» түсті шарлар таңдаған оқушылар, жасыл шар ілінген үстелге орналасады. «Қызыл» түсті шарлар таңдаған оқушылар, қызыл шар ілінген үстелге орналасады. «Сары» түсті шарлар таңдаған оқушылар, сары шар ілінген үстелге орналасады. Қошеметтеп қояйық!!!

Көңілді тапқыштар мен білгіштер,

Бар өнерін алдарыңа салады.

Кім біледі? Көп оқыған болса егер,

Бүгінгі күннің жеңімпазы болады.

Айнур Зикенова :

1-топ қатысушылары «Жасыл түсті шар таңдаушылар»

№ «22» мектептің 3 сынып оқушысы Болатова Таңсұлу

№ «39» мектептің 3 сынып оқушысы Тынысбекова Алуа

№ «32» мектептің 3 сынып оқушысы Қуатқызы Нұрайлым

№ «10» мектептің 3 сынып оқушысы Айтбай Диляра

2-топ қатысушылары «Қызыл түсті шар таңдаушылар»

№ «39» мектептің 3 сынып оқушысы Гинаятова Мейірім

№ «10» мектептің 3 сынып оқушысы Ахметов Айсұлтан

№ «44» мектептің 3 сынып оқушысы Ғалымбекұлы Айсұлтан

№ «11» мектептің 3 сынып оқушысы Асылханұлы Нұрасыл

3-топ қатысушылары «Сары түсті шар таңдаушылар»

№ «22» мектептің 3 сынып оқушысы Айтқазин Ерناзар

№ «32 » мектептің 3 сынып оқушысы Құдайберген Әділжан

№ «44» мектептің 3 сынып оқушысы Совет Қуаныш

№ «11» мектептің 3 сынып оқушысы Шәкен Мирас

Тускенова Самал Кайратовна:

Әділ бағаға қалтасы толы,

Әділқазылармен танысайық!

Бастауыш сынып мұғалімдері:

1.Рахимжанова Айгерім Төлеубековна

2.Молдамсеитова Ғалия Оралхановна

3.Карибаева Сандұғаш Болатовна

Зикенова Айнур:

Интеллектуалды сайыс 4 кезеңнен тұрады:

1 кезең- «Киндер-сюрприз»

(Берілген логикалық тапсырмалар топтық жұмыста орындалады)

2 кезең- «Нысана» ойыны әртүрлі сұрақтар беріледі.

3 кезең- «Әріпті қолғаптар» ойыны

(Тапсырма қазақ тілі пәні бойынша. Берілген әріптерден сөз құрау. Сәйкесінше ережесін тауып айту)

4 кезең- «Бәйге» әртүрлі сұрақтар беріледі.

Жүргізілу барысы:

Тускенова Самал Кайратовна:

Жарыста озып шығар жүйріктері,

Әрқайсысы бақтарынан көрер енді.

«Жүріктен жүйрік озар жарысқанда» дей отырып сіздерге сәттілік тілеп, ойынымызды бастайық!!!

1 кезең- «Киндер-сюрприз»

Шарты: Әр топ ойыншыдан 1 қатысушы келіп, өзіне тәтті мақта таңдайды. Оны суға салады. Киндер ыдысынан шыққан тапсырманы топта орындайды. Әр дұрыс орындалған топтық жұмыс тапсырмаға 2 ұпайдан беріледі.

Уақыты: 3 минут

(Әр дұрыс орындалған тапсырмаға 2 ұпайдан)

1)Ағаштың үстінде 10 торғай отыр еді. Аңшы оның екеуін атып түсірді. Қанша торғай қалды? (2)

2)Үстелде төрт алма жатыр. Бір алманы 2-ге бөлсе, үстелде неше алма бар деп саналады? (4)

3)Отбасында 2 бала бар. Марлен Ардақтың ағасы, ал Ардақ Марленге іні емес. Сонда Ардақ кім? (қарындасы)

4)Отыз деген саннан және «Я» әрпінен тұратын есімді табыңыз? (Зоя)

5)Автобустан түсу үшін не істеу керек? (автобуска міну керек)

6)Жүзе алмайтын адам суға түссе қалай шығады? (үсті су болып шығады)

Зикенова Айнур:

Келесі кезеңіміз «Нысана» ойыны деп аталады.

Шарты: Экранға назар аударайық, мұнда сандар берілген. Нысанада жиыны 28 сұрақ жасырылған. Әр топ ойыншы сұраққа дұрыс жауап беру арқылы, келесі санды таңдауға мүмкіндік алады. Алдарыңызда қоңырау белгісі тұр. Дұрыс жауабын білсеңіздер, қоңырау бірден басып, сұраққа жауап береміз. Сұрақ –жауап алысу 30 секундта жауап беру керек. Әр дұрыс жауапқа 1 ұпайдан беріледі.

Ойынымызды жалғастырайық!!!

Сергіту сәті: Перизат Бауржанқызы жүргізеді.

Зикенова Айнур:

3 кезең- «Әріпті қолғаптар»

Ойынның шарты: Әр топ ойыншылары қолғаптарға берілген әріптерден сөз құрайды. Сәйкесінше ережесін айтады.

Әр дұрыс орындалған топтық жұмыс тапсырмаға 2 ұпайдан беріледі.

Уақыты: 3 минут

Әр топ құраған сөздерін айтады. (2 ұпай)

Қазақ тілі пәні бойынша ережесін айтады. (2 ұпай)

Тускенова Самал Кайратовна:

Ойынымыздың соңғы кезеңі: «Бәйге»

Ойын шарты: Ойын 4 бөлімге бөлінген. «Салт-дәстүр», «Өнер және спорт», «Тұлғалар», «Еркін тақырып» әр топ өздеріне қалаған тақырыбы бойынша таңдай алады. Сұрақтар ұпай санына қарай жеңілден күрделіге қарай берілген. Әр дұрыс жауапқа сәйкесінше ұпай саны беріледі.

Салт-дәстүр:

10 Ұлттық ойындарды ата? (асық,алтыбақан,ат жарыс,қол күрес,бәйге,көкпар,теңге алу т.б.)

20 «Тұсау кесер» рәсімі қалай жасалады? (Тұсаукесер-сәби қаз тұрғаннан кейін тез жүріп кетсін деген тілекпен жасалатын ғұрып)

30 Күн мен түн қай кезде теңеледі? (22-наурыз,22-23-қыркүйек)

Өнер:

10 Адам бойынан қандай өнерлер табылады? (ән айту,би билеу,ақындық өнер,сурет салу)

20 Мына спортшы кім және қандай спорт түрімен айналысады? (Геннадий Головкин,бокс)

30 Бұл кім? (Димаш Құдайберген,әнші)

Тұлғалар:

10 Бұл кім? (Әлихан Бөкейхан)

20 Абай Құнанбаев қай жылдары өмір сүрді? (1845-1904)

30 Желтоқсан оқиғасының құрбандарын ата? (Қайрат Рысқұлбеков,Ляззат Асанова,Сәбира Мұхамеджанова,Ербол Сыпатаев)

Еркін тақырып:

10 Мақалды жалғастыр «Өзге елде сұлтан болғанша...» (өз елінде ұлтан бол)

20 Абай Құнанбаевтың шын есімі? (Ибрагим)

30 «Алтын адам» қай жерден табылды? (Алматы облысы,Есік қаласы)

Қорытынды

Әділқазылар алқасы ұпай сандарын анықтап, нәтижесі шығарғанға дейін сіздерге ән шашу.

Ән: орындаушы 3 сынып оқушысы

Ән : орындаушы 2 сынып оқушысы

Құрметті, сайысқа қатысушылар, ұстаздар, әділқазылар алқасы!!!

Бүгінгі «Білімділер бәйгесі атты сайысымыз өз мәресіне жетті.

Болды дейміз жарысымыз жемісті,

Озып шығар кім білімді, кім күшті.

Әділқазы алқасына жүгінсек,

Берер дейміз әділдікпен жеңісті -дей отырып сөз кезегін әділқазылар алқасына берейік. (Әділқазылар алқасы сөйлейді)

Марапаттау рәсімі.

**Коммунальное государственное учреждение
«Средняя общеобразовательная школа №10» отдела образования
города Семей управления образования области Абай
Учитель НВ и ТП
Кенесов Алтынбек Элибекулы**

Опыт учителя НВ и ТП: «Советы по организации экскурсии в военные части»

Экскурсии в военные части — это один из самых эффективных способов заинтересовать школьников предметом начальной военной подготовки и показать им, как теория, изучаемая на уроках, применяется на практике. Такие мероприятия не только расширяют кругозор учеников, но и способствуют их патриотическому воспитанию, формируют уважение к военной службе и помогают лучше понять роль армии в жизни страны. Однако организация таких экскурсий требует тщательной подготовки. В этой статье я поделюсь своим опытом и дам несколько советов, которые помогут сделать поездку в военную часть успешной и полезной.

1. Определите цели экскурсии.

Прежде чем начать организацию, важно четко сформулировать, чего вы хотите достичь. Например:

- Познакомить учеников с бытом военнослужащих.
- Показать современную военную технику и вооружение.
- Рассказать о профессиях, связанных с армией.
- Укрепить патриотические чувства школьников.

Четкие цели помогут вам лучше спланировать мероприятие и согласовать программу с командованием военной части.

2. Наладьте контакт с военной частью.

Организация экскурсии начинается с поиска подходящей военной части. Это может быть ближайшая воинская часть, учебный центр или даже военно-исторический музей. Важно заранее связаться с командованием и обсудить:

- Возможность проведения экскурсии.
- Дату и время визита.
- Программу мероприятия (что ученики смогут увидеть и попробовать).
- Требования к группе (например, наличие справки со школы, форма одежды).

Не забудьте уточнить, какие ограничения могут быть (например, запрет на фото- или видеосъемку).

3. Подготовьте учеников.

Перед экскурсией проведите с учениками вводное занятие. Расскажите им:

- О истории и задачах военной части, которую они посетят.
- О правилах поведения на территории части (дисциплина, уважение к военнослужащим).
- О том, что они увидят и чему смогут научиться.

Также важно напомнить о технике безопасности, особенно если планируется демонстрация оружия или техники.

4. Составьте подробный план экскурсии.

Программа экскурсии должна быть насыщенной, но не перегруженной. Вот примерный план:

- Встреча с представителем части, вводный инструктаж.
- Экскурсия по территории части (казармы, плац, учебные классы).
- Демонстрация военной техники и оружия (если разрешено, можно дать подержать в руках).
- Встреча с военнослужащими, рассказ об их службе.
- Возможность задать вопросы.
- Фото на память (если это разрешено).

Убедитесь, что программа согласована с командованием части и учитывает возрастные особенности учеников.

5. Обеспечьте безопасность.

Безопасность — это главный приоритет. Убедитесь, что:

- Все ученики находятся под присмотром.
- На территории части соблюдаются все правила.
- У вас есть список учеников с контактами их родителей.
- У вас есть аптечка и необходимые документы (например, приказ о проведении экскурсии).

6. Сделайте экскурсию интерактивной.

Чтобы экскурсия запомнилась, постарайтесь сделать ее максимально интерактивной. Например:

- Организуйте мастер-класс по сборке-разборке оружия.
- Проведите небольшую викторину или конкурс на знание военной истории.
- Предложите ученикам попробовать солдатскую кашу или познакомиться с бытом в казарме.

Такие моменты делают экскурсию живой и увлекательной.

7. Подведите итоги.

После экскурсии обязательно обсудите с учениками их впечатления. Проведите беседу или попросите их сделать пост в социальных сетях или написать небольшое эссе на тему «Что я узнал и чему научился». Это поможет закрепить полученные знания и эмоции.

8. Поддерживайте связь с военной частью.

Если экскурсия прошла успешно, не теряйте контакт с военной частью. Возможно, в будущем вы сможете организовать еще одно мероприятие или даже сделать такие экскурсии регулярными. Это будет полезно как для учеников, так и для военнослужащих, которые смогут поделиться своим опытом с молодежью.

Заключение.

Организация экскурсии в военную часть — это трудоемкий, но очень познавательный процесс. Такие мероприятия не только обогащают знания учеников, но и помогают им лучше понять, что значит служить Родине. С правильной подготовкой и энтузиазмом вы сможете сделать эту экскурсию незабываемой для ваших учеников и, возможно, вдохновить их на выбор профессии, связанной с армией.

Ким Анна Ильинична
учитель химии
Селях Лидия Юрьевна
учитель химии

**КГУ «ОШ №16 отдела образования г
Костанай», Казахстан**

Развитие естественнонаучной грамотности учащихся методами проблемного обучения

Аннотация: Внедрение в учебный процесс образования активных методов обучения- решение современных проблем общества В данной статье раскрывается влияние проблемного обучения на развитие естественно- научной грамотности и повышение качества знаний учащихся. Авторы показали внедрение в процесс обучения химии в 8-9 классах инновационных методов проблемного обучения.

Ключевые слова: Проблемное обучение, уроки химии, развитие естественно-научной грамотности.
Аннотация: Білім беру үдерісіне оқытудың белсенді әдістерін енгізу – бұл қоғамның қазіргі мәселелерінің шешімі. Авторлар 8–9 сыныптарда химияны оқыту үдерісіне проблемалық оқытудың инновациялық әдістерін енгізуді көрсетті.

Негізгі сөздер: Проблемалық оқыту, химия сабақтары, жаратылыстану сауаттылығын дамыту.

Abstract: The introduction of active teaching methods into the educational process is a solution to modern problems of society. This article reveals the influence of problem-based learning on the development of natural science literacy and improving the quality of students' knowledge. The authors showed the introduction of innovative methods of problem-based learning into the process of teaching chemistry in grades 8-9.

Key words: Problem-based learning, chemistry lessons, development of natural science literacy.

Развитие естественнонаучной грамотности учащихся является одной из основных целей образования в современном мире. Международные исследования в области образования ежегодно показывают, что казахстанские школьники сильны в области предметных знаний, но сталкиваются с трудностями при переносе предметных знаний в жизненные практические ситуации. Основной причиной невысоких результатов казахстанских обучающихся 15-летнего возраста является недостаточная способность применять свои знания и навыки на практике при решении задач, приближенных к реальным ситуациям. Необходимо отметить и недостаточный уровень умений в поиске различных методов решения задач, проведения исследований, участия в групповых проектах. Данная причина в основном связана с особенностями организации образовательного процесса в школах, его ориентацией на овладение предметными знаниями и умениями, решением стандартных задач, как правило, входящих в банки заданий МОДО и ЕНТ.

Для современной системы образования Казахстана актуальной становится проблема формирования естественно -научной грамотности на уроках химии. «Наша задача – сделать образование центральным звеном новой модели экономического роста. Учебные программы необходимо нацелить на развитие способностей критического мышления и навыков самостоятельного поиска информации» [1]. В современном, быстро развивающемся обществе, в век технологий и прогресса, необходимо обучение учащихся, обладающих естественно- научной грамотностью. «Процесс формирования личности должен строиться на материале, связанном с реальной жизнью для привития обучающимся базовых ценностей» [2]. Естественно-научная грамотность поможет учащимся решать жизненные ситуации в различных сферах деятельности, применяя полученные на уроках знания и умения на практике. Аспектами естественно-научной грамотности является способность, используя свои знания, объяснять различные процессы и явления, формулировать выводы, находить определённые пути решения жизненных задач с помощью различных методов исследования появившихся проблем. Проблемное обучение — это организация учебного процесса, в ходе которого учащиеся включаются в решение различных проблем, выдвигаемых перед ними учителем. В современном образовании актуальным является исследование влияния применения методов проблемного обучения на уровень

развития естественно -научной грамотности у учащихся 8–9 класса на уроках химии. Переход к активным методам обучения, включая метод проблемного обучения, является одной из основных тенденций образовательной практики. Методы проблемного обучения способствуют развитию у учащихся умения анализировать, критически мыслить, искать информацию и применять знания на практике. Проблемное обучение активизирует познавательную деятельность в процессе изучения различных тем, так как, работая в группах они обсуждают проблемы, ищут решения, что позволяет им лучше усваивать материал и развивать навыки самостоятельной работы и сотрудничества. Важно, чтобы учащиеся получали не только базовые знания по предметам естественных наук, но и умения анализировать, объяснять и применять эти знания на практике.

В нашем исследовании принимали участие учащиеся всех 8–9 классов в возрасте 14–15 лет. Цель исследования: Изучение влияния методов проблемного обучения на развитие естественнонаучной грамотности. Гипотеза: Применение проблемного обучения на уроках химии способствует развитию естественнонаучной грамотности и повышению качества знаний учащихся. Методы исследования: наблюдение, анализ ответов и работ учащихся, беседа, анкетирование, анализ СОЧ и результатов обученности по химии за 1–3 четверть. Для целенаправленной исследовательской деятельности мы использовали в своей практике:

1) Краткосрочные планы последовательных уроков с применением методов проблемного обучения, целью которых является умения анализировать, критически мыслить, искать информацию и применять знания на практике.

2) Презентации, которые наглядно раскрывали темы. Для дополнительного информирования учебного материала подготовили видеоматериалы, которые демонстрировали практические примеры и интересные факты. 3) Разработанные рабочие листы по теме, которые стимулировали учащихся к активному участию на уроке, повысили уровень вовлеченности в учебный процесс, дали возможность более полно раскрыть, закрепить, обобщить изученный материал и получить обратную связь.

4) компетентностно-ориентированные задания с целью развития естественно-научной грамотности и подготовки учащихся к жизненным ситуациям, тестированию PISA, МОДО, ЕНТ. Задания охватывали разные области естественных наук, в различных контекстах, таких как повседневные ситуации, научные эксперименты, природные явления, примеры из истории, так же задания различного уровня сложности. В течение третьей четверти в качестве экспериментальных классов были выбраны: 8А, 8Е, 9А, 9В классы, где при изучении различных тем, применялись методы исследовательского подхода, проблемные ситуации, а также включались элементы проектной, игровой и контекстно-ориентированной деятельности на уроках. Особое внимание уделялось при изучении различных тем развитию естественно-научной грамотности у учащихся с помощью разработанных нами контекстно-ориентированных заданий. Для сравнения результатов обучения, в других 8-х и 9-х классах уроки химии проводились с частичным применением метода проблемного обучения, по традиционной методике. При изучении в 8 классах темы «Структура периодической системы» с помощью приёма «Ассоциативный ряд» учащиеся выходят на тему и цели урока. Приём «Толстые и тонкие вопросы» позволяет определить уровень знаний учащихся по данной теме. Многие из учащихся экспериментальных классов перечисляют физический смысл периода, группы, порядкового номера элементов, характеризуют изменение свойств элементов в периодах слева направо и в группах сверху вниз. Исследовательский метод способствует быстрому повторению основных вопросов темы учащимися и включению их в анализ металла натрия и неметалла серы по плану характеристики химического элемента. Рабочие листы с заданиями по развитию естественно- научной грамотности способствуют включению всех учащихся в учебный процесс и лучшему усвоению данной темы. При проведении этапа рефлексии многие учащиеся экспериментальных классов с помощью стратегии «Светофор» выбрали зеленый глаз светофора и определили, что всё было понятно и интересно. Остальные учащиеся в данных классах остановили свой выбор на желтом сигнале светофора, где было понятно, но не всё.

В остальных 8-х классах изучение новой темы прошло с применением объяснительно-иллюстративного метода с включением элементов частично-поискового обучения для улучшения усвоения материала. При проверке рабочих листов отмечается наличие пробелов в знаниях многих учащихся. На этапе рефлексии большинство учащихся выбрали желтый сигнал светофора и остальные разделились во мнениях между красным и зелёным глазами светофоров. Анализ итогов формативного оценивания по данной теме показал незначительные изменения качества знаний учащихся в классах: 8А-36%, 8Б-30%, 8В-28%, 8Г-32%, 8Д-25%, 8Е-32%. При изучении темы: «Периодическое изменение

некоторых характеристик и свойств атомов химических элементов» в экспериментальных 8а и 8 е классах наблюдаем быстрое определение темы и целей учащимися с помощью приёма «Ключевые слова». Применение исследовательского метода обучения и групповой формы обучения способствуют быстрому включению всех учащихся в выявление причин периодичности изменения некоторых характеристик и свойств атомов химических элементов. Метод кейсов (анализа ситуаций) и выполнение заданий в рабочих листах способствует развитию естественнонаучной грамотности. Анализируя выполнение заданий в рабочих листах, в-осьмых, классах, можно отметить хорошие знания в экспериментальных классах и более слабый уровень подготовки в остальных классах. Рефлексия «Лестница успеха» в экспериментальных классах указала на то, что учащиеся заняли верхние ступени «Уверен в своих знаниях» и некоторые более нижние «нужно ещё повторить». В остальных классах мнения учащихся разделились диаметрально противоположно между второй и третьей ступенями лестницы и лишь некоторые заняли первую ступень. Итоги оценивания указывают на изменение качества знаний: 8А-65%, 8б-36%, 8в-40%, 8г-40%, 8д-38%, 8Е-60%. Изучая тему «Естественные семейства химических элементов и их свойства» в 8 А и 8 е классах, для включения учащихся в тему урока, использую приём «Ключевые слова», позволяющий быстро определить тему и цели урок. С помощью приёма «Толстые и тонкие вопросы», игры «Крестики –нолики», «Историческая справка», «Черный ящик» активизировала мыслительную деятельность учащихся для выполнения групповой поисковой формы обучения. При изучении темы применяла развивающую игру «Извлеки информацию», стратегию «Посол “в ходе которых учащиеся, просматривая видео и используя текст учебника, кратко фиксировали основные характеристики и понятия, свойства естественных семейств химических элементов. Представитель от каждой группы, после обсуждения информации в группе, определяет основные характеристики галогенов, щелочных металлов и инертных газов, элементов главных подгрупп. При проверки изученной темы использовала контекстно-ориентированные задания. Например:

Задание 1. Юный инженер-химик предложил использовать в качестве защиты от коррозии натрий. По его мнению, натрий активнее железа. В чем ошибся юный химик?

Задание 2. Мади решил разыграть брата и, вдохнув воздух из заполненного воздушного шарика, проговорил чужим голосом. Объясните, почему изменился голос у Мади?

Задание 3. Определите ион, поддерживающий кислотную среду в желудке:

- A. Фтор
- B. Хлор
- C. Йод
- D. Бром

Задание 4. Объясните, почему невропатолог назначает для лечения больным препараты брома, а эндокринолог советует принимать йод, которые токсичны?

Задание 5. Щелочной металл используют для освещения улиц. Он входит в состав «физиологического раствора», используемого в медицине для восполнения потери

При решении данных задач учащиеся приобретают опыт решения жизненных ситуаций, получают дополнительную информацию по теме. Контекстно-ориентированные задания способствуют активному вовлечению учащихся во все сферы жизнедеятельности и их саморазвитию. «Одним из эффективных приёмов, направленных на формирование функциональной грамотности школьников, является решение практико-ориентированных задач» [3]

Выполняя разнообразные задания на уроке, учащиеся приобретают прочные знания по теме, развивают функциональную грамотность, необходимую им в дальнейшей жизни и деятельности. Поэтому на этапе рефлексии «Мишень» в экспериментальных классах многие учащиеся выбрали «активно участвовал», «было интересно». В остальных классах мнения учащихся разделились на все ответы. Итоги формативного оценивания указывают на изменение качества знаний: по классам: 8А-50%, 8б-31%, 8в-33%, 8г-36%, 8д-35%, 8Е-48%. Применение проблемного метода обучения позволяет развивать познавательную активность и способствует развитию естественно -научной грамотности и повышению качества знаний по предмету. Отчетный урок «Решение расчётных задач» в 8А классе начинаем с позитивного настроения учащихся, девиза урока, определения темы и цели урока. Для

актуализации изученных знаний использовала приём «Кроссворд», который определяет уровень подготовки к уроку и активизирует учебную деятельность учащихся. Перед учащимися выдвигается проблемная ситуация: «Минутный спич», который развивает интерес к теме: «Что находится в шкатулке, если известно, что данный раствор соли незаменим в быту, медицине, косметологии и других областях?» Определяя раствор поваренной соли, находящийся в шкатулке, учащиеся рассказывают о растворах соли, применяемых в различных областях жизнедеятельности человека: в организме, кулинарии, быту, медицине, сельском хозяйстве.

Все учащиеся работали в течение всего урока в рабочих листах, в которых дифференцированно подобраны условия задач на вычисления массы растворённого вещества для приготовления растворов в кулинарии, фармацевтике, косметологии и медицине. Таким образом, все учащиеся были поделены на 4 группы специалистов. В ходе ролевой игры все учащиеся решили задачи по специфике рабочего листа. Первый, выполнивший задания в каждой группе, выходил к доске и объяснял ход своего решения. Затем группы специалистов дали характеристику применения различных растворов в различных областях жизнедеятельности. Обобщение знаний пройденной темы учащиеся производят по заполненным линейным диаграммам с указанием использования растворов в медицине, аптеке, быту, кулинарии, сельском хозяйстве. В завершении своего исследования, все учащиеся написали и прочитали отзыв о своей работе, выставили себе оценку по дескрипторам, определили свой вклад на данном уроке. На этапе рефлексии, в зависимости от способностей учащихся, каждый проанализировал свою деятельность по стратегиям «Интеллект» или «Дерево». Результаты формативного оценивания на данном уроке показывают изменение качества знаний у учащихся по классам: 8А-60%, 8Б-32%, 8В-30%, 8Г-38%, 8Д-36%, 8Е-48%. Заслушав анализ деятельности учащихся, обобщив итоги, поблагодарила всех за плодотворную работу на данном уроке-исследовании.

После проведения всех уроков, в-восьмых, классах, в конце третьей четверти, было проведено анкетирование учащихся по решению контекстно-ориентированных заданий, пройденных тем, которое показало следующие результаты качества: 8А-42%, 8Б-26%, 8В-32%, 8Г-30%, 8Д-28%, 8Е-36%. (диаграмма 1). В 9 классах в третьей четверти тоже проводились уроки с применением проблемного обучения и решения контекстно-ориентированных задач. При изучении раздела «Элементы 17 (VII), 16 (VI), 15 (V), 14 (VI) групп и их соединения» в экспериментальных классах активно использовала методы проблемного обучения на различных этапах урока. На начальном этапе, для активации познавательной деятельности учащихся, применяла проблемные вопросы. Например, при изучении темы "Хлороводородная кислота" был задан вопрос о процессах взаимодействия соляной кислоты с различными веществами и возможными химическими реакциями. При изучении «Элементов 16 группы» использовала демонстрацию коллекции "Аллотропные видоизменения серы", что позволило показать суть аллотропии и сделать материал более доступным и интересным для учащихся. Для изучения нового материала внедряла эксперименты, которые не только вызвали интерес, но и делали урок более увлекательным и интересным. На уроках для визуализации строения молекул мною были использованы шаростержневые модели атомов, что позволяло учащимся лучше понять химические структуры и взаимосвязи. Более того, учащиеся активно участвовали в процессе обучения, самостоятельно создавая модели молекул азота и аммиака, что способствовало их глубокому пониманию и запоминанию материала. На уроках были использованы приемы «Историческая справка», «Черный ящик», «Отрывок из произведения А. Р. Беляева "Голова профессора Доуэля"» Такие задания способствовали развитию критического мышления, помогли учащимся искать эффективные решения, применять к ним различные стратегии и оценивать их эффективность. Проблемное обучение стимулировало учащихся самостоятельно искать информацию, работать с ней, принимать решения без посторонней помощи, что способствовало их развитию. «Проблемность формирует логику научного и учебного познания, а потому является ядром развивающего обучения.[4] Решение проблем способствовало развитию творческого потенциала учащихся. В ходе проблемного обучения учащиеся работали в группах, в парах, обсуждая свои идеи, аргументируя

свои решения и развивая коммуникативные навыки. Также на уроках были использованы компетентностно -ориентированные задания на развитие естественно -научной грамотности, например:

Задание 1: чтобы скрыть скисание молока, в него добавляли соду. Каким образом, гувернантка могла это определить? Запишите уравнение реакции.

Задание 2: для увеличения объема молока нечестные торговцы разбавляли его водой. А чтобы прозрачность его не увеличилась, добавляли крахмал. Как выявить фальсификацию?

Задание 3: В топленое масло для увеличения веса подмешивали негашеную известь. Каким экспериментом можно ее обнаружить?

Задания относятся к сфере компетенции в научном объяснении явлений и направлены на оценивание умения объяснить ситуацию. Содержание задания связано со знаниями о физических системах. Учащиеся проанализировали информацию и предложили качественные реакции на определение соды, крахмала и негашеной извести. При изучении темы «Расчет массовой доли выхода продукта по сравнению с теоретически возможным выходом» были использованы методы проблемного обучения «Проектные задания», «Кейс-метод», проблемные ситуации. В ходе отчетного урока в 9 классе была проведена плодотворная работа по изучению темы "Аммиак". Цель урока состояла в том, чтобы учащиеся усвоили электронную и структурную формулы аммиака, смогли составить модель молекулы этого соединения и определить его физические свойства. Основное внимание уделялось также выявлению особенностей строения молекулы аммиака, его роли в жизни человека и применение. Организационный момент был направлен на обеспечение психологической и организационной готовности учеников к работе, создание доброжелательной атмосферы. Учащимся были выданы рабочие листы, где ребята вели все записи по уроку. Этап актуализации знаний через вопросы и ответы помог учащимся вспомнить и активизировать знания по предыдущей теме урока. Вопросы были интересными, стимулировали мыслительные процессы. Создание проблемной ситуации «Черный ящик» заинтересовало учеников и мотивировало их к активному участию на уроке. Ученикам было предложено несколько вопросов: «О каком веществе идет речь?» После многочисленных вариантов ответов, учащиеся определили тему и цель урока. На этапе усвоения новых знаний и умений учащиеся раскрыли суть донорно-акцепторного механизма образования ковалентной связи молекулы аммиака, его строение и физические свойства. Данный этап включал составление опорного конспекта, просмотр демонстрационного опыта «Получение аммиака, растворение аммиака в воде», самостоятельную работу учащихся по учебнику, работу в паре, фронтальную работу, лабораторную работу № 12 «Модель молекулы аммиака», используя шаростержневые модели атомов. При этом у учащихся формировались умения производить поиск необходимой информации, анализировать ее, делать выводы, умения работать в паре, строить диалог с использованием химических терминов и понятий. Этап первичной проверки понимания изученного материала позволил определить глубокое и прочное изучение темы. [фото 1, 2]. Для закрепления знаний было предложено выполнить задание в парах на развитие естественно-научной грамотности по парам и защитить его. Задания были самые разнообразные:

Составить инфографику об аммиаке.

Информационный буклет о правилах техники безопасности при работе с аммиаком.

Информационная брошюра о молекуле аммиака и его применении в промышленности и быту.

Карточка для запоминания

Диаграмма

Фото 1

Фото 2

После выполнения своих заданий каждая группа представила свой проект и оценила работу на уроке, согласно критериям, представленным в дескрипторе. Этап подведения итогов урока и информирования о домашнем задании предусматривал создание условий для осмысления приобретенных знаний – использовались рефлексивные вопросы. Было проведено качественное оценивание работы класса и отдельных учеников. На этапе рефлексии урока учащиеся высказали свои эмоции и знания по изученному материалу. Они поделились моментами, которые вызвали у них удивление, были особенно понятными или, наоборот, стали вызовом. Домашнее задание было направлено на формирование у учащихся умения самостоятельно находить и обрабатывать полученную информацию в виде схемы. Предложенное домашнее задание оптимально по объему. Инструктаж домашнего задания проведен доступно. В целом урок прошел успешно, потому что проведен с использованием методов проблемного обучения, способствующих активному участию и глубокому пониманию учащимися изучаемого материала. Урок достиг цели и планируемых результатов. Результаты формативного оценивания на данном уроке показывают повышение качества знаний: 9А-65%, 9Б-48%, 9В-72%, 9Г-55%, 9Д-57%. Проведя анализ выполнения заданий анкеты по развитию естественно -научной грамотности у учащихся 9 классов, отмечаем следующие результаты качества: 9А-47%, 9Б-22%, 9В-42%, 9Г-35%, 9Д-36% [диаграмма 1]. Гипотеза о том, что применение метода проблемного обучения на уроках химии влияет на уровень развития естественно -научной грамотности у учащихся 8–9 класса, представляется достаточно обоснованной и может быть предметом дальнейших исследований. Изменение качества знаний учащихся в 8-9 классах в течение учебного года можно увидеть по диаграмме 2. Оценка влияния этого метода на развитие естественно-научной грамотности наблюдается по сравнению результатов качества проведенных уроков, 1-3 четвертей, анкетирования учащихся, которым преподается химия с использованием метода проблемного обучения, и тех, кто обучается по традиционной форме.

Диаграмма 1

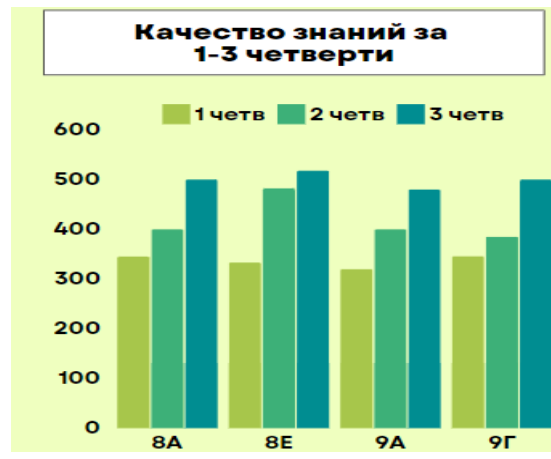

Диаграмма 2

В заключении хочется отметить, что на уроках химии в 8-9 классах необходимо применять метод проблемного обучения для развития естественно -научной грамотности и повышения качества знаний учащихся. Этот метод способствует формированию у учеников умения решать проблемы, исследовать новые явления и связывать факты в целостную картину. В процессе обучения происходит развитие навыков критического мышления, самостоятельной работы и поиска информации. Таким образом, решить проблему развития естественно-научной грамотности у учащихся 8-9 классов можно только при системных комплексных изменениях в учебной деятельности обучающихся и переориентацией системы образования на новые результаты, связанные с «навыками 21 века». «Стратегическим ориентиром в образовательной политике Казахстана должна стать идея формирования новой генерации людей с инновационным, творческим типом мышления» [5]. Необходимо в образовательный процесс включать контекстно-ориентированные задания, разработанные на основе проблемных ситуаций, способствующие развитию естественно - научной грамотности и подготовке их к решению жизненных проблем и улучшению результатов ЕНТ, МОДО. Важность развития естественно-научной грамотности у учащихся 8–9 классов на уроках химии трудно переоценить, поскольку это формирует базовое понимание научных принципов и мировоззрение. Развитие грамотности в области химии помогает учащимся лучше понимать окружающий мир, его составляющие и воздействие на них. «Это также способствует формированию критического мышления и умения анализировать информацию, что является важным навыком в современном информационном обществе. «Только естественно-научно грамотный человек способен целесообразно и эффективно применять свои знания в конкретных жизненных ситуациях, активно участвовать и приводить аргументы в обсуждении проблем» [6]. Знания в области химии могут стимулировать учащихся к более широкому выбору будущей профессиональной деятельности, включая карьеру в науке, медицине, инженерии и других областях.

Список используемых источников.

1. Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность»[Текст] //– Астана, 31 января 2017 г. https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-nazarbaeva-narodu-kazahstana-31-yanvarya-2017-g
2. Инструктивно-методическое письмо «Об особенностях учебно- воспитательного процесса в организациях среднего образования Республики Казахстан в 2023-2024 учебном году»(Проект)[Текст].// – Астана: НАО имени И. Алтынсарина, 2023. – 106 с. <https://uba.edu.kz/ru/metodology/2>
3. Панарина Л. Ю., Сорокина И. В. Смагина О. А. Зайцева Е. А. Развитие функциональной грамотности обучающихся основной школы: методическое пособие для педагогов /Под общей редакцией Л. Ю. Панариной., И. В. Сорокиной, О.А. Смагиной, Е.А. Зайцевой. – Самара: СИПКРО, 2019
4. Шаталов М. А. Проблемное обучение химии в средней школе на основе межпредметной интеграции. //-Дисс. . к.п.н. - СПб., 1998. - 243 с. <https://www.dissercat.com/content/sistema-metodicheskoi-podgotovki-uchitelya-khimii-na-osnove-problemno-integrativnogo-podkhoda>
5. Кусаинов Х. Х., Иманбаева З. О. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ОПЫТА ИНТЕГРАЦИИ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2015. – № 12-7. – С. 1312-1317: URL: <https://applied-research.ru/ru/article/view?id=8142> (дата обращения: 24.01.2024.)
6. Малютина Н. Г Формирование естественно -научной грамотности на уроках химии» [Текст] // Всероссийский журнал Открытый урок 1 сентября 28.08.2023 <https://urok.1sept.ru/articles/699194>

Павлодар облысының білім беру басқармасы

Павлодар қаласы білім беру бөлімінің

«Павлодар қаласының №45 жалпы орта білім беру мектебі» КММ-нің

Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі

Сулеев Аян Муратович

Әдебиет және сахна өнерінің байланысы

Әдебиет пен сахна өнері бір-бірімен тығыз байланысты және олар өзара ынтымақтастықта, бірін-бірі толықтырып отырады. Әдебиет – сөз өнері болса, сахна өнері – осы сөздің визуалды бейнеленуі, яғни көрерменге әсер етуі үшін жан-жақты көркемделіп, қойылымға айналады. Бұл екі өнер саласының арасындағы байланыс пен өзара ықпалы ғасырлар бойы дамып, бүгінгі таңда театрлар мен киноөндірістерінің маңызды элементтеріне айналған.

1. Әдебиеттің сахна өнеріндегі рөлі

Әдебиет сахна өнеріне негізінен драма, пьеса, поэзия, прозаның түрінде келеді. Көптеген театрлық қойылымдар белгілі бір шығарманың негізінде жүзеге асырылады. Мысалы, М. Әуезовтің «Абай жолы» эпопеясы немесе Ғ. Мүсіреповтің «Ақан сері - Ақтоқты» пьесасы – бұл қазақ әдебиетінің қайталанбас туындылары, олар сахнада өмір тауып, театр өнерінің құрамдас бөлігіне айналды.

Әдебиет сахнада өмір сүретін кейіпкерлердің мінез-құлқын, оқиға желісін, әлеуметтік жағдайды көрерменге жеткізу үшін қажетті негізгі құралдарды береді. Сонымен қатар, әдебиет шығарманың терең философиялық мәнін ашуға, қоғамды, адамның ішкі дүниесін бейнелеуге мүмкіндік береді.

2. Сахна өнерінің әдебиетке әсері

Сахна өнері, өз кезегінде, әдебиетке үлкен әсер етеді. Театрлық қойылымдардағы кейіпкерлердің өзара қарым-қатынасы, олардың дауыстары мен дене қимылдары – бұл әдебиетке шығармашылық шабыт беруі мүмкін. Театр сценарийлері көбінесе әдеби шығармалардың сахнаға бейімделу нәтижесі болып табылады. Әдебиет арқылы біз көркем әдебиеттің көрерменге, халыққа қалай әсер ететінін тереңірек түсінеміз. Әдеби шығарманың сахналық қойылымға айналуы оның көкейкестілігін, мазмұнын тереңдетіп, жаңа қырынан ашылуына мүмкіндік береді.

3. Әдебиет пен сахна өнерінің ортақ мақсаттары

Әдебиет пен сахна өнерінің бір мақсатқа бағытталғанын айтуға болады – ол адам санасын ояту, қоғамға пайдалы ойларды жеткізу. Әдебиет адам психологиясын зерттейтін болса, сахна өнері оны көрерменге көркем әрі әсерлі түрде жеткізуге тырысады. Театрда әдеби шығармалардың сахналық интерпретациясы мен әрекетке айналуы көрерменнің эмоциялық реакциясын тудырады, ал әдебиет бұл әрекетті жазбаша түрде жан-жақты сипаттайды. Мұндай өзара байланыс қазірде көптеген театр сахналарында, мысалы, «Театр және әдебиет» атты бірлескен жобалар арқылы дамып келеді. Мұнда қойылым мен әдебиеттің бірігуі, ойлау мен сезімдердің тоғысуы байқалады.

4. Әдебиеттің сахна өнеріндегі бейнеленуі

Әдеби шығармалар көп жағдайда сахнада бірнеше түрлі бейнеде көрініс табады. Мысалы, театрда драмалық шығармалар, трагедиялар, комедиялар, романтикалық пьесалар мен тарихи қойылымдар көп кездеседі. Әдебиетші жазушының шығармашылығы қойылымда белгілі бір эмоцияны немесе ойды ояту үшін әртүрлі әдіс-тәсілдермен көмектеседі: актерлік ойын,

сценография, музыка, жарықтың қолданылуы. Осылайша, әрбір көркем туынды сахнада жаңа тыныс алып, өзінің басқа қырын ашады.

5. Әдебиет пен сахна өнерінің бірлігі арқылы көрерменге әсер ету

Әдебиет пен сахна өнерінің бірлігі көрерменге әсер етудің ерекше құралы болып табылады. Әдеби шығармалардың театрда қойылуы көрермендерге осы шығарма туралы жаңаша ойлануға, тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Театр сахнасында көрініс табатын әдеби шығармалар кейде адамдардың сезімдерін қозғап, оларды жаңа көзқарасқа үйретеді. Мысалы, әлемдік әдебиеттің классикалық шығармалары, Шекспирдің «Гамлеті», Чеховтың «Шие бағы» сынды туындылар – сахнаға шығып, адамзаттың мәңгілік мәселелерін көрерменге ұсынады.

Қорытындылай келе, мынадай түйін жасадым.

Әдебиет пен сахна өнері – бір-бірімен тығыз байланысқан, бірін-бірі толықтыратын, терең мән-мағынаға ие екі өнер саласы. Әдебиет шығармаларының сахнада қойылуы оның қоғамдағы орнын одан әрі тереңдетіп, жаңа көзқарас қалыптастырады. Ал сахна өнері, өз кезегінде, әдеби шығарманың көркемдік мәнін арттырып, оны көпшілікке жандандырып жеткізеді. Сондықтан әдебиет пен сахна өнерінің арасында тығыз байланыс орнату – кез келген қоғамның мәдениетін дамытуда маңызды роль атқарады.

Әдебиет пен сахна өнерінің байланысы мектеп пәндеріне терең әсер етеді. Сахна өнері әдеби шығармаларды көркемдік тұрғыда ұсыну арқылы оқушылардың әдебиетке деген қызығушылығын арттырады. Бұл шығармаларды түсіну мен талдауға көмектеседі, оқушылардың тілдік және шығармашылық қабілеттерін дамытады, сондай-ақ әдебиетке деген эстетикалық талғамын қалыптастырады.

Қызылорда облысы, Жаңақорған ауданы**Арнайы балабақша тәрбиешісі****Тұрдыходжаева Айдана Сұлтанқызы****Ерекше балаларға арналған ойын түрлері және олардың дамуға әсері****Аңдатпа**

Бұл мақалада ерекше балаларға арналған ойын түрлері мен олардың дамуға әсері қарастырылады. Ойын – балалардың танымдық, физикалық, сөйлеу және әлеуметтік дағдыларын жетілдіруге көмектесетін маңызды құрал. Сенсорлық, қимыл-қозғалыс, танымдық, сөйлеуді дамытуға арналған және әлеуметтік ойындардың әрқайсысы баланың белгілі бір қабілеттерін жақсартуға бағытталған. Ойындар арқылы балалар қоршаған ортамен байланыс орнатып, қарым-қатынас жасауды үйренеді, өз-өзіне деген сенімділігін нығайтады. Ерекше балалардың дамуын қолдау үшін тәрбиешілер мен ата-аналар дұрыс ойын әдістерін таңдап, оларды жүйелі түрде қолдануы қажет.

Түйін сөз: Ерекше балалар, Даму ойындары, Сенсорлық қабылдау, Қимыл-қозғалыс дағдылары, Әлеуметтік бейімделу

Ерекше балалардың дамуы үшін ойынның маңызы зор. Ойын – олардың қоршаған ортамен байланысын нығайтып, жаңа дағдыларды меңгеруіне және өз қабілеттерін жетілдіруіне көмектесетін басты құрал. Әсіресе, арнайы педагогикада ойын тәсілдерін қолдану баланың танымдық, моторикалық, сөйлеу және әлеуметтік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Дұрыс ұйымдастырылған ойындар арқылы балалар өздерін еркін сезініп, айналасындағы адамдармен қарым-қатынас жасауды үйренеді. Ойын – тек көңіл көтеру құралы ғана емес, сонымен қатар балаға қажетті өмірлік дағдыларды қалыптастыратын әдіс. Сенсорлық ойындар ерекше балалардың сезім мүшелерін дамытады. Олар арқылы көру, есту, дәм сезу, тактильді қабылдау қабілеттері жетілдіріледі. Құммен, сумен, түрлі текстуралы материалдармен ойнау баланың сенсорлық қабылдауын жақсартады. Суды құю, шашу, араластыру, әртүрлі заттарды сипап сезіну арқылы балалар айналасындағы заттардың құрылымын, пішінін, температурасын тануды үйренеді. Мысалы, «Сиқырлы дорба» ойынында бала дорбаның ішіндегі заттарды сипау арқылы анықтайды. Мұндай ойындар сенсорлық жүйенің дамуына оң әсер етіп, ұсақ моториканы жақсартады. Сонымен қатар, әртүрлі түстерді, пішіндерді ажырату ойындары көру қабілетін дамытып, баланың қоршаған ортаны дұрыс қабылдауына ықпал етеді.

Қимыл-қозғалыс ойындары ерекше балалардың дене белсенділігін арттырады, бұлшықеттерді нығайтып, қозғалысты үйлестіруге көмектеседі. Мұндай ойындар арқылы балалар өз денесін жақсырақ басқарады, физикалық икемділігі артады. Тепе-теңдікті сақтауға арналған «Теңгерім тақтасы» ойыны қозғалысты бақылауды жақсартады, ал ырғақпен секіру немесе музыкалық қимылдар моториканы жетілдіреді. Доппен ойнау, туннельден өту, кедергілерден секіру сияқты жаттығулар бұлшықет жүйесін нығайтады. Сонымен қатар, судағы жаттығулар мен жүзу элементтерін енгізу ерекше балалар үшін өте пайдалы, өйткені олар дене қозғалысын жеңілдетіп, бұлшықет тонусын жақсартуға көмектеседі. Әлеуметтік ойындар ерекше балалардың қоршаған ортамен қарым-қатынас орнатуына көмектеседі. Көптеген балалар үшін адамдармен тіл табысу қиындық тудырады, сондықтан арнайы ұйымдастырылған рөлдік ойындар олардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға ықпал етеді. «Дүкен», «Дәрігер», «Қонақта» сияқты ойындар арқылы балалар түрлі әлеуметтік жағдайларды меңгереді. Олар бір-бірімен қарым-қатынас жасап, өз ойларын жеткізуді, сұрақ

қояды, жауап беруді үйренеді. Сонымен қатар, эмоцияларды дұрыс білдіруді, өзара көмек көрсетуді, бірлескен әрекеттерді орындауды игереді. Ерекше балалар үшін құрдастарымен ойнайтын ойындар қарым-қатынасты дамытуға үлкен мүмкіндік береді, өйткені олар шынайы өмірдегі әртүрлі жағдаяттарды зерттеп, әлеуметтік дағдыларын бекітеді.

Танымдық ойындар есте сақтау, зейін, логикалық ойлау қабілеттерін жетілдіруге көмектеседі. Ерекше балалар үшін ақпаратты қабылдау мен өңдеу үдерісі қиын болуы мүмкін, сондықтан танымдық ойындар олардың ми қызметін белсендіреді. Мысалы, «Не жетіспейді?» ойыны арқылы бала бөлшектерді салыстыруды үйренеді, ал «Суретті құрастыр» ойыны есте сақтау қабілетін дамытады. Логикалық тапсырмалар, пазлдар жинау, түстерді сәйкестендіру, геометриялық пішіндерді ажырату баланың танымдық белсенділігін арттырады. Сонымен қатар, математикалық элементтері бар ойындар (мысалы, сандарды сәйкестендіру, қарапайым арифметикалық амалдарды орындау) балалардың логикалық ойлау қабілетін дамытуға көмектеседі. Сөйлеуді дамытуға бағытталған ойындар ерекше балалар үшін өте маңызды, себебі олардың сөйлеу дағдылары кейде баяу қалыптасады. «Сөйлемді аяқта» ойыны балаға берілген сөйлемнің мағынасын түсініп, оны толықтыруды үйретеді. «Сурет бойынша әңгіме құрастыру» ойыны ойлау қабілетін дамытады, сөздік қорын кеңейтеді. Сонымен қатар, сұрақ-жауапқа негізделген қарапайым диалогтар мен тақырыптық әңгімелер сөйлеу қабілетін жетілдіреді. Өн айту, тақпақ жаттау, ертегілерді сахналау арқылы да сөйлеу дағдыларын дамытуға болады. Ерекше балаларға арналған ойындар олардың танымдық, әлеуметтік және физикалық дамуына кешенді әсер етеді. Мұндай ойындар баланың өз-өзіне деген сенімін нығайтып, ортада өз орнын табуға көмектеседі. Олар ойын барысында адамдармен әрекеттесуді, эмоцияларын білдіруді, мәселелерді шешуді үйренеді. Сонымен қатар, моторикалық дағдыларын жетілдіріп, сөйлеу қабілеттерін дамытады. Дұрыс ұйымдастырылған ойындар баланың өзін жайлы сезінуіне, танымдық қызығушылығын арттыруға және жаңа ақпаратты жеңіл қабылдауына көмектеседі.

Ойындардың жүйелі түрде ұйымдастырылуы ерекше балалардың әлеуетін толық ашуға мүмкіндік береді. Тәрбиешілер мен ата-аналар баланың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оларға лайықты ойындарды таңдауы керек. Қарапайым, бірақ тиімді әдістерді қолдану арқылы балалардың дамуын қолдап, олардың қоғамға бейімделуін жеңілдетуге болады. Балалардың дамуында ойын маңызды рөл атқаратындықтан, оған ерекше назар аудару қажет. Егер ойын дұрыс тандалса, бала оны тек қызықты уақыт өткізу құралы ретінде емес, өзін-өзі дамытудың тиімді жолы ретінде қабылдайды. Ойын барысында баланың эмоциясын, қимылын, ойлау қабілетін дамытатын түрлі тәсілдерді қолдану оның жан-жақты дамуына мүмкіндік береді.

Осылайша, ерекше балаларға арналған ойындар олардың әлеуметтік ортаға бейімделуін жеңілдетеді, ойлау жүйесін дамытады, физикалық мүмкіндіктерін кеңейтеді. Мұндай балалар үшін ойын тек уақыт өткізу құралы емес, сонымен қатар білім алу мен дағдыларды жетілдірудің тиімді әдісі. Сондықтан тәрбиешілер, педагогтар және ата-аналар ойын арқылы балалардың әлеуетін ашып, олардың өздігінен әрекет етуіне жағдай жасауға ерекше көңіл бөлуі қажет. Осы тәсілдер қолданылған жағдайда, ерекше қажеттіліктері бар балалардың өмірге бейімделу үдерісі жеңілдей түседі, ал олардың қабілеттері барынша дамиды.

**Жамбыл облысы, Т.Рысқұлов ауданы, Каменка ауылы
Бауыржан Момышұлы атындағы орта мектебінің
Тарих пәнінің мұғалімі
Берденова Толғанай Қыстаубековна**

Білім беру ұйымының атауы	Бауыржан Момышұлы атындағы орта мектебі	
Пәні:	«Түркі ғұламалары»	
Бөлім:	II. «Ежелгі және орта ғасырдағы түркі ғұламалары»	
Педагогтің аты-жөні:	Берденова Толғанай Кыстаубековна	
Күні:		
Сынып:	Қатысушылар саны:	Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы:	Жүсіп Баласағұн және «Құтты білік»	
Сабақтың мақсаты:	-Жүсіп Баласағұнның өмірі мен шығармашылығын талдау; - «Құтты білік» еңбегінің мазмұны мен маңызын түсіндіру; - Оқушылардың әдеби және тарихи деректермен жұмыс істеу қабілетін дамыту.	

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі// уақыты	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Ұйымдастыру Өзін-өзі тексеру Өткен білімді еске түсіру	I Ұйымдастыру кезеңі: Сәлемдесу, оқушыларды түгендеу,ынтымақтастық атмосферасын қалыптастыру. Ұлттық құндылық: «Шаңырақ» тренингі. Шарты: оқушылар шеңбер болып тұрып, Дөңгеленіп тұрайық, Керегені құрайық Уықтар боп иіліп, Киіз үйді құрайық , деп барлығы дауыстап киіз үйдің сұлбасын құрады «Миға шабуыл»: «Бақыт дегеніміз не?» деген сұрақ қойып, пікірлерін тыңдау. Өткен білімді еске түсіру мақсатында: § Әл-Фараби – «Екінші ұстаз» «WELL OF NAMES» платформасын қолдану. «Маңызды 5 сұрақ» әдісі 1. Әл-Фараби қай ғасырда өмір сүрді? 2. Әл-Фарабидің толық аты қалай? 3. Әл-Фараби қай жерде дүниеге келген? 4. Әл-Фараби қандай ғылым салаларымен айналысты? 5. Әл-Фараби неліктен «Екінші ұстаз» деп аталды?	Пікірлерді білдіреді, тақырыпқа қызығушылық танытады Оқушылар сұрақтарға жауап Видео көрсетілімді көреді, ақпаратты жазып алады.	ҚБ Мұғалімнің ауызша мадақтауы ҚБ. «Ауызша мадақтау» «Жарайсың!», «Тамаша!», «Керемет!»	Интерактивті тақта, тақырыптық суреттер https://youtu.be/KFjsOHm-0do?si=1v-fb7Lu6UVxHxqt

	 «Ой қозғау» әдісі Сурет бойынша сұрақтар ұйымдастыру Суретте не бейнеленген? Не байқадыңыз? Бұл сурет арқылы қандай тақырыпты айтуға болады? Олай болса, біздің бүгінгі тақырыбымыз не туралы болмақ? Жүсіп Баласағұн «Құтты білік» дастаны видеокөрсетілім Сабақтың тақырыбы мен мақсатын таныстыру.			
Жаңа білім	МТ Жүсіп Баласағұн – ортағасырлық түркі әлемінің көрнекті ойшылы, ақын, ғұлама ғалым. Оның ең әйгілі шығармасы – «Құтты білік» (<i>Kutadgu Bilig</i>). Бұл еңбек түркі халықтарының мәдениеті мен әдебиетінің асыл мұраларының бірі саналады. «Құтты білік» – мемлекетті басқару, адамгершілік, білім және әділеттілік туралы жазылған философиялық- дидактикалық трактат. Топқа бөлу. «Филиппити» (Fillipity.net) әдісі арқылы сыныпты топқа бөлу. 1 – топ Ғұлама 2 – топ Данышпан 3 – топ Дастан Топтық жұмыс.(функционалдық сауаттылық) 1-тапсырма: Мәтінмен жұмыс «Оқы,талда,жеткіз» әдісі арқылы тест сұрақтарына жауап береді I-топ Жүсіп Баласағұнның өмірі Жүсіп Баласағұн шамамен 1015- 1020 жылдары Қарахан мемлекетінің маңызды мәдени орталығы – Баласағұн қаласында дүниеге келген. Ол өз дәуірінің аса білімді тұлғаларының бірі болған. Ойшыл ақын өз еңбектерін араб, парсы, түркі тілдерінде жазып, ғылым мен әдебиетке үлкен үлес қосты. «Құтты білік» еңбегін жазу үшін Баласағұн көптеген елдерді аралап, білім жинаған. Ол бұл еңбегін Қашқарда 1069-1070 жылдары аяқтап, Қарахан мемлекетінің	Оқушылар үш топқа бөлініп отырады Дескриптор: Мәтінді оқып, тест тапсырмаларын орындайды;	ҚБ Мұғалім оқушылар жауабын мұқият тыңдап кері байланыс беріп отырады ҚБ Мұғалім оқушылар жауабын мұқият тыңдап кері байла ныс беріп отырады «Екі жұлдық, бір ұсыныс» Өзін-өзі бағалау	Мәтін таратылып беріледі

	билеушісі Табғаш Қара Богра ханға тарту еткен. Осы еңбегі үшін ғұламаға "Хас Хажиб" (сарай кеңесшісі) атағы берілген. 1. Жүсіп Баласағұн қай ғасырда өмір сүрді? A) IX ғ B) XI ғ C) X ғ D) X ғ Жауабы: B 2. Жүсіп Баласағұн қай қалада дүниеге келген? A) Отырар B) Баласағұн C) Самарқанд D) Тараз Жауабы: B) 3. Жүсіп Баласағұн қандай танымал еңбектің авторы? A) «Диуани лұғат ат-түрік» B) «Құтты білік» C) «Диуани Хикмет» D) «Қайырымды қала» Жауабы: B) 4. Жүсіп Баласағұн қай мемлекет билігі тұсында өмір сүрді? A) Қыпшақ B) Қарахан C) Алтын Орда D) Осман империясы Жауабы: B) 5. Жүсіп Баласағұнға қандай орын берілді? A) Бек B) Уәзір C) Хас Хажиб D) Қаған Жауабы: C) II-топ «Құтты білік» – даналық кітабы «Құтты білік» – түркі тіліндегі алғашқы энциклопедиялық шығарма. Бұл еңбек мемлекетті басқару, қоғамдағы әділеттілік, білімнің маңызы, адамгершілік, өмір сүру әдебі сияқты маңызды мәселелерді қамтиды. Шығарма төрт кейіпкердің диалогі арқылы өрбиді: Күнтолды (Әділдік) – ел билеуші хан, әділеттіліктің символы. Айтолды (Бақыт) – уәзір, мемлекеттің байлығы мен бақ-дәулетін бейнелейді.	Дескриптор: Мәтінді оқып, тест тапсырмаларын орындайды;	ҚБ Мұғалім оқушылар жауабын мұқият тыңдап кері байланыс беріп отырады «Екі жұлдық, бір ұсыныс»	
--	--	--	---	--

	Өгдүлміш (Ақыл, парасат) – уәзірдің ұлы, білім мен ақылдың мәнін көрсетеді. Одғұрмыш (Қанағат, діндарлық) – дәруіш, рухани кемелденудің белгісі. Бұл төрт кейіпкер қоғамдағы негізгі құндылықтарды сипаттап, оқырманға даналық пен тәртіптің маңыздылығын түсіндіреді. 1. «Құтты білік» еңбегі қандай ілімге негізделген? A) Діни уағыздар B) Мемлекетті басқару туралы даналық ілімі C) Әскери стратегия D) Аңыз-әңгімелер Жауабы: B) 2. «Құтты білік» неше бөлімнен тұрады? A) 5 B) 10 C) 4 D) 8 Жауабы: C) 4 3. «Құтты білік» дастанында әділетті бейнелейтін кейіпкер кім? A) Күнтолды B) Айтолды C) Өгдүлміш D) Одғұрмыш Жауабы: A) 4. «Құтты білікте» бақытты бейнелейтін кейіпкер кім? A) Күнтолды B) Айтолды C) Өгдүлміш D) Одғұрмыш Жауабы: B) 5.«Құтты білік» еңбегінің түпнұсқасы сақталған негізгі қолжазба қай жерде табылған? A) Стамбұл B) Каир C) Мәскеу D) Берлин Жауабы: B) III-топ «Құтты білік» еңбегінің мазмұны Шығарма ақыл-кеңес, өмірлік философия, моральдық-этикалық нормалар негізінде құрылған. Онда ел билеушілеріне, ғалымдарға, халыққа арналған терең ойлар айтылады.	Дескриптор: Мәтінді оқып, тест тапсырмаларын орындайды;	ҚБ Мұғалім оқушылар жауабын мұқият тыңдап кері байла ныс беріп отырады «Екі жұлдық,бір ұсы ныс»	
--	--	--	--	--

Негізгі тақырыптары: Әділдік пен заңның қоғамдағы орны; Білім мен ақылдың маңыздылығы; Адамгершілік, кішіпейілділік, қанағатшылдық қасиеттері;Мемлекетті басқарудың негізгі қағидалары;Ел мен халықтың бірлігі. 1. «Құтты білік» қандай шығарма? А) Тарихи шежіре В) Діни кітап С) Мемлекет басқару туралы дастан D) Батырлар жыры Жауабы: С) 2. Дастандағы негізгі идеялардың бірі қандай? А) Соғыс пен жаулап алу В) Мемлекетті әділ басқару С) Дін мен философия D) Ғашықтық жырлары Жауабы: В) 3. «Құтты білік» еңбегінде қандай мәселелер қарастырылады? А) Қоғамдағы әділеттілік В) Білімнің маңызы С) Мемлекет басқару қағидалары D) Барлығы дұрыс Жауабы: D) 4. «Құтты білікте» қанша негізгі кейіпкер бар? А) 2 В) 3 С) 4 D) 5 Жауабы: С) 4 5. «Құтты білік» дастанының құрылымы қандай? А) Проза түрінде жазылған В) Өлең түрінде жазылған С) Мақал-мәтелдер жинағы D) Ғылыми трактат Жауабы: В) Жұптық жұмыс 2-тапсырма: «Сәйкестендіру» ұғымдарды анықтамаларымен сәйкестендіреді <table><tr><td>№</td><td>Ұғымдар</td><td></td><td>Анықтамалар</td></tr><tr><td>1</td><td>Күнту</td><td>А</td><td>қанағат-ынсапты</td></tr><tr><td>2</td><td>Айтолды</td><td>Ә</td><td>ақыл-парасатты</td></tr><tr><td>3</td><td>Ұғділміш</td><td>Б</td><td>құтты,бақ-дәулетті</td></tr><tr><td>4</td><td>Оқдүрміш</td><td>В</td><td>әділетті Билеуші</td></tr></table> Жауабы:	№	Ұғымдар		Анықтамалар	1	Күнту	А	қанағат-ынсапты	2	Айтолды	Ә	ақыл-парасатты	3	Ұғділміш	Б	құтты,бақ-дәулетті	4	Оқдүрміш	В	әділетті Билеуші	Дескриптор: Ұғымдарды анықтамалары мен сәйкестендіреді ; Дескриптор: Анықтамалардың дұрыс немесе бұрыс екенін анықтайды;	Жұптар бірін-бірі бағалайды; ҚБ Мұғалім оқушылар жауабын мұқият тыңдап кері байланыс беріп отырады	Ақпараттық карточка
№	Ұғымдар		Анықтамалар																				
1	Күнту	А	қанағат-ынсапты																				
2	Айтолды	Ә	ақыл-парасатты																				
3	Ұғділміш	Б	құтты,бақ-дәулетті																				
4	Оқдүрміш	В	әділетті Билеуші																				

	<table><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td></tr><tr><td>В</td><td>Б</td><td>Ә</td><td>А</td></tr></table>	1	2	3	4	В	Б	Ә	А																			
	1	2	3	4																								
	В	Б	Ә	А																								
	Жеке тапсырма 3-тапсырма: «Дұрыс немесе бұрыс» анықтамалардың дұрыс немесе бұрыс екенін анықтайды																											
	<table><tr><td>№</td><td>Анықтамалар</td><td>Д Ұ Р Ы С</td><td>Б Ұ Р Ы С</td></tr><tr><td>1</td><td>Жүсіп Баласағұн «Құтты білік» дастанын араб тілінде жазған</td><td></td><td></td></tr><tr><td>2</td><td>«Құтты білік» – мемлекет басқару туралы философиялық шығарма.</td><td></td><td></td></tr><tr><td>3</td><td>Дастанда төрт негізгі кейіпкер бар.</td><td></td><td></td></tr><tr><td>4</td><td>Айтолды – бақыттың емес, биліктің символы.</td><td></td><td></td></tr><tr><td>5</td><td>Жүсіп Баласағұн «Құтты білік» дастанын Қарахан мемлекетінің билеушісіне арнаған.</td><td></td><td></td></tr></table>	№	Анықтамалар	Д Ұ Р Ы С	Б Ұ Р Ы С	1	Жүсіп Баласағұн «Құтты білік» дастанын араб тілінде жазған			2	«Құтты білік» – мемлекет басқару туралы философиялық шығарма.			3	Дастанда төрт негізгі кейіпкер бар.			4	Айтолды – бақыттың емес, биліктің символы.			5	Жүсіп Баласағұн «Құтты білік» дастанын Қарахан мемлекетінің билеушісіне арнаған.					
	№	Анықтамалар	Д Ұ Р Ы С	Б Ұ Р Ы С																								
	1	Жүсіп Баласағұн «Құтты білік» дастанын араб тілінде жазған																										
	2	«Құтты білік» – мемлекет басқару туралы философиялық шығарма.																										
	3	Дастанда төрт негізгі кейіпкер бар.																										
	4	Айтолды – бақыттың емес, биліктің символы.																										
5	Жүсіп Баласағұн «Құтты білік» дастанын Қарахан мемлекетінің билеушісіне арнаған.																											
Жауабы:																												
<table><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td></tr><tr><td>дұрыс</td><td>дұрыс</td><td>дұрыс</td><td>бұрыс</td><td>дұрыс</td></tr></table>	1	2	3	4	5	дұрыс	дұрыс	дұрыс	бұрыс	дұрыс																		
1	2	3	4	5																								
дұрыс	дұрыс	дұрыс	бұрыс	дұрыс																								
Бекіту	Сабақты қорытындылау Үйге тапсырма: «Құтты білік» дастанын оқу			Сабақтың тақырыбын қорытындылау	«Ең үздік жауап»																							
Кері байланыс	Хат жазу. Стикерлерге: Мен таныстым... Мен түсіндім: Маған қиын болды:			Тақырып бойынша не білетінін, не білгісі келетінін, не білгенін жазады	Оқушылар бағалай критерийлерімен өз деңгейлерін бағалайды	A4, конспект																						

Жамбыл облысы, Т.Рысқұлов ауданы, Каменка ауылы
Бауыржан Момышұлы атындағы орта мектебінің
География пәнінің мұғалімі
Асипова Айтолкын Аязбаевна

Бөлім:	Гидросфера
Педагогтің аты-жөні:	А.А. Асипова
Күні:	
Сыныбы: 9 «Ә»	Қатысушылар саны: 16
Сабақтың тақырыбы:	Су ресурстарының экологиялық проблемалары
Оқу бағдарламасына сәйкес оқу мақсаты	9.3.3.4 жергілікті компонентті қосымша қамту негізінде су ресурстарының экологиялық проблемаларын талдап, шешу жолдарын ұсынады
Сабақтың мақсаты:	Су ресурстарының экологиялық проблемаларының болу себебін анықтап, экологиялық әсерін талдап, оның бірінің шешу жолдарының жобасын ұсынады;
Құндылықтарға баулу	Білім алушыларды су ресурстарын қорғауға, аялауға, зерттеуге баулу.

Сабақтың барысы

Сабақ кезеңі/ Уақыты	Педагогтің іс-әрекеті	Оқушының іс-әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы	Оқушылар сабақ басталмас бұрын топқа бөлінеді Топқа бөлу «Білім шамы» әдісі бойынша Оқушылармен амандасу, түгендеу.	QR кодта жасырылған сурет арқылы 2 топқа бөлінеді. І топ - Өзен-көлдер ІІ топ – Жерасты сулары	 Білім шамы әдісі арқылы бағалау	
Қызығушылықты ояту	Ынтымақтастық атмосферасын қалыптастыру жасанды интеллект бойынша Оқу ағарту министрі Ғани Бектайұлы Бейсенбаевтың сөзімен басталады			
	Өткен сабаққа шолу «Білім шамы» әдісі арқылы сұраймын. 1. Қазақстандағы ең ұзын өзен қалай аталады және оның ұзындығы қанша? 2. Ертіс өзені қандай мемлекеттер арқылы ағады? 3. Қазақстандағы ең терең көл қайсысы? 4. Каспий теңізінің Қазақстан үшін маңызы қандай? 5. Арал теңізінің тартылуының	Блім шамдарында сұрақтар берілген. Ұялы телефонның жарығын жағу арқылы берілген сұрақтарға жауап береді	Мұғалімнің мадақтаулары ақылы бағаланады	

	негізгі себептерін атаңыз. 6. Балқаш көлінің ерекшелігі неде? 7. Елдің қандай өңірлерінде өзендер көбірек шоғырланған?			
	«4 сурет 1 сөз» Бұл суреттерден не көріп тұрсыз? Берілген 4 суретті біріктіріп не айтуға болады?	Тақтада көрсетілген суреттер бойынша тақырыпқа болжам жасайды 		Интерактивті тақта
Кіріспе	Мұғалім бүгінгі сабақтың тақырыбы, мақсатымен таныстырады. Сабаққа қысқаша шолу жасалады. (интерактивті тақтада видео көрсетілім арқылы)			Видео көрсетілім Қазақстандағы қолайсыз және қауіпті атмосфера-лық құбылыстар https://youtu.be/ZxM0dBWvefw?si=QYGil0FmpRZCqvjo
Сабақтың ортасы Мағынаны ашу. 1-тапсырма Топтық жұмыс	Функционалдық сауаттылықты сабағыма кіріктіре отырып « Су ресурстарының экологиялық проблемаларын » көрсету. 1-тапсырма «Ойлан, жұптас, талқыла» әдісі. 3 балл Сұрақтарды топта талқылаймыз, дескрипторды негізге аламыз 1- топ Су ресурстарының ластану себептерін анықтау 2- топ	Жаңа тақырыпты оқып үйрену Оқушылар өз жұмысын сынып алдында таныстырады «Ойлан, жұптас, талқыла» әдісі бойынша постер қорғау	Дескриптор. - Су тапшылығы мен экожүйенің тозуы себептеріне талдау жасайды; - Мәселені шешу жолдарын ұсынады	Таза су Шыны ыдыс Май Сабын Бояғыштар Қағаз қалдықтары
2-тапсырма жұптық жұмыс	Су ресурстарының ластану себептерінің шешу жолдарын ұсыну			
	2-тапсырма « Біз екеуміз » әдісі бойынша Жұптар « Су ресурстарының экологиялық проблемалары » кестесін толтырады 3 балл	 Оқушылар берілген кестені толтырады	Дескриптор Дескриптор. - Су көзінің ластану себебі мен экологиялық мәселелерін анықтайды; - Мәселені шешу жолдарын ұсынады	

			Қ/Б «BilimClass» өзін-өзі бағалау парағы толық жауап- 2 балл	
3-тапсырма Жеке жұмыс Мәнмәтін мен жұмыс	<u>3-тапсырма Мәнмәтін</u> (Контекст). 4 балл СУ РЕСУРСТАРЫНЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ПРОБЛЕМАЛАРЫ Қазақстанда және әлемде су ресурстарының ластануы мен тапшылығы экологиялық дағдарыстарға әкелуде. Көптеген өзендер мен көлдер ауыл шаруашылығынан шыққан химиялық заттармен, өнеркәсіптік қалдықтармен және тұрмыстық ластаушы заттармен ластанған. Бұл өз кезегінде экосистема мен адамдардың денсаулығына теріс әсер етіп, көптеген экологиялық проблемаларды туындатты. Қазіргі уақытта су тапшылығы әсіресе ыстық және құрғақ аймақтарда, соның ішінде Қазақстанда айтарлықтай мәселеге айналды. I топ 1. Су ресурстарының ластануының негізгі себептері қандай? a) Табиғи апаттар b) Өнеркәсіптік және ауыл шаруашылығы қалдықтары c) Климаттың өзгеруі d) Ормандардың жойылуы 2. Қазақстандағы су тапшылығының басты себептері қандай? a) Су ресурстарының көп болуы b) Өнеркәсіптік су пайдалану c) Су көздерінің азаюы және ластану d) Тұщы судың артық болуы 3. Су ресурстарының ластануының экологиялық әсері қандай? a) Су экосистемаларының бұзылуы	Мәнмәтінді оқып шығып сұрақтарға жауап береді <i>I топ Lum.io платформасында тест орындайды</i> <i>II топ Word wool платформасында табиғат құбылыстарды олардың сипаттамасына қарай сәйкестендіреді</i> <i>III топ Word wool платформасында мәнмәтінде қалып кеткен сөздерді орналастарады</i> 	<i>Дескриптор</i> - Мәнмәтінде берілген тұжырымдарды болжамдап тест тапсырмасын орындай алады; - Су ресурстарының экологиялық проблемаларында адасқан сөздерді таба алады;	

	b) Қоршаған ортадағы тұзды ауаның пайда болуы c) Химиялық заттардың ауаға таралуы d) Құстар мен жануарлардың көбеюі 4. Арал теңізінің экологиялық проблемаларының бірі не болып табылады? a) Су деңгейінің көтерілуі b) Су экосистемасының жойылуы c) Құрғақшылықтың азаюы d) Су ресурстарының шамадан тыс көбейуі 5. Су тапшылығын азайту үшін қандай шараларды қабылдау қажет? a) Су ресурстарын үнемдеу және қайта өңдеу технологияларын енгізу b) Тек өнеркәсіптік өндірісті дамыту c) Ауыл шаруашылығында пестицидтер мен тыңайтқыштарды көбірек қолдану d) Қалалардың құрылысы мен дамуын шектеу 6. Су ресурстарының ластануының негізгі әсері қандай? a) Жаңбырлы күндер санының артуы b) Қоршаған орта мен халықтың денсаулығына зиян келтіру c) Су деңгейінің көтерілуі d) Өсімдіктер мен жануарлардың көбеюі 7. Су ресурстарын қорғау үшін қай әдіс тиімді болуы мүмкін? a) Тек химиялық заттарды қолдану b) Су үнемдейтін технологиялар мен су ресурстарын тиімді басқару c) Су көздеріне толықтай қол жеткізуді шектеу d) Су ресурстарының барлық көлемін тұтыну II топ Сөйлемді толықтыр Арал теңізінің экологиялық дағдарысы су деңгейінің _____			
--	--	--	--	--

	нәтижесінде пайда болды. Су ресурстарының ластануы, әсіресе химиялық қалдықтар мен ____ қалдықтарынан туындайды. Қазақстанда су тапшылығының басты себептерінің бірі — ____ өзендер мен көлдердің су көлемінің азаюы. Су экосистемаларының бұзылуы судағы ____ тіршілік үшін қауіп төндіреді. Су ресурстарын тиімді пайдалану үшін ____ технологиялары енгізілуі қажет. Климаттың өзгеруі су тапшылығын ____ және су көздерінің көлемін азайтуда. Пестицидтер мен тыңайтқыштардың артық қолданылуы өзендер мен ____ ластануына әкеледі. Жауаптар: 1. азаюы 2. ауыл шаруашылығы 3. су көздерінің ластануы 4. балықтардың 5. су үнемдейтін 6. күшейтеді 7. көлдердің			
Бекіту	Ендеше оқушылар осы сабақта Су ресурстарының экологиялық проблемаларының болу себебін анықтап, экологиялық әсерін талдап, оның бірінің шешу жолдарының жобасын ұсыну арқылы бағалау критерийіне қол жеткіздіңіздер			
Сабақтың соңы Ой толғаныс. Рефлексия	<u>Үйге тапсырма:</u> Су ресурстарының экологиялық проблемалары <u>РЕФЛЕКСИЯ</u> Padlet тақтасында «Өз ойым» әдісі арқылы кері байланыс орнатайық. 1. Маған қызық болғаны... 2. Мені бүгін таңқалдырды... 3. Ерекше есте қалғаны... 4. Менің айтарым бар...	Үй тапсырмасын жазып алады Padlet тақтасында «Өз ойым» әдісі арқылы кері байланыс жасайды. <u>QR-Code</u> пайдаланады. 	Сабақ барысында тапсырмаларды орындауда белсенділік танытқан білім алушыларға қалыптастырушы бағалау арқылы балл қою.	глобус суреті

Жамбыл облысы, Т.Рысқұлов ауданы, Каменка ауылы
Бауыржан Момышұлы атындағы орта мектебінің
Тарих пәнінің мұғалімі
Кошкинбаева Гульжан Бахытбековна

Бөлім:	Кеңестік Қазақстанның мәдениеті (1946-1985жж.)	
Педагогтің Т.А.Ә.	Г.Б.Кошкинбаева	
Күні:		
Сынып: 9 «Б»	Қатысушылар саны:	Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы:	XX ғасырдың 40-80 жылдарындағы қазақстандық ғалымдардың ғылымды дамытудағы жетістіктері.	
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары:	9.2.3.2 біліммен ғылым саласындағы мемлекеттік саясатқа баға беру	
Сабақтың мақсаты:	Білім мен ғылым саласындағы мемлекеттік саясаттың ерекшеліктерін талдай алады. Қазақстанда білім беру саласына сипаттама береді. Қазақстан ғалымдардың ғылымның дамуына қосқан үлесін анықтайды.	
Құндылық	- өз елі үшін мақтаныш; - ұлттық сана-сезім; - Қазақстандық патриотизм және азаматтық жауапкершілік; - өмір бойы білім алу.	
Ойлау дағдылары деңгейі:	Білу, түсіну, қолдану	

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі/ уақыты	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы 2 мин.	Психологиялық ахуал. Сәлеметсіздер ме, балалар! Сабағымызды бастамас бұрын көңілімізді көтеріп алайық, «Доп» әдісі (арқылы ортаға шығып бір-біріне тілек айтып лақтырады).	«Доп» әдісі (арқылы бір-біріне лақтырып тілек айтады)		
2 мин.	Топ ережесін еске түсіру. «Алтын асық» әдісі арқылы өткен сабақты естеріне түсіреді. 1.«Тоқырау» кезеңіндегі демографиялық үдерістер туралы не білдің? 2. Урбандалу дегеніміз не? (Қала халқының меншікті үлесінің артуы) 3.Қазақстандағы урбандалу үдерісіне қандай факторлар әсер етеді?(қалалық кеңістіктің қалыптасуы мен дамуы) 4.Тың өлкесіне неше миллионнан астам тың игеруші келді? (2 млн-нанастам) 5. КСРО-дағы соңғы халық санағы нешінші жылы болды? (1989 жылы) 6. Қай жылы жалпы халық санында ауыл халқы санының үлесі жоғары болды? (1959 жылы) 7.Бүкілодақтық халық санағының мәлеметтері бойынша, республикадағы	Әр тапсырмадан кейін өз-өздерін бағалайды. Өзін-өзі «Киіз үй» әдісі арқылы бағалайды. «Алтын асық» әдісі арқылы өткен сабақты естеріне түсіреді.	1 балл	
4 мин.				https://studio.d-id.com/share?id=abf95a705b8f38cf3f1c7e029c1773b1&utm_source=copy

2 мин.	қала халқының меншікті үлесі неше пайызды құрады? (50,3% құрады) Жасанды интелект «D-Di» платформасы <i>Бүгінгі сабақта:</i> мемлекеттің ғылым саласындағы саясатын сипаттаймыз; XXғ. екінші жартысында қандай ғылым дамығанын анықтаймыз; қазақстандық ғалымдардың ғылымның дамуына қосқан үлесін бағалаймыз. 	Тақырып бойынша қысқаша түсінік беріледі.	 «Бас бармақ» тәсілі Барпылып түсіндім Енді түсініп келемін Түсінбедім 										
15 мин.	Тақырып бойынша қысқаша түсінік беріледі. «Уақыт сызығы» әдісі <table><tr><td>1950 жылы</td><td>И.В. Сталин тіл білімі мәселелері бойынша талқылауға қатысып, кеңестік мемлекет идеологиясындағы шексіз басымдылық туралы айтты. Жаратылыстану ғылымдарына, оның ішінде биология ғылымына қысым көрсетілді.</td></tr><tr><td>1957 жылы</td><td>В.И. Ленин атындағы Ауылшаруашылық ғылымдарының бүкілодақтық академиясы қазақ бөлімшесі негізінде 11 зерттеу институты мен 17 зоналық республикалық бекеттерді біріктірген. Ауылшаруашылық ғылымдар академиясын құрды</td></tr><tr><td>1958 жылы</td><td>КСРО Архитектура және құрылыс академиясының қазақ бөлімшесі құрылды.</td></tr><tr><td>60-70-жылдары</td><td>ҚазКСР ғылым академиясы Кеңес Одағының ірі ғылыми орталығы саналды. Көптеген қазақстандық ғалымдардың еңбектері шетелге таныла бастады.</td></tr><tr><td>1976 жылы</td><td>моноформаларды ашу және зерттеу жұмыстары үшін авторлық ұжым қатарына М.Ә. Айтқожин Лениндік сыйлыққа ие болды. Академик Александр Бараев аграрном ғалым Бүкіл одақтық ауыл</td></tr></table>	1950 жылы	И.В. Сталин тіл білімі мәселелері бойынша талқылауға қатысып, кеңестік мемлекет идеологиясындағы шексіз басымдылық туралы айтты. Жаратылыстану ғылымдарына, оның ішінде биология ғылымына қысым көрсетілді.	1957 жылы	В.И. Ленин атындағы Ауылшаруашылық ғылымдарының бүкілодақтық академиясы қазақ бөлімшесі негізінде 11 зерттеу институты мен 17 зоналық республикалық бекеттерді біріктірген. Ауылшаруашылық ғылымдар академиясын құрды	1958 жылы	КСРО Архитектура және құрылыс академиясының қазақ бөлімшесі құрылды.	60-70-жылдары	ҚазКСР ғылым академиясы Кеңес Одағының ірі ғылыми орталығы саналды. Көптеген қазақстандық ғалымдардың еңбектері шетелге таныла бастады.	1976 жылы	моноформаларды ашу және зерттеу жұмыстары үшін авторлық ұжым қатарына М.Ә. Айтқожин Лениндік сыйлыққа ие болды. Академик Александр Бараев аграрном ғалым Бүкіл одақтық ауыл	«Уақыт сызығы» әдісі арқылы мәлімет алады.	
1950 жылы	И.В. Сталин тіл білімі мәселелері бойынша талқылауға қатысып, кеңестік мемлекет идеологиясындағы шексіз басымдылық туралы айтты. Жаратылыстану ғылымдарына, оның ішінде биология ғылымына қысым көрсетілді.												
1957 жылы	В.И. Ленин атындағы Ауылшаруашылық ғылымдарының бүкілодақтық академиясы қазақ бөлімшесі негізінде 11 зерттеу институты мен 17 зоналық республикалық бекеттерді біріктірген. Ауылшаруашылық ғылымдар академиясын құрды												
1958 жылы	КСРО Архитектура және құрылыс академиясының қазақ бөлімшесі құрылды.												
60-70-жылдары	ҚазКСР ғылым академиясы Кеңес Одағының ірі ғылыми орталығы саналды. Көптеген қазақстандық ғалымдардың еңбектері шетелге таныла бастады.												
1976 жылы	моноформаларды ашу және зерттеу жұмыстары үшін авторлық ұжым қатарына М.Ә. Айтқожин Лениндік сыйлыққа ие болды. Академик Александр Бараев аграрном ғалым Бүкіл одақтық ауыл												
2 мин.			2 балл										
4 мин.			2 балл										

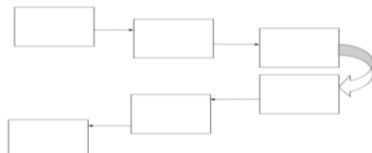
Дескриптор:

Дескриптор:

	шарушылық ғылымдарының Шығыс бөлімшесі топырықты қоғау жүйесін құру бойынша зерттеулер жүргізді. Медицина (аллергология, онкология, вирусология) саласында жетістіктерге қол жеткізді. 1-тапсырма. Топтық жұмыс. 1-топ. Соғыстан кейінгі кезеңдердегі ғылымның дамуы туралы ойларыңды «Дербес пікір жазу» тәсіліп қолданып, тақырып мазмұны бойынша пікіріңді жаз. 1.Өзіндік пікір (идея) –бір сөйлем. 2.Дәлел – екі сөйлемнен келтіру керек. 3.Өз пікірін дәлелдейтін мысал – екі сөйлем. 4.Өз пікіріне қарсы пікір – бір сөйлем. 5. Қарсы дәлелді жоққа шығаратын мысал – екі сөйлемнен тұру керек. 6. Қорытынды – екі сөйлемнен тұрады. 2-топ.«Төрт сөйлем» әдісі арқылы «50-жылдардың екінші жартысында Қазақ КСР Ғылым академиясы» туралы ойларыңды толтықтырып жазыңдар. 1. Пікір. Оқыған мәтін мазмұнындағы өзіндік пікірлеріңізді бір сөйлеммен жазыңыздар. 2. Дәлел. Өз пікірлеріңізді бір сөйлеммен дәлелдеңіздер. 3. Мысал. Пікірлеріңізді өмірмен салыстыра отырып, мысал келтіріңіздер. 4. Қорытынды. Тақырып сай қорытынды шығарыңыздар	Соғыстан кейінгі кезеңдердегі ғылымның дамуы туралы ойларыңды «Дербес пікір жазу» тәсіліп қолданып, тақырып мазмұны бойынша пікірін жазады. Дескриптор: «Төрт сөйлем» әдісі арқылы «50-жылдардың екінші жартысында Қазақ КСР Ғылым академиясы» туралы ойларын толтықтырып жазады. Дескриптор: «Хикая картасы»	1 балл	https://wordwall.net/ru/resource/14060337
--	---	--	---	---

3-топ. «Хикая картасы» әдісі арқылы «XX ғасырдың 40-80 жылдарындағы қазақстандық ғалымдардың ғылымды дамытудағы жетістіктері» туралы оқиға желісін тізбектеп жаз.

2-тапсырма.
Жұптық жұмыс. «Еркін талдау» әдісі.
Қазақстандық ғалымдардың жаңа бағыттағы еңбектеріне баға беріңдер.

Тапсырма. Тірек сызба арқылы «Қазақстан ғылымы дамуының жағымды нәтижелерін анықтап жазыңдар.

Дескриптор:

- Соғыстан кейінгі кезеңдердегі ғылымның дамуы туралы ойларын білдіреді;
- Қазақстандық ғалымдардың қызметтерін атайды;
- Қазақстандық ғалымдардың еңбектеріне баға береді;
- оқиға желісін тізбектеп жазады.

әдісі арқылы «XX ғасырдың 40-80 жылдарындағы қазақстандық ғалымдардың ғылымды дамытудағы жетістіктері» туралы оқиға желісін тізбектеп жазады.

Дескриптор:

«Еркін талдау» әдісі.
Қазақстандық ғалымдардың жаңа бағыттағы еңбектеріне баға береді.

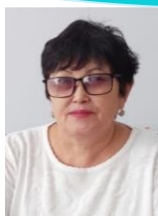
Дескриптор:

Тірек сызба арқылы «Қазақстан ғылымы дамуының жағымды нәтижелерін анықтап жазады.

«Wordwall»

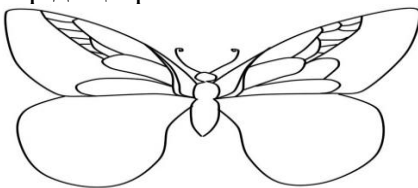
	3-тапсырма. Жеке жұмыс «Wordwall» ойыны арқылы ғалымдардың еңбегін сәйкестендіріңдер. <table> <tr> <td>А.И. Бараев</td> <td>Бүкілодақтық ауылшаруашылық ғылымдарының Шығыс бөлімшесі топырақты қорғау жүйесін құру бойынша зерттеулер жүргізді.</td> </tr> <tr> <td>Т.Д. Лысенко</td> <td>«тірі организмдердің табиғатын генетика емес, адамның іс-әрекеті анықтайды»</td> </tr> <tr> <td>Д.В. Сокольский</td> <td>электрхимиялық әдіс бойынша катализаторларды зерттеуді ұйымдастырды.</td> </tr> <tr> <td>У.М. Ахмедсафин</td> <td>гидрогеология және гидрофизика саласында жемісті еңбек етті.</td> </tr> <tr> <td>Ш.Шөкин</td> <td>жетекшілік еткен бір топ ғалым Ертіс-Қарағанды магистралды каналын салудың негізгі мәселелерімен айналысты.</td> </tr> <tr> <td>М.Ә. Айтқожин</td> <td>жетекшілікшілігімен бір топ ғалым генетика мен микробиология ғылымында айтарлықтай нәтижелерге қол жеткізді.</td> </tr> <tr> <td>Е.А. Бөкетов</td> <td>есімі тек ғылыми ортада ғана емес, көпшілік қауымға да белгілі болды.</td> </tr> </table>	А.И. Бараев	Бүкілодақтық ауылшаруашылық ғылымдарының Шығыс бөлімшесі топырақты қорғау жүйесін құру бойынша зерттеулер жүргізді.	Т.Д. Лысенко	«тірі организмдердің табиғатын генетика емес, адамның іс-әрекеті анықтайды»	Д.В. Сокольский	электрхимиялық әдіс бойынша катализаторларды зерттеуді ұйымдастырды.	У.М. Ахмедсафин	гидрогеология және гидрофизика саласында жемісті еңбек етті.	Ш.Шөкин	жетекшілік еткен бір топ ғалым Ертіс-Қарағанды магистралды каналын салудың негізгі мәселелерімен айналысты.	М.Ә. Айтқожин	жетекшілікшілігімен бір топ ғалым генетика мен микробиология ғылымында айтарлықтай нәтижелерге қол жеткізді.	Е.А. Бөкетов	есімі тек ғылыми ортада ғана емес, көпшілік қауымға да белгілі болды.	ойыны арқылы ғалымдардың еңбегін сәйкестендіреді.		
А.И. Бараев	Бүкілодақтық ауылшаруашылық ғылымдарының Шығыс бөлімшесі топырақты қорғау жүйесін құру бойынша зерттеулер жүргізді.																	
Т.Д. Лысенко	«тірі организмдердің табиғатын генетика емес, адамның іс-әрекеті анықтайды»																	
Д.В. Сокольский	электрхимиялық әдіс бойынша катализаторларды зерттеуді ұйымдастырды.																	
У.М. Ахмедсафин	гидрогеология және гидрофизика саласында жемісті еңбек етті.																	
Ш.Шөкин	жетекшілік еткен бір топ ғалым Ертіс-Қарағанды магистралды каналын салудың негізгі мәселелерімен айналысты.																	
М.Ә. Айтқожин	жетекшілікшілігімен бір топ ғалым генетика мен микробиология ғылымында айтарлықтай нәтижелерге қол жеткізді.																	
Е.А. Бөкетов	есімі тек ғылыми ортада ғана емес, көпшілік қауымға да белгілі болды.																	
Сабақтың соңы 3 мин.	Тапсырма. «Қабырға газеті» әдісі. 1-қадам. Тақырыптан өздеріне ұнаған тұсын және тақырыптың қалай әсер еткеніні туралы өз пікірлерін білдіреді. 2-қадам. Жазылған үзінді мен пікірді газетке іледі. 3-қадам. Мұғалімнің белгісімен әр топ ілінген қабырға газеттерін қарайды, сараптайды.	«Қабырға газеті» әдісі. Тақырыптан өздеріне ұнаған тұсын және тақырыптың қалай әсер еткеніні туралы өз пікірлерін білдіреді.	2 балл															

	жапсырма қағазға өз пікірлерін қалдырады, сұрақтар жазады. 4-қадам. Әр топ өздерінің қабырға газеттеріне жазылған пікірлерді сараптайды, талдайды, сұрақтарға жауап береді. Қорытынды жасайды.			
Кері байланыс 2 мин.	Оқушылар өз-өздерін бағалайды. “БІЛІМ САНДЫҒЫ” КЕРІ БАЙЛАНЫСЫ Үй тапсырмасы: Бір ғалымға презентация жасау			

**Жамбыл облысы, Т.Рысқұлов ауданы, Каменка ауылы
Бауыржан Момышұлы атындағы орта мектебінің
География пәнінің мұғалімі
Керимбаева Куляш Джакипжановна**

Бөлім	Физикалық география			
Педагогтың аты-жөні	Керимбаева Куляш Джакипжановна			
Сынып 8 «А»	Қатысушылар саны	Қатыспағандар саны		
Сабақтың тақырыбы	Көлдер мен мұздықтар. Көлдердің қалыптасу ерекшеліктерімен таралуы.			
Осы сабақта қол жеткізілетін оқу мақсаттары (оқу бағдарламасына сілтеме)	8.3.3.5- көлдер мен мұздықтарды жоспар бойынша сипаттайды			
Сабақтың мақсаты	8.3.3.5-көлдермен мұздықтардың түрлері,олардың пйда болуы және географиялық маңызы туралы білім беру			
Сабақтың құндылығы	Тәуелсіздік және отаншылдық Оқушыларды экологияны қорғауға тәрбиелеу			
Сабақтың барысы				
Сабақтың кезеңі/ уақыты	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Басы	Білім алушылармен сәлемдесу. Қалыпты атмосфералық орта қалыптастыру. Топқа бөлу “Касса”әдісі Өз араларыңыздан топ басшысын сайлаңыздар. Әр бір топ басшысына бағалау парағы беріледі. Сабақ барысында тапсырма орындаған білім алушыларға, топ басшылары, бағалау парағына балл қойып отырыңыздар. <u>Алдыңғы білім</u> « Визит картасы» әдісі арқылы алдыңғы сабақты еске түсіру Өткенді еске түсіру мақсатында білім алушылармен ой қозғау 1 Арна дегенімізне 2 Жайылма дегеніміз не 3 Терассалар дегеніміз не 4 Саңылау дегеніміз не 5 Өзен барып құятын жер қалай аталады 6 Өзендер немен қоректенеді	Білім алушылар мұғаліммен амандасып, оқу құралдарын дайындап, зейіндерін сабаққа аударады. 3 топқа бөлінеді. Топ басшылары бағалау парағына топтарындағы білім алушыларды жазып қояды Оқушылар визиттік картадағы сұрақтарға жауап береді.	Қол шапалақ	Қазақстан -ның физикалық картасы Бағалау парағы

																												
Ортасы	«Миға шабуыл» <i>Жаңа сабақтың тақырыбы</i> Көлдер мен мұздықтар Көлдердің қалыптасу жолдарымен таралуы <i>Сабақтың мақсаты:</i> Көлдер мен мұздықтарды жоспар бойынша сипаттайды Көлдермен мұздықтар туралы бейне көрініс 1-Тапсырма Көбелек әдісі» Көбелек әдісінде 3-топқа 3-тапсырма бердім 1-топ :Көлдердің шығу тегіне сипаттама береді оны көбелектің сол қанатына жазылу тапсырылды. 2-топ: Мұздықтардың қалыптасуын анықтайды көбелектің оң қанатына жазылу тапсырылды. 3-топ Көлдермен мұздықтардың оратақ белгісіне сипаттама береді. . (топтық жұмыс) Көлдер Ортақ белгі Мұздықтар Бағалау <table border="1"><tr><th colspan="4">Дескрипторлар</th></tr><tr><td colspan="4">Көлдердің шығу тегіне қарай жіктей алады.</td></tr><tr><td colspan="4">Мұздықтардың қалыптасу жағдайын біледі.</td></tr><tr><td colspan="4">Көлдермен мұздықтардың ортақ белгілеріне сипаттама береді.</td></tr></table> 2тапсырма «Сіз қаншалықты білесіз?» әдісі жұптық жұмыс 1 топ кестені толтыру <table border="1"><tr><td>Көлдін атауы</td><td>Көлемі</td><td>Ерекш елігі</td><td>Пайда-сы</td></tr><tr><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table>	Дескрипторлар				Көлдердің шығу тегіне қарай жіктей алады.				Мұздықтардың қалыптасу жағдайын біледі.				Көлдермен мұздықтардың ортақ белгілеріне сипаттама береді.				Көлдін атауы	Көлемі	Ерекш елігі	Пайда-сы					Слайдта көрсетілген ресурстарды талқылайды Видеороликтан тақырыпқа сай берілген түсініктерді дамыту арқылы, мәтіндегі тапсырмаларды орындау барысында ой өрісін жетілдіру арқылы бәсекелеседі Слайдта берілген сұрақ жауапты орындайды Сұрақ жауап арқылы сұраққа жауап береді, логикалық ойлай білуі мен сыни көзқарасы таныта білу дағдылары қалыптасады	Смаликтер арқылы ҚБ өзін өзі бағалау ҚБ «Бәрекел -ді, әттеген-ай» Бағалау парақшасын толтырады. ҚБ Бағдаршам	https://youtu.be/U1Jf0nMKnVw?si=Xb27Xf9iBeDIaFn
Дескрипторлар																												
Көлдердің шығу тегіне қарай жіктей алады.																												
Мұздықтардың қалыптасу жағдайын біледі.																												
Көлдермен мұздықтардың ортақ белгілеріне сипаттама береді.																												
Көлдін атауы	Көлемі	Ерекш елігі	Пайда-сы																									

2 топ кестені толтыру			
Қазақ- тан	Көлемі	Сипат тама	Пайда- сы
мұздық тары			

3 –топ кескін картамен жұмыс
Еліміздің ірі көлдері мен
мұздықтарының гидрологиялық
ерекшеліктерін талдап, кескін

картаға
түсіріп картадан көрсетеді

Бағалау

Дескрипторлар

Қазақстандағы ірі көлдерді
атай алады.
Қазақстандағы тау
мұздықтарын атайды.
Көлдермен мұздықтардың
гидрологиялық
ерекшеліктерін талдап
картадан көрсетеді.

3-тапсырма (Жеке жұмыс)

Әр оқушыға тест
тапсырмалары таратылады
1-топ

Қазақстанның көлдерін қорғау
1 Қазақстанның ірі көлдерінің
бірі Балхаш көліне ерекше
сипаттаманы көрсет

А) тұтас тұщы көл
Ә) шөлді аймақта орналасқан

Б) бір бөлімі тұщы, екінші
бөлімі тұзды

Сұрақтардың
дұрыс жауабын
анықтайды

Әр дұрыс
жауап- 1
балл

Тест
парағы

В) толығымен түзбен жабылған

2 Каспий көлінің экологиялық мәселелерінің бірі

А) Мұнаймен газ өндіруден болатын ластану

Ә) туризмнің төмен деңгейі

Б) судың қышқылдығының өзгеруі

В) тұщы судың мол болуы

3 Арал теңізі экологиялық апатының негізгі себебі

А) климаттың өзгеруі

Ә) өзен суларының ауыл шаруашылығына шамадан тыс пайдалануы

Б) өнекәсіптік қалдықтардың төгілуі

В) жауын-шашын мөлшерінің азаюы

4 Қай көл Қазақстанмен Ресей шекарасында орналасқан?

А) Зайсан

Ә) Марқакөл

Б) Шағын

В) Жайсан

2-топ

Мұздықтардың шаруашылықтағы маңызы туралы тест

1 мұздықтардың негізі пайда болу себебі неде?

А) жер сілкінісі

Ә) жауын-шашын мөлшері

Б) температураның төмендеуі

В) жердің айналу жылдамдығы

2 мұздықтардың қандай түрлері бар

А) тау мұздығы және жазық мұздығы

Ә) құмды және сулы мұздықтар

Б) орманды және сулы мұздықтар

В) құрғақ және ылғалды мұздықтар

3 Мұздықтар шаруашылыққа қандай пайда әкеледі

А) ауыл шаруашылығы үшін жер дайындайды

Ә) таза су көзін қамтамасыз етеді

Б) энергия өндіруге ықпал етеді

В) жолдардың қардан

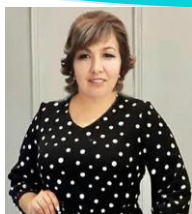
	тазалауына көмектеседі 4 Мұздықтардың еруі қандай экологиялық мәселе тудырады А) жер құнарлылығының артуы Ә) су деңгейінің көтерілуі Б) топырақтың құрғауы в жауын-шашынның көбеюі 3-топ Мұздықтар мен көлдердің ортақ белгілеріне арналған тест сұрақтар 1 Мұздықтар мен көлдердегі судың негізгі түрі қандай А) тұщы су Ә) тұзды су Б) мұнай В) қышқыл су 2 Мұздықтар мен көлдер екеуіде табиғатта қандай роль атқарады А) жер бедерін тегістейді Ә) климатты реттейді Б) жануарларға баспана болады В) өсімдіктерді қорғауға болады 3 Мұздықтар мен көлдер қандай энергия көзі ретінде пайдаланады А) жел энергиясы Ә) күн энергиясы Б) су энергиясы В) жылу энергиясы 4 Мұздықтар мен көлдердің ортақ экологиялық қызметі қандай А) ауаны ластайды Ә) су айналымына қатысады Б) құмен тастар шығарады В) мұнай өндірісін қолдайды Дескриптор: Тест бойынша берілген сұрақтарға жауап береді:			
Сабақтың соңы	<u>Үйге тапсырма;</u> Кескін картаға көлдер мен мұздықтарды түсіру . РЕФЛЕКСИЯ «Өз ойым» әдісі арқылы кері байланыс орнатайық. 1. Маған қызық болғаны... 2. Мені бүгін білдім... 3. Ерекше есте қалғаны... 4. Менің айтарым бар..	Үй тапсырмасын жазып алады Кері байланыс орнатады		Рефлексия парағы

ан
ен

49

	может возникнуть угроза жизни и здоровью людей, произойти разрушение или уничтожение материальных ценностей и компонентов окружающей природной среды			
Середина урока	Учитель ведет эвристический анализ с классом, то есть, сначала задает направляющие вопросы или на понимание термина: -Какие водные бедствия вы знаете? -Что такое наводнение? -В каких местах могут быть вызваны селевые потоки? -Что такое цунами? -Каковы последствия водных бедствий? Виды водных бедствий: - Наводнение;-Сели; -Снежные лавины; -Цунами. Просмотр видеоролика Парная работа. Учащиеся работают с контурными картами. Укажите на карте места, где часто происходят водные бедствия и называют их причины. Работа в группе. Ученики готовят репортаж на виды водных бедствий, опираясь на интернет ресурсы. 1 группа – Наводнение 2 группа – Сели и снежные лавины 3 группа - Цунами Закрепление учебного материала.	При затруднении учащиеся могут обратиться к учебнику <i>Дескрипторы:</i> -указывают на карте места, где часто происходят водные бедствия (берега океанов и морей, горные районы, речные долины) 3 балла -называют их причины 1 балл <i>Дескрипторы:</i> -презентуют свои проекты; -дополняют содержание информацией; -Объясняют последствия стихийных бедствий; -предлагают пути предупреждения от стихийных бедствий. 2 балла	Метод "Большой палец" ФО взаимооценивание ФО «Похвала», комментарий учителя	Презентация Видео https://www.youtube.com/watch?v=U1LJO3BhmKg https://www.youtube.com/watch?v=ZxIgxHk3BYo https://www.youtube.com/watch?v=m2JbkqepXo Контурная карта мира Формат АХ3, тексты, рисунки, маркеры.

	Индивидуальная работа. Контекст Изучив текст и карту, ответьте на следующие вопросы 	Дескриптор: Правильно отвечает на вопросы по содержанию ответа 4 балла		Контекст Приложение 1 Приложение 2 Приложение 3
Конец урока	Домашнее задание Подготовка в паре и защита проекта «Пути предупреждения водных стихийных бедствий»		Записывают домашнее задание	
Рефлексия	Рефлексия. (обобщение совместных достижений) - Назовите тему нашего урока. - Что было непонятно при изучении темы урока? - Что узнали в ходе урока?		Обратная связь	

Жамбыл облысы, Т.Рысқұлов ауданы, Каменка ауылы
Бауыржан Момышұлы атындағы орта мектебінің
Тарих пәнінің мұғалімі
Қалымбетова Перизат Құттыбайқызы

Білім беру ұйымының атауы	Бауыржан Момышұлы атындағы орт мектеп
Пәні:	Қазақстан тарихы
Бөлім:	5.2.Сақтар
Педагогтің аты-жөні:	Қалымбетова Перизат Құттыбайқызы
Күні:	
Сынып: 5 «А»	Қатысушылар саны: Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы:	Сақтар туралы тарихи мәліметтер. Зерттеу сұрағы: Қандай тарихи дереккөздер сақтар туралы мәлімет береді?
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаты:	5.3.1.1 картадан тайпалық одақтардың орналасуын көрсету;
Бағалау критерийі	Білім алушы Сақ тайпалық одақтардың орналасуын картадан анықтайды Сақ тайпаларындағы әлеуметтік топтардың қоғамдағы рөлін сипаттайды Қандай дереккөздері сақтар туралы мәлімет беретінін сипаттайды
Сабақтың мақсаты	Барлығы: Сақ тайпаларының қоныстанған жерлерін картадан көрсете алады Көпшілігі: Сақ тайпаларындағы әлеуметтік топтардың қоғамдағы рөлін сипаттайды Кейбірі: Сақ тайпалары туралы қандай тарихи дереккөздердің ерекшеліктерін талдай алады

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі// уақыты	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Ұйымдастыру	I. Ұйымдастыру сәті Оқушылармен амандасу, түгендеу. Бағалау парақшасымен таныстыру Топқа бөлу. Қоржынмен конфет әкелу. Оқушыларға қоржынан конфет алуларын сұраймын. Конфеттің түрлеріне қарай үш топқа бөлініп отырады.	Оқушылар топқа бірігеді	Өзін-өзі бағалау парағы	
Өзін-өзі тексеру	І-топ «Күдіретті еркектер» ІІ-топ «Жүйрік атты турлар» ІІІ-топ «Азиялық скифтер»		 ҚБ Мұғалім оқушылар жауабын мұқият тыңдап кері байланыс беріп отырады	
Өткен білімді еске түсіру	ІІ. Үй тапсырмасын сұрау	Дескриптор: Білім алушыға Сұрақтардың дұрыс жауабын табады;	Мадақтау	https://wordwall.net/ru/resource/54948882

	Мұғалімнің кіріспе сөзі: Бірегей халықпыз бір қара тамыр, Сақтардан басталады ата дәуір. Қаны мен жанын берген туған жерге, Бар қазақ бір-біріне туыс бауыр. Ары қарай мұғалім сабақ барысында оқушылардың не істеу керектігін айтады, бағыт-бағдар береді және бағалау критерийлерімен таныстырады. «Wordwall.net» әдісі 1. Мыс пен қалайының қосындысынан қандай металл шығады? Қола 2. Жылқыны мініс көлігі ретінде пайдалануда не ойлап табылды? Үзенгі, ауыздық 3. Мал шаруашылығына өтудің басты себебі неде? Табиғи-климаттық жағдайға байланысты құрғақшылық болды 4. Қола дәуірінде құрғақшылыққа байланысты не ойлап табылды? Құдық 5. Арий тайпалары жер бетін қандай деп ойлаған? Төрт бұрышты 6. Темір дәуірін қамтитын кезеңді ата? Б.з.б ҮІІІ-б.з.ҮІ ғасырлар 7. Темір дәуірі нешеге бөлінеді: 2-ге Ерте және Кейінгі темір дәуірі 8. Қола дәуірінде өлген адамды қалай жерлеген және қасына нелер қойылған? Өлікті бір қырынан немесе шалқасынан жатқызған, қасына тамақ салынған қыш ыдыстар қойған. 9. Көшпелілердің негізгі өсірген малы? Жылықы мен қой 10. Қола дәуірінің кезінде шаруашылықа байланысты неге табыну шықты? Ай мен жұлдызға 11. Жекеменшік қай дәуірде қалыптасты? Қола дәуірінде 12. Малды қолға үйрету нешінші мыңжылдықта	Оқушылар өз ойларын ортаға салады. Оқушылар жауаптары арқылы жаңа тақырыпқа көшу ЕБҚ: оқушыға мұғалім диалог арқылы қолдау жасайды	«Ең үздік жауап» «Үш шапалақ»	Ежелгі Қазақстан тарихы. Б.Е.Көмеков Т.С. Жұмағанбетов К.С.Игілікова. Алматы: Атамұра, 2017. «САҚТАР» сөзі шығады
--	--	--	---	--

	басталды? Б.з.б. 10 мыңжылдықта Ой шақыру Бастапқы ынталандырушы материал ретінде презентацияның слайдын көрсету арқылы ұсынылған деректен үзінді беріледі Сақтар жайында «Сиқырлы суреттер» әдісі арқылы сабақ тақырыбын анықтайды. М: Тарихымызда ел қорғаған батыр, ел билеген патша қыздар көп болған. Әсіресе Сақ заманында патшайым қыздардың даңқы алысқа тарады. -Ойланып көріңіз, сабақтың тақырыбы қандай болмақ? Болжам жасаңыз. Сабақтың тақырыбы, оқу мақсаттарымен бағалау критерийлерімен таныстыру.			
Сабақтың ортасы Жаңа білім	ІІІ. Жаңа сабақ М: Слайд арқылы түсіндіріледі. Бейне көрініс арқылы жаңа сабақты бастау. 1 - тапсырма: Жеке жұмыс Тарихи диктант. Берілген мәтінді қажетті сөздермен толықтыру 1. Халықтың көпшілігі ін қатардағы қауымдастар — малшылар құрады. 2. Халық жиналысының, яғни барлық ересек ер адамдары жиылысының рөлі күшті еді, ол де ықпал жасады. 3. Тайпа көсемі бас қолбасшылық қызметінде атқарып, мен рулардың арасындағы даулы мәселелерді шешті. 4. Халықтың басым көпшілігін қатардағы — шаруа — малшылар құрады. 5. Бұл кезең алғашқы қауымдық құрылыс ыдырап, әскери демократияның, құрылымдардың пайда бола кезі болатын.	ЕБҚ: оқушы шығарылып берілген тапсырманы орындайды <i>Дескриптор: Білім алушыға</i> Сақтар туралы тарихи диктант керекті сөздермен толықтырады; Сақтар туралы деректерге талдау жасайды.	ҚБ Мұғалім оқушылар жауабын мұқият тыңдап кері байланыс беріп отырады	Ақпараттық мәтін Сақ тайпалары https://www.youtube.com/watch?v=e8pskSiTx2M

Керекті сөздер:

Басым, қауымдастар, мемлекеттік бастаған, тайпалар даулы, тайпаның көсемдерге.

1 - тапсырма: Жеке жұмыс (жауабы)

Тарихи диктант. Берілген мәтінді қажетті сөздермен толықтыру

1.Халықтың **басым** көпшілігін қатардағы қауымдастар — малшылар құрады.

2.Халық жиналысының, яғни .. **тайпаның** барлық ересек ер адамдары жиылысының рөлі күшті еді, ол **көсемдігі** де ықпал жасады.

3.Тайпа көсемі бас қолбасшылық қызметінде атқарып, **тайпалар даулы** мен рулардың арасындағы даулы мәселелерді шешті.

4. Халықтың басым көпшілігін қатардағы **қауымдастар** — шаруа — малшылар құрады.

5. Бұл кезең алғашқы қауымдық құрылыс ыдырап, әскери демократияның, мемлекеттік құрылымдардың пайда бола **бастаған** кезі болатын.

2 - тапсырма: «Сәйкестендіру» әдісі**(жұптық жұмыс)**

Тарихшылар		Айтқан сөздері
Геродот	А	Парсы сарайында тұрып, сақтардың тәрбиелігін және жаяу жарыста мәреге бірінші болып жеткенін жазған.
Ксенофонт	Ә	«Сақтар туралы дұшпанға –қатал досқа-адал»
Ктесей	Б	«Киімі мен өмір сүру дағдысы скифтерге ұқсас»
Страбон	В	Садақпен, қылыш пен және қола балталар мен қаруланған, сауыт киген

Жауабы:

1	2	3	4
---	---	---	---

«Жұлдызшалар

Карта

Сақ дәуірі картасы
<https://www.google.kz/search?q=Сақтардың+картасы>

Үлестірмелі қағаздар

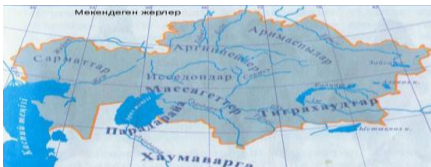
ЕБҚ: оқушы шығарылып берілген тапсырманы орындайды

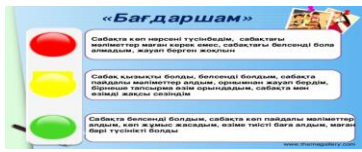
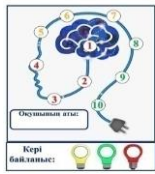
Дескриптор:Білім алушыға

- Сақтар туралы деректерді сәйкестендіреді;
 - Сақтар туралы деректерге талдау жасайды.

ЕБҚ оқушылар керекті сөздерді жазып алады;

Мәтінмен жұмыс
 Мәтіннен негізгі идеяны анықтайды
 Әр оқушы келіп сақтардың

	Ә	Б	А	В			
	3 - тапсырма: Оқулықпен жұмыс «Картограф» әдісі Кескін картаға Сақ тайпалық одақтары: сақ-массагеттер, сақ-исседондар, сақ-аргиппейлер, сақ-аримаспылар, сақ-дайларды, сақ-парадарайаларды, сақ-тиграхаудаларды, сақ-хаумаваргаларды және сақ-савромат-сарматтарды Қазақстан территориясында қоныстанған жерлерін орналасуын белгілендер. 				орналасуын есіне сақтап, тобына жеткізіп ауызша түсіндіреді Дескриптор: Білім алушыға кескін картада сақ-массагеттердің орналасуын белгілейді; кескін картада сақ-исседондардың орналасуын белгілейді; кескін картада сақ-аргиппейлердің орналасуын белгілейді; кескін картада сақ-аримаспылардың орналасуын белгілейді; кескін картада сақ-дайлардың орналасуын белгілейді; кескін картада сақ-парадарайлардың орналасуын белгілейді; кескін картада сақ-тиграхаудалардың орналасуын белгілейді; кескін картада сақ-хаумаваргалардың орналасуын белгілейді; кескін картада сақ-савромат-сарматтардың орналасуын белгілейді.		
Сабақтың соңы Бекіту	ІҮ. Сабақты қорытындылау «Кім табады» әдісі жұмбақтар шешу				Сабақтың тақырыбын қорытындылау	ҚБ Мұғалім оқушылар жауабын мұқият	

	1. Қадам бас алға сүрінбей Болашақ кілті білімде Қандай мағына береді Сақ сөзі парсы тілінде (Күдіретті еркектер) 2. Басынан кешкен сақтар Тарихшы тізіп ақтарды Кімдер деп тағы атады Грек Геродот сақтарды (Массагеттер) 3. Арайлап таңы атады Маужырап күні батады Түйе сүті балмен тең Сақтар қалай атады (Шұбат) 4. Ағаға тыныс іні еді Тарих өткеннің үні еді Сақ әйелінің ерлігі Сипаттап берген кім еді? (Ктесий) 5. Білімді алтынға теңедік, Достарға ашық, кең едік. Әйгілі сусын жасаушы, Сақтарды кімдер деп едік? (Хаомаварга) 6. Көгенге құлын байлады, Бес каруды да сайлады. Айтып берші, қай сақтар, Арал мен Сырды жайлады? (Парадарайда) 7. Кең болып түзде түлепшін, Шарапаты мен ізгі тілектің, Көшпелілер қалай атады, Деректкрінде гректің? (Дайлар)		тыңдап кері байланыс беріп отырады	
Кері байланыс	ҮІ.«Бағдаршам» әдісі 	Тақырып бойынша не білетінін, не білгісі келетінін, не білгенін жазады	Оқушылар бағалай критерийлер імен өз деңгейлерін бағалайды	А4, конспект

Еркентайұлы Ерлан

Преподаватель специальных дисциплин

**ГКП на ПХВ «Высший колледж транспорта
и коммуникаций» акимата города Астаны**

Искусственный интеллект и машинное обучение: перспективы, риски и новые возможности

Аннотация

Искусственный интеллект (ИИ) и машинное обучение (МО) активно трансформируют IT-индустрию, открывая новые горизонты для автоматизации, анализа данных и взаимодействия с пользователями. В данной статье рассматриваются ключевые направления развития ИИ, его влияние на бизнес и технологии, а также возможные риски. Особое внимание уделено инструментам машинного обучения без кода (No-Code ML), которые позволяют широкому кругу пользователей применять ИИ без необходимости в программировании.

Ключевые слова

Искусственный интеллект, Машинное обучение, Автоматизация, No-Code ML, Аналитика, Этические вопросы, Безопасность

Введение

Искусственный интеллект стал неотъемлемой частью современной IT-индустрии. Современные ИИ-системы способны анализировать большие объемы данных, прогнозировать тенденции, автоматизировать процессы и даже общаться с пользователями. Однако, наряду с преимуществами, ИИ несет и определенные риски, включая этические вопросы и угрозы безопасности.

Как ИИ меняет IT-индустрию

ИИ помогает компаниям автоматизировать рутинные задачи, такие как обработка документов, анализ данных и поддержка клиентов. Например, чат-боты на базе моделей, подобных ChatGPT, способны заменить операторов колл-центров, а системы компьютерного зрения — автоматизировать контроль качества на производстве.

ИИ используется для персонализации контента и рекомендаций. В e-commerce платформы анализируют предпочтения пользователей и предлагают наиболее релевантные товары, повышая удовлетворенность клиентов и увеличивая продажи.

ИИ уже способен писать код, тестировать программы и помогать разработчикам. Например, инструменты на основе ИИ могут автоматически дополнять код, что ускоряет процесс разработки и снижает вероятность ошибок.

Использование ChatGPT и других нейросетей в бизнесе

ChatGPT в поддержке клиентов

Компании активно внедряют нейросети для общения с клиентами. ИИ-ассистенты могут отвечать на вопросы, обрабатывать заказы и даже выполнять роль HR-менеджеров, проводя первичный отбор кандидатов.

Аналитика и прогнозирование

Нейросети позволяют анализировать рыночные тренды и прогнозировать спрос на продукцию. Это особенно важно в таких отраслях, как финансы, логистика и маркетинг.

Создание контента

ИИ-инструменты, такие как ChatGPT, помогают создавать тексты, что делает их незаменимыми в маркетинге и креативных индустриях.

Машинное обучение без кода: новые инструменты для всех

Ранее работа с машинным обучением требовала глубоких знаний в программировании, но сегодня существуют платформы No-Code ML, позволяющие использовать ИИ без написания кода.

Популярные инструменты No-Code ML

- **Google AutoML** — автоматизированное обучение моделей ИИ без программирования.
- **Teachable Machine от Google** — удобный инструмент для создания ИИ-моделей с минимальными усилиями.
- **Runway ML** — сервис для креативных специалистов, использующий ИИ для генерации медиа-контента.
- **Преимущества No-Code ML**
 - Доступность для бизнеса без технических специалистов.
 - Экономия времени и ресурсов.
 - Быстрое прототипирование ИИ-моделей.

Риски и вызовы ИИ

Несмотря на огромные преимущества, ИИ несет и серьезные риски:

- **Этические вопросы:** как предотвратить дискриминацию и предвзятость в ИИ-моделях?
- **Безопасность:** как защитить ИИ-системы от манипуляций и атак?
- **Рабочие места:** заменит ли ИИ сотрудников в некоторых сферах?

Заключение

Искусственный интеллект кардинально меняет IT-индустрию, открывая новые горизонты для бизнеса и технологий. Однако вместе с перспективами появляются вызовы, которые требуют тщательного регулирования и осознанного подхода. Внедрение ИИ должно быть направлено на благо общества, минимизируя риски и максимизируя его пользу.

Список использованной литературы

1. Digital Business.kz. (2024). Топ курсов по ИИ-навыкам в Казахстане: как стать востребованным специалистом. <https://digitalbusiness.kz/2024-12-28/top-kursov-po-ii-navikam-v-kazahstane-kak-stat-vostrebovannim-spetsialistom/>
2. ISSAI - Институт Умных Систем и Искусственного Интеллекта. (2025). Об Институте. <https://issai.nu.edu.kz/ru/home-rus/>
3. IBA Казахстан. (2025). Машинное обучение (ML). <https://ibagroup.kz/trends/mashinnoe-obuchenie>

Семей қаласы

№ 15 ЖОББМ КММ

Ағылшын тілі мұғалімі, педагог – зерттеуші

Джакупова Карлыгаш Берикказыновна

Оқушыларды ағылшын тілінде ауызша сөйлеуге үйретудің тиімді жолдары**Андатпа**

Мемлекетіміздің халықаралық байланыстарының өсуі – адамзат үшін шет тілдері қажет екендігін көрсетті. Қазіргі әлемде шет тілін үйрену, кем дегенде бір шет тілін білу адамның ой-өрісін кеңейтеді, басқа елдің мәдениеті мен әдет-ғұрпын білуге мүмкіндік береді. Шет тілдері шын мәнінде қазіргі адамның өмірінде маңызды рөл атқарады. Тіл қарым-қатынас құралы болғандықтан бүгінде дүние жүзінде миллиондаған адамдар шет тілдерін үйренуде. Қазір көптеген жастар шетелдік достарымен қарым-қатынас жасау үшін қандай да бір шет тілін үйренсе, кейбіреулері шетелде білім алып, сол жерден жұмыс табу үшін үйренеді. Шет тілін үйрене отырып оқушы, өз білімін шыңдап қана қоймай, басқа ел туралы кең көлемде мағлұматтар алып, салт-дәстүрін, мәдениетін таниды.

Оқушыларды ағылшын тілінде ауызша сөйлеуге үйрету балалардың пәнге деген қызығушылықтарын жүзеге асыруға, сөйлеу алдындағы қорқынышты жеңуге көмектеседі. Оқушылар сөйлеу әрекетінің барлық түрлерінде коммуникативтік сөйлеу құзыреттілігіне қол жеткізеді, логикалық ойлау қабілеті дамиды және коммуникативтік біліктері қалыптасады.

Әлемдегі тілдер арасынан көркемдігі мен бейнелілігі, тазалығы мен сөздік құрамының молдығы жөнінен дамыған тілдердің бірі ағылшын тілі. Ағылшын тілінде сөйлеуді үйрету үшін қолданылатын оқыту әдісінің мазмұны оқушының тілдік қарым - қатынаста жинаған білімінің, қалыптасқан дағдысының, игерген шеберлігінің жиынтығына байланысты.

Сөйлеуге үйрету монолог және диалог түрінде жүзеге асырылады. Диалог екі немесе бірнеше адамның кезектесіп сөйлесуі арқылы пікір алмасатын ауызекі сөйлеу формасы. Диалогта сұрақ қою арқылы сұхбаттасушы өзі күткен мәліметті ала алады. Диалог қысқа түрде екі немесе үш сөйлемнен мазмұны жағынан көлемді келеді. Монолог – сөйлеуші өз ойын бір, бірнеше, көп адамдарға арнап айтатын ауызша сөйлеу әрекеті. Монолог тек қана ауызша сөйлеу ыңғайында бола бермей, жазбаша түрде де кездеседі.

Ағылшын тілі сабағында оқушылардың тілін дамыту, білім — білік дағдыларын қалыптастыру, сөйлеуге деген қызығушылығын, белсенділіген арттыру мақсатында ойын, сұрақ-жауап, өлең сөздерін толықтыру, суретке қарап мәтін құру, карточкаларды қолдану арқылы ауызша сөйлеу дағдысын қалыптастыруға болады.

Топтық жұмыс кезінде де оқушылардың бірлесіп жұмыс жасауына, бірге шешім қабылдауына сонымен қатар постертер арқылы жаңа тақырыпты игеру мен түсіну үшін тиімді болады, себебі ағылшын тілі сабағында жұмыс жасау өте маңызды. Көрнекі әдіс – бақылау қабілетін дамыту, оқылатын мәселеге ықыласын көтеру және оқу материалының мазмұнын көрнекілік арқылы түсіндіруде қолданылады.

Оқушыларға тапсырмаларға байланысты суреттерді беру арқылы біртұтас әңгіме құрастырады. Жұмыстың бұл түрі яғни сөздікпен жұмыс істеуге ықпал етеді. Практикалық әдіс – практикалық іскерлік пен әдетті дамыту үшін және тақырып мазмұнына сәйкес практикалық жұмыстарды жүргізу үшін түсіндірілген материалды оқушылардың қаншалықты меңгергенін бақылау үшін пайдаланылады. Іздену әдісі – өзінше ойлануды және зерттеу қабілеттерін дамыту үшін оқушыларды тақырыпты проблемалық оқытуға әзірлеуде қолданылады.

Соңғы кезде көп қолданылып келе жатқан жұмыс түрінің бірі — «Brainstroming» әдісі, яғни суреттеліп берілген белгілерді қолдану арқылы біртұтас әңгіме құрастыру, оны әңгімелеп айту болып табылады. Қазіргі кезде ағылшын тілін меңгеруде (есту, тыңдау, оқу арқылы) оқу фильмдерін көру, ұнтаспалар тыңдау және тағы басқа мүмкіншіліктері өте көп. Шетел мамандарының сөйлеуімен жазылған ұнтаспалар, бейнефильмдер көптеп саналады. Тыңдау қабілетін ұнтаспа көмегімен дамыту үшін арнайы бейнежазбалықтар мен аудиомәтіндер қажет. Осы орайда мәтінді тыңдау, оқып отырудың мәні зор. Тыңдауға үйренуді сөйлеумен бетпе-бет отырып тыңдаудан бастаған жөн. Аудиториялық

сабақтарда оқытушының сөйлеуі, бейнефильмді көрсете отырып, оқытушының оқуы оқушы үшін үлкен өнеге, үлгі болады. Ауызша сөйлеуге үйрету шетел тілін оқытудың ең қиын аспектісі болып саналатындықтан, ең негізгі мақсат — естігенін түсіне білуге үйрету. Түсінуді тексерудің ең басты бөліктерін — сурет арқылы, екіншіден — жазбаша жауап беру арқылы жүргізуге болады. Сурет арқылы үйрету кезінде қажетті суретті таңдау — алдымен айтылған фразаға, диалогқа, мәтінге, әңгімеге, одан соң тыңдалған материал мен суреттегі айырмашылықты табуға байланысты болады.

Ойын арқылы да оқушылардың ауызша сөйлеу қабілетін дамытуға болады. Мысалы балалар «What's in the bag?» «Сумкада не бар?» ойынын жақсы көреді. Мұғалім алдымен балаларға бір сумка алып келеді. Балалардан сұрайды: Балалар, сумкада не бар? Балалар ішінде дәптер, қалам, кітап бар деп айта бастайды. Мұғалім бұл ойынды сабақ соңында қолдануына болады. Әсіресе жаңа сөздерді еске түсіру үшін қолданған тиімді. Мұғалім сумканың ішіндегі заттармен таныстырады. Сумкада не бар? Мұғалім оқушылардан What's this? сұрағы арқылы затты көрсету арқылы сұрайды. Мысалы: pen, sorrybook, pencil, ruler, rubber деп көрсетеді. Содан соң оқушыларға жеке-жеке қайталатады. Сөздерді ұмытпау керек. Оқушыларға сумка ішіндегі заттарды таратып беріп, оқушылардан осы заттарды былай сұрауға да болады. Мысалы: Who has a pencil? Who has a ruler? жауап бергенде оқушылар кімде екенін табу керек. Оқушылар тапса Bolat has a pencil деп табу керек. Бұл ойын оқушының сабаққа деген қызығушылығын арттырып, сөздік қорын молайтады, сондай-ақ оқушылардың есте сақтау қабілеті арта түседі.

2. «Whose birthday is it today?» ойыны. Мұғалім оқушыларға «One of you has a birthday today. Guess who she is». Оқушылар: What colour is her hair? What colour are her eyes? What is her nose like? What is she wearing? What is her hobby? — деген сұрақтарға жауап бере отырып, оқушылар кімнің туған күні екенін табу керек. Бұл жұмыс түрі де оқушыларды ағылшын тілінде сөйлеуге үйретеді. Бұл ойындар оқушылардың танымын кеңейтіп, білім мен білік шеберліктерінің жан-жақты дамуына, қалыптасуына, тілдік материалдарды жақсы біліп, сөз іскерліктерін меңгеруіне көп көмектеседі. Сұрақ-жауап жұмыстарында ойындарды қолдану да өте қызықты деп саналады.

Қорыта айтқанда, 6-сынып оқушыларының ауызша сөйлеу дағдыларын қалыптастыру үшін құрастырылған “Speaking Club” атты авторлық бағдарламада әр түрлі тақырыпта мәтіндер тапсырмаларымен жинақталған. Тілді үйретуде «қарапайымнан күрделіге қарай» принципін ұстану қажеттігін түсіндік. Әр сыныпта тақырыптар күрделеніп отырады. Оқушыларымыз әртүрлі олимпиадаларға, дебаттарға қатысып жақсы нәтижелер көрсетіп жүр. Былтырғы оқу жылында төрт 11 сынып оқушылары IELTS 6 балл алса, биыл Қасымбаева Гүлзада 7,5 баллға тапсырды. Былтырғы оқу жылында Гүлзада ағылшын тілінде дебатқа қатысып, «Лучший спикер» сертификатына ие болды.

Оқушыларға деңгейлік тапсырма беру арқылы әр баланы ауызша сөйлеуге үйретеміз. Балалар сөйлеу арқылы өз ойындағысын жеткізу үшін, ең біріншіден, оқушылардың сөздік қорын байытып, содан соң жаңа өткен сөздердің есте сақтап және де әр жағдайда қандай мағынаны беретінін түсіндіру қажет. Кейін осы жаңа сөздері бар фильмдер көрсету, өлеңдер тыңдату, диалог және монолог құрастыру арқылы жұмыстар жүргіздік. Үздіксіз еңбектің арқасында ғана оқушылар ауызша сөйлеуге үйреніп, олардың сөйлеу дағдылары қалыптасып, сөйлеуге жаттығады.

Әдебиеттер тізімі

1. Жұмаева Э.С. Ағылшын тілін оқытудағы жаңа ақпараттық технологияларды пайдаланудың тиімділігі.
2. Бакишева Л.Б. Шетел тілі сабағында ойын технологиясын қолдану // Мектептегі шет тілі—Иностранный язык в школе. — 2011. — № 4. — 7, 8-б.
3. Альмухамбетова Г.К. Влияние стратегий технологии критического мышления на раскрытие творческих способностей учащихся.
4. Бегазова М.Ж. Шетел тілі сабағында білім алушылардың коммуникативті құзыреттілігін қалыптастыру жолдары // Мектептегі шет тілі. — 2011.

**Алматы қаласы, Түркісіб ауданы
№85 Жалпы орта білім мектеп
Дене шынықтыру мұғалімі
Құрманбаев Данияр Токкожаевич**

Дене тәрбиесі сабағында заманауи технологияларды пайдалану

Аңдатпа :

Бұл мақалада дене тәрбиесі сабақтарында заманауи технологияларды қолданудың тиімділігі қарастырылады. Білім беру жүйесіне цифрлық технологияларды енгізу арқылы оқушылардың қызығушылығын арттыру, олардың физикалық белсенділігін дамыту және спорттық дағдыларын жетілдіру жолдары сипатталған. Интерактивті құралдар, мобильді қосымшалар, виртуалды тренажерлар мен онлайн платформалардың көмегімен дене шынықтыру сабақтарын қызықты әрі нәтижелі ұйымдастырудың мүмкіндіктері талданады. Сонымен қатар, цифрлық бағалау жүйелерінің оқушылардың жеке дамуын бақылаудағы ролі көрсетіледі. Бұл әдістерді тиімді пайдалану дене тәрбиесі пәнін жаңа деңгейге көтеруге ықпал етеді.

Түйін сөздер: дене тәрбиесі, заманауи технологиялар, интерактивті оқыту, фитнес-трекер, виртуалды жаттығу.

Дене тәрбиесі сабағында заманауи технологияларды қолдану – оқушылардың спорттық дағдыларын жетілдірумен қатар, олардың қызығушылығын арттыруға мүмкіндік беретін маңызды құрал. Білім беру саласындағы цифрлық технологиялардың дамуы дене шынықтыру сабақтарына да өз әсерін тигізіп, мұғалімдерге оқытудың жаңа әдістерін енгізуге жол ашып отыр. Қазіргі таңда интерактивті жаттығу құралдары, бейнеанализ технологиялары, мобильді қосымшалар мен виртуалды спорттық тренажерлар дене тәрбиесі пәнінде белсенді қолданылуда. Бұл әдістер оқушылардың қозғалыс белсенділігін арттырып, олардың спортқа деген қызығушылығын дамытады. Сонымен қатар, жаңа технологияларды пайдалану сабақтың тиімділігін арттырып, оны қызықты әрі динамикалық етуге мүмкіндік береді.

Интерактивті тақталар мен мультимедиялық құрылғылар арқылы дене шынықтыру сабақтарын қызықты әрі тиімді өткізуге болады. Мұғалімдер арнайы спорттық бағдарламалар мен бейнероликтерді пайдаланып, оқушыларға қозғалыс техникасын дұрыс орындауды көрнекі түрде түсіндіре алады. Мысалы, белгілі бір спорт түріндегі қимыл-қозғалыстарды баяу түсірілім арқылы көрсету оқушылардың жаттығу әдістерін тереңірек меңгеруіне көмектеседі. Сондай-ақ, кәсіби спортшылардың техникасын талдап, олардың әдістерін үйрену оқушылардың өз қабілеттерін дамытуға ынталандырады. Оқу барысында жаттығуларды дұрыс орындау дағдыларын қалыптастыру үшін қозғалыс сенсорлары мен арнайы бағдарламалық құралдарды қолдануға болады.

Мобильді қосымшалар мен фитнес-трекерлер дене тәрбиесі сабақтарында кеңінен қолданылады. Қазіргі таңда оқушылар смартфондар мен гаджеттерді жиі қолданатындықтан, оларды сабақ барысында пайдалы құрал ретінде пайдалану тиімді болмақ. Мысалы, кадам санағыш, жүрек соғысын бақылау құрылғылары немесе қозғалыс белсенділігін есептейтін қосымшалар арқылы оқушылар өздерінің физикалық көрсеткіштерін бақылай алады. Бұл олардың дене белсенділігін арттырып, спортпен шұғылдануға деген ынтасын күшейтеді. Сонымен қатар, арнайы фитнес-қосымшалар жаттығуларды дұрыс орындауға көмектесіп, әр оқушыға жеке ұсыныстар беруге мүмкіндік береді.

Виртуалды және кеңейтілген шындық технологиялары дене тәрбиесі сабақтарын жаңа деңгейге көтере алады. Виртуалды жаттығу залдары мен спорттық тренажерлар оқушыларға қызықты әрі қауіпсіз ортада жаттығу жасауға мүмкіндік береді. Арнайы бағдарламалар арқылы оқушылар футбол, баскетбол, волейбол сияқты спорт түрлерін виртуалды режимде ойнап, ойын тактикасын меңгере алады. Сонымен қатар, қозғалыс сенсорларын қолданатын технологиялар балалардың қимыл-қозғалысын дәл есептеп, олардың техникасын жетілдіруге көмектеседі. Осындай технологияларды қолдану арқылы оқушылар жаттығулардың дұрыс орындалуын визуалды түрде көріп, өздерінің қателіктерін түзетуге мүмкіндік алады. Онлайн платформалар мен цифрлық бағалау жүйелері оқушылардың физикалық дайындық деңгейін бақылауға және оларды жеке даму жоспарына сәйкес жаттықтыруға мүмкіндік береді. Мұғалімдер арнайы бағдарламалар арқылы әр оқушының жетістіктерін тіркеп, олардың жеке көрсеткіштерін талдай алады. Бұл әдіс оқушылардың өз нәтижелерін бақылап, өзін-өзі дамытуына көмектеседі. Сонымен қатар, онлайн жарыстар мен челленджер ұйымдастыру арқылы оқушылардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға болады. Әртүрлі спорттық сынақтар мен марафондар оқушылардың ынтасын көтеріп, оларды белсенділікке жетелейді.

Заманауи технологияларды қолдану тек оқушылардың спорттық көрсеткіштерін жақсартып қана қоймай, олардың денсаулығына да оң әсер етеді. Цифрлық құрылғыларды пайдалану арқылы әр оқушының дене дайындығы мен физикалық белсенділігін дербес түрде бағалауға болады. Бұл әдіс әсіресе, денсаулығында белгілі бір шектеулері бар оқушылар үшін өте тиімді. Оларға арнайы жаттығу бағдарламаларын әзірлеп, дене шынықтыру сабақтарына бейімдеу мүмкіндігі артады. Мұндай технологиялар денсаулығы әлсіз оқушылар үшін қауіпсіз жаттығу жасауға мүмкіндік беріп, олардың да белсенді қатысуына жағдай жасайды. Бұдан бөлек, дене шынықтыру сабақтарында оқушылардың білімін тексеру және бағалау процесінде де заманауи технологияларды қолдануға болады. Тестілеу жүйелері, онлайн бағалау платформалары және арнайы спорттық құрылғылар арқылы мұғалімдер әр оқушының прогресін бақылап, оларға жеке кері байланыс бере алады. Бұл жүйе әділ бағалау жүргізуге мүмкіндік беріп, оқушылардың жетістіктерін объективті түрде анықтауға көмектеседі. Сонымен қатар, оқушылар өздерінің даму көрсеткіштерін көріп, оларды жақсартуға мотивация алады.

Дене тәрбиесі сабақтарында заманауи технологияларды пайдалану – оқушылардың қызығушылығын арттырып, олардың спорттық дағдыларын жетілдіруге үлкен мүмкіндік береді. Интерактивті құралдар, мобильді қосымшалар, виртуалды тренажерлар мен цифрлық бағалау жүйелері арқылы оқушылардың дене белсенділігін арттыруға және оларды салауатты өмір салтын ұстануға ынталандыруға болады. Осы әдістерді тиімді қолдану арқылы дене тәрбиесі пәнін заманауи және қызықты етіп ұйымдастыруға болады. Мұғалімдер заманауи технологияларды шебер қолдану арқылы оқушыларға сапалы білім беріп қана қоймай, олардың спортқа деген қызығушылығын арттыра алады. Сондықтан, жаңа технологияларды дене тәрбиесі пәніне енгізу – білім беру жүйесін жетілдірудің маңызды бағыттарының бірі болып табылады.

БҚО, Тасқала ауданы
Мереке «мектеп – бөбекжай - балабақша» кешені
Информатика пәні мұғалімі, педагог
Нагимова Гулназ Сарсенбаевна

Қысқа мерзімді жоспар		
Бөлім	<i>«Электронды кесте арқылы есеп шығару»</i>	
Педагогтың аты-жөні	Нагимова Г.С.	
Күні		
Сынып: 7	Қатысқандар саны:	Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы	Деректер типтері	
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары	7.2.2.5 электрондық кестеде деректердің әртүрлі түрлерін қолдану; 7.2.2.6 электрондық кестеде есептеулер үшін формулаларды жасау;	
Сабақтың мақсаттары	Деректер типтері туралы біледі Электронды кестеде деректердің әртүрлі түрлерін қолданады Өмірмен байланыстырып, есептеулер үшін формулаларды жасау	

Сабақ кезеңі / уақыты	Педагогтың іс-әрекеті	Білім алушының іс-әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы:	<i>I. Ұйымдастыру бөлімі</i> А) оқушылармен амандасады. Б) оқушыларды түгендеп, зейіндерін сабаққа аударады. <i>II. Топқа бөлу</i> «QAZ MATH» сайты арқылы 3 топқа бөлу. 1 топ 2 топ 3 топ <i>III. Үй жұмысын тексеру</i> Үй тапсырмасын тексереді <i>IV. Өткен тақырыпты бекіту</i> «Learning Apps.org» сайты «Сәйкестендіру» Негізгі сөздермен анықтамаларымен сәйкестендіру	Оқушылар мұғаліммен амандасып, сабаққа кіріседі. Берілген топтар бойынша бөлініп отырады. Дайындалып келген оқушылар, қолдарын көтеріп айтады. Сайтпен жұмыс жасайды	Мұғалімнің бағалауы: Жарайсыздар! Тамаша! Керемет! Мұғалімнің бағалауы: Жарайсыздар! Тамаша! Керемет!	«QAZ MATH» сайты Құндылық: «Жасампаз-дық және жаңашыл-дық» Оқулық Оқулық Learning Apps.org
Сабақтың ортасы	<u>Жаңа материалды игеру</u> «Деректер типтері»	Бүгінгі күннің жадын жазып, тақырыпты жазып алады.		оқулық

Сабақтың мақсаты мен бүгінгі сабақтың табыс критерийімен таныстырамын.

Б/ Жаңа материалды игеру
«Оқып ал!» әдісі
/оқушылар тақырыпты өздері оқып, түсініп, талқылайды/

Практикалық тапсырмалар
1 тапсырма
Жұптық жұмыс

1-тапсырма
Ехсел программасын іске қосамыз. А1 ұшыққа 1 санын жазамыз. Тінтуірдің көрсеткішін А1 ұшықтың оң жақ төменгі бұрышына апарып, сол жақ батырмасымен басы отырып, төмен қарай А10 ұшығына дейін жылжытамыз (7 сурет).

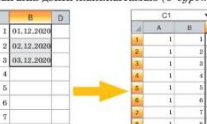
7 сурет. Ұшықтарды бірауы сандармен автоотолтыру

2-тапсырма
В1 ұшыққа 1 санын жазамыз. В1:В10 ұшықтар аралығын автоматты толтыру маркерін пайдалана отырып, 1-ден 10-ға дейінгі сандармен толтырамыз. Оң үшін В1 ұшығына 1 санын, В2 ұшығына 2 санын жазамыз. В1 және В2 ұшықтардан бұрышына апарып, тінтуірдің көрсеткішін В2 ұшығының оң жақ төменгі бұрышына апарып, тінтуірмен төмен қарай В10 ұшығына дейін жылжытамыз (8 сурет).

8 сурет. Ұшықтарды бірауы сандармен автоотолтыру

3-тапсырма
С1:С10 ұшықтар аралығын автоматты толтыру маркерін пайдалана отырып, 1–10 желтоқсан аралығын автоматты түрде толтырамыз. С1 ұшыққа 01.12.2020 деп жазамыз. С1 ұшығын ерекшелен тұрып, тінтуір көрсеткішін ұшықтың оң жақ төменгі бұрышына апарып, тінтуірмен төмен қарай С10 ұшығына дейін жылжытамыз (9 сурет).

9 сурет. Ұшықтарды мерзім бойынша автоотолтыру

Қалыптастырушы бағалау (Керібайланыс)
«Домбыра» әдісі

2 тапсырма

Топтық жұмыс

1 топ:

Деректер типтерін Венн диаграммасы арқылы салыстыр

2 топ:

Сызбаны дәптерге толтырындар.

3 топ:

1. Не себепті деректер типтері мәтін, сан және

Тақырыпты оқып танысады және топпен талқылап, мұғалімге жеткізеді.

Әр оқушы жұптасып, тапсырмаларды орындайды.

Әр топ тапсырманы топтасып орындайды, мұғалімге көрсетеді.

Дескриптор	Балл
1 тапсырма	2
2 тапсырма	2
3 тапсырма	3

Жасыл- барлығы түсінікті
Сары – кейбір сұрақтарына қиналды
Қызыл- маған бәрі қиын болды

Дескриптор	Балл
Деректер типтері туралы сызбаны толтырады	3

Дескриптор	Балл
Деректер типтерін Венн диаграммасына салады	3

Дескриптор	Балл
4 сұраққа жауап береді	3

Жасыл- барлығы түсінікті
Сары – кейбір сұрақтарына қиналды
Қызыл- маған бәрі қиын болды

Құндылық:
«енбекқорлық және кәсіби біліктілік»

Оқулық, дәптер
Слайд шоу
Ноутбук

Домбыра суреті

Құндылық:
«Ұлттық»

Оқулық
Суреттер
Ноутбук

Құндылық:
«бірлік және тәртіп»

	формула деп бөлінеді? 2.Автотолтырудың қажеттілігі неде? 3.Сандық деректер типтерінің сандық ақшалай, мерзімдік деп бөліну себебі неде? 4.Не себепті формулалар = таңбасынан басталады? Қалыптастырушы бағалау (Керібайланыс) «Домбыра» әдісі <i>Сергіту сәті</i> <u>Қауіпсіздік ережелерін еске түсіру</u> <u>Қосымша тапсырма:</u> (озат оқушы мен қабілеті төмен оқушылар үшін...) Озат оқушы: Өз отбасың жайлы кесте құрастыр Қаблеті төмен оқушы: Дәптеріне Электронды кесте туралы анықтамасын және деректер типтерін жаз.	Сергіту жаттығуларын жасайды. Қауіпсіздік ережелерін сақтай отырып, ноутбукпен жұмыс жасайды. Тапсырмаларды орындайды. Егер сыныпта озық оқушы болса немесе сыныпта ерекше білімді қажет ететін оқушы болса соларға арнайы тапсырма. Немесе уақыт қалып қойып, жұмыстануға берілген тапсырмалар.	Жарайсыздар! Керемет орындадыңыздар! Жұмыстарыңыз дұрыс!	Домбыра Құндылық: «Ұлттық» Құндылық: «заң және тәртіп» Топшама
Сабақтың соңы:	Бекіту «WordWall» платформасындағы «Кездейсоқ сұрақ» әдісі арқылы сұрақтар 1.Деректер типі деген не? 2.Деректер типтерінің қандай түрлерін білесіңдер? 3.Автотолтыру дегеніміз не? 4.Сандық деректер типі дегенді қалай түсінесіңдер? 5.Сандық деректер типі қандай түрлер арқылы сипатталады? 6.Формула типі дегенді қалай түсінесіңдер?	Оқушылар сайт сұрақтарына жауап береді.	Жарайсыздар! Керемет сұрақтарға жауап бердіңіздер! Жауаптарыңыз дұрыс!	«WordWall» сайтындағы тапсырма сұрақтары

	Қалыптастырушы бағалау (Керібайланыс) «Жұлдызша» әдісі Үйге тапсырма Параграфта берілген мысалды негізге ала отырып, Excel-де «Менің жетістігім» атты пәндер тізімінен және білім көрсеткіштерінен тұратын кестені толтырыңдар. Бүгінгі сабақтың табыс критерийіне кері тоқталып, талқылаймыз. Қорытынды (Рефлексия) «3:2:1» әдісі <i>Мен үйренген 3 нәрсе</i> <i>Мен білгім келетін 2 нәрсе</i> <i>Менің бүгінгі сабақ бойынша</i> <i>1 сұрағым</i> Бағалау Бүгінгі сабақтағы дескриптор бойынша алған ұпайларының қорытындысын шығарады.	Оқушылар жұлдыз әдісі арқылы керібайланыс жасайды. Үйге тапсырманы жазып алады. Мұғалім оқушылардан сұраққа жауап алады. оқушылар бүгінгі сабақ бойынша керібайланысқа жауап береді. Әр тапсырмадағы өздерінің ұпайларын қосып, есептеп, бағаға айналдырады.	Жасыл- Барлығы түсінікті болды. Сары – Кейбір сұрақтарына қиналдым. Қызыл- Маған қиын болды. Жарайсыз! Тамаша! Керемет! 8-10 балл – «5»- тік 5-7 балл – «4»-тік 1-4 балл – «3»- тік	Жұлдыз суреті Оқулық Padlet немесе ауызша слайд Бағалау парақтары
--	---	---	--	---

**Ақмола облысы, Қосшы қаласы
“Алтын дән” балабақшасы МКҚК
Музыка жетекшісі
Турхашова Айдана Батыргалиевна**

“Ұлттық аспаптар үндестігі” ұйымдастырылған іс әрекеті

Біртұтас тәрбие аясында ұлттық құндылықтарды байланыстыра отыра өткізілген іс әрекет. Ұлттық тәрбиенің негізі отбасында қалыптасады дегенмен мұнан кейін балабақшаның да ролі зор. Ұлттық тәрбиеден салт – дәстүр ауыз әдебиетінен нәр алып өскен ұрпақ қай кезде де аталар аманатына адал боларына кәміл сенеміз. Ұлттық мәдениетпен өнерді насихаттау – тәрбиенің төресі.

ҮІӨ мақсаты: Қазақтың ұлттық аспаптары жайында танымын кеңейту. Музыка тыңдау, талдау барысында өз ойын жүйелі жеткізе білуге үйрету. Музыкаға қызғушылығы мен ынтасын ояту. Ән айту дағдыларын меңгерту. Жан-жақты білімді, өткір ойлы бала тәрбиелеу. Халық музыкасына деген сүйіспеншілігін арттыру.

Оқушыларға халқымыздың ұлттық аспаптары жайлы түсінік беру. Ұлттық аспаптар оркестрінің құрылуы.

Қазақтың ұлттық музыкалық аспаптары

Қазақ халқының музыкалық мәдениеті ежелгі дәуірлерден бері бай мұра ретінде қалыптасқан. Ұлттық музыкалық аспаптар – қазақ халқының рухани құндылықтарының маңызды бөлігі, олар халықтың тұрмыс-тіршілігімен, тарихымен және өнерімен тығыз байланысты. Бұл аспаптар ұрпақтан ұрпаққа мұра болып, халықтың тарихи жадын сақтауға, ұлттық болмысын айшықтауға қызмет етеді.

ҮІӨ барысында тәрбиеленушілер өзара екі топқа бөлінді.

Бірінші топ - домбыра аспабы болса, екінші топ - қобыз аспабы.

Іс әрекет барысында тәрбиеленушілер түрлі жаңашыл технологиялармен тапсырмалар жасады. Басты мақсат - балалардың ұлттық аспапқа деген қызығушылықтарын түрлі ойын технологиялары арқылы арттыру.

Орал қаласы
Бауыржан Момышұлы атындағы
№46 жалпы орта білім беретін мектебі
Тарих пәнінің мұғалімі
Есенғалиева Дамира Орынбасарқызы

Алаштан шыққан дәрігер-Дәулетшах Күсепқалиев

Андатпа

Алаш қозғалысының көрнекті өкілі, дәрігер Дәулетшах Күсепқалиевтің қоғамдық-саяси өмірге белсене араласып, медициналық білім алып, елдің денсаулық сақтау саласын дамытуға қосқан баға жетпес, ерен үлесі туралы баяндалады.

Алаш қозғалысы Қазақстан тарихында ерекше орын алады. Бұл қозғалыстың өкілдері білім беру, әдебиет, мәдениет, медицина сияқты салаларда елеулі үлес қосқан. Алаштан шыққан дәрігерлер қазақ халқының денсаулығын жақсартуға және медициналық білімді дамытуға зор үлес қосты. Олар тек медицинамен шектелмей, қоғамдық-саяси қызметтерде де белсенді болды. Әлихан Бөкейханов, Ахмет Байтұрсынұлы сияқты алаш қайраткерлері дәрігерлердің қызметін қолдады. Бұл дәрігерлердің арасында Халел Досмұхамедов, Ахмет Ниязов, Дәулетшах Күсепқалиев сияқты белгілі тұлғалар болды. Олар медициналық білім алу үшін шетелде оқып, өз білімдерін Қазақстанда қолданды. Алаш дәрігерлері халық арасында санитарлық ағарту жұмыстарын жүргізді. Халық денсаулығы үшін күресіп, аурулардың алдын алу шараларын ұйымдастырды.

Алаш қозғалысының қарқынды жүруіне ерекше еңбек сіңірген тұлғалардың есімдері арагидік болмаса, өз деңгейінде айтылмай да, бағаланбай да келе жатқанына назар аударуымыз қажет. Өйткені Алаш қозғалысы дегенде, көбінесе, біздің есімізге бірнеше белгілі қайраткерлер ғана түседі. Сондықтан көп естіле бермейтін көрнекті қайраткерлердің ұлт пен тарих алдындағы еңбектеріне лайықты баға беру, құрмет көрсету-біздің тарихи жадымыздың беріктігі мен азаматтық адалдығымыздың айғағы болмақ.

Соның бірі және бірегейі -Дәулетшах Күсепқалиев. Қайраткердің атқарған қоғамдық-саяси қызметімен қатар, халықтың денсаулығына, дамуына үлес қосқандығы жалпы Алаштық өкілді дәрігерлік жағынан көпшілік қауымға таныстыруды жөн көрдік.

Дәулетшах Күсепқалиев – Еуропалық білімді игерген алғашқы қазақ дәрігерлерінің бірі, дарынды клиницист және денсаулық сақтауды ұйымдастырушы, қазақтың тұңғыш эпидемиологтарының бірі, қоғам қайраткері. Алаш-Орданың Батыс бөлімінің қайраткері. Ең алғашқы обаға қарсы зертхананың ұйымдастырушысы.

Дәулетшах Күсепқалиев 1874 жылы 23 (25) тамызда Орал облысының Калмыково уезінде ақсүйектер отбасында дүниеге келген. Оның есімі деректерде әртүрлі жазылады: Дәулетше, Дәулетшах, Дәулет, алайда Күсепқалиевтің дұрыс аты Дәулетшах. Дәулетшах Күсепқалиевтің атасы Күсіпқали Орманов болған. [1,142-145 б.].

Дәулетшах Күсепқалиев болыстық орыс-қазақ мектебіне оқуға түсіп, хат таныған. Одан кейін 1887 жылы Орынбор қаласындағы классикалық ерлер гимназиясын оқып, оны күміс медальмен 1895 жылдың 8 маусымында аяқтайды Орынбор гимназиясын күміс медальмен (1895) және Мәскеу университетінің емдеу факультетін (1900, осы университеттің медицина факультетін бітірген тұңғыш қазақ) бітірген. Шыңғыс ханның жиырма екінші ұрпағы, Кіші жүздің ханы Әбілқайырдың алтыншы ұрпағы. 1917 жылғы II Бүкілқазақ съезінің делегаты және хатшысы, Қырғыз (Қазақ) АКСР-і денсаулық сақтау қызметкерлерінің I съезінің қатысушысы. [2,31 п].

1895 жылы 1 шілдеде Дәулетшах Күсепқалиев Орынбор классикалық гимназиясының ғылым курсын күміс медальмен бітірген соң, Мәскеу императорлық университетінің ректорына сол университеттің медициналық факультетіне қабылдауға өтініш жаза отырып, университеттің барлық ережелері мен қаулыларын қатаң ұстанатындығын айтады. 1895 жылдың 1-інші шілдесінде Император атындағы Мәскеу университетіне қабылданады [3, 19 п].

Дәрігер Дәулетшах Күсепқалиев 1900 жылы 12 маусымда осы оқу орнын тамамдап, императорлық Мәскеу Университетінің Медициналық факультетінде университет жанындағы Медициналық тексеру-сараптама комиссиясынан 1900 жылдың қыркүйек-қазан айларында өтеді. Мемлекеттік

Кеңестің шешімі бойынша аса жоғары бағалауға ие болып, 1900 жылы 14 қазанда барлық артықшылықтар мен құқықтарға ие лекарь атағын алады. Одан кейін арада көп уақыт өтпей Дәулетшах Күсепқалиев дәрігер атағына да ие болады.

Ол кезде қазақ жастарының медицина саласында білім алуы сирек кездесетіндіктен, Күсепқалиевтің бұл жолды таңдауы оның болашақтағы халқына деген қамқорлығының көрінісі еді. Сондықтан осы жолда білім алуға әбден ден қояды.

Оқу орнын бітіргеннен кейін Дәулетшах дәрігер мамандығын игеріп, өзінің еңбек жолын ауылдық жерлерде бастауды жөн көрді. Бұл кезеңде қазақ даласында медициналық көмекке қол жеткізу күрделі мәселе болатын. Жұқпалы аурулардың таралуы мен халықтың төменгі медициналық сауаттылығы жағдайды одан әрі ушықтырды. Осыны ескерген Дәулетшах өз білімі мен біліктілігін халықтың игілігіне арнап, ауылдық жерлердегі денсаулық сақтау ісіне ерекше көңіл бөлді.

Алаш қозғалысының мүшелері халықтың әлеуметтік, экономикалық және мәдени жағдайын жақсартуды басты мақсат етті. Дәулетшах осы мақсаттарды қолдай отырып, қазақ халқының денсаулығын жақсарту және медициналық көмек көрсету ісіне көңіл бөлді. Оның Алаш қозғалысындағы рөлі медициналық қызметті ұйымдастыру және халықтың денсаулығын сақтау шараларын жүзеге асырумен тікелей байланысты болды.

Бұл кезеңде Батыс Қазақстан аймағындағы дәрігерлік қызметтің басты түрі земстволық медицина болды. 1898 жылдың 8 шілдесіндегі Мемлекеттік Кеңестің «Орал және Торғай облыстарының уездеріндегі дәрігерлік бөлімдерді дәрігерлік учаскелерге бөлу туралы» өкімінен кейін 1899 жылдан земстволық медицинаның дәрігерлік учаскелері Орал облысында да қалыптастырылады. Осы кезеңде Д.Күсепқалиев университетті бітірісімен, Орал губерниясының Жымпиты уезіндегі учаскелік (25 төсектік) ауруханасына дәрігер етіп жіберіледі. Жымпиты ауруханасы, медициналық көмек көрсету үшін қазақ жерінде ең алғаш ашылған үш аурухананың бірі. (1894 жылы ашылған). Ол кезде де жоғары білімі бар дәрігер болмаған учаскелерде орта буынды медицина қызметкерлері жұмыс жасаған. Алғашқы жоғары білімі бар қазақ дәрігері Дәулетшах 1896 жылы ауруханаға келіп еңбек етеді. Ол кезде Жымпиты уезі 36 болысты қамтыған. Бұл кезеңдегі өлкенің санитарлық жағдайы өте ауыр болған. Халықтың өлімінің басты себебі безгек, оба, сүзек аурулары болды және ол аурумен ауырғандардың өліміне ең басты себептің бірі халыққа ауруханалық көмектің болмауы деп көрсетіледі. [4, 60 б.].

Сөйтіп Күсепқалиев өлке халқына дәрігерлік қызмет көрсету жұмыстарының бел ортасында жүреді. 1900 жылдың аяғында Дәулетшах Орал облысы Лбищенск ауданы 2 учаскесінің учаскелік дәрігері қызметін атқара бастады. 1900 жылы 691 687 тұрғыны бар Орал облысында 12 ғана жергілікті дәрігер болған.

1902 жылы өзінің туған жері Тайпак ауылына дәрігер болып келіп, осы өңірде алғаш рет шағын аурухана ашуға ұйытқы болады. Алғашқы жылдары осы өзі ұйымдастырған ауруханада жемісті жұмыстар жүргізеді. Бүкіл Тайпак өңірінде жалғыз дәрігер атанады.

1903 жылдан Орал облысындағы Гурьев уезіне қарасты 2-учаскінің Өлеңті, Қызылқоға, Ойыл, Сүрелі, Есбол, Қарабау, Сламихын, Керімақас, Қайығайшы, Жымпиты, Қиыл, тағы басқа болыстарға дәрігер етіп жұмысқа жіберіледі, әрі осы учаскіде крестьянский начальник, Кермеқас 1 кластық орыс-қазақ училищесінің қамқоршы-попечителі қызметін атқарады. Онда Дәулетшах тек дәрігерлік жұмысын атқарып қана қоймай, қара қазақтың сауатын ашуда өзінің үлкен үлесін қосады. Ол Керімақаста II жылдық орыс-қырғыз мектебін ашуда белсенді қайраткердің бірі болады. Мұндай білім беру саласына қамқорлық етуі сол кезеңдегі өзге зиялы қазақтар сияқты жергілікті халықтың білімалуы қандай деген мәселені толық түсінуімен байланысты болды. Дәрігерлік қызметімен қатар Дәулетшах қазақтар арасына орыс тілінің таралуына үлкен ықпал жасаған.

1912 жылдан бастап Жымпиты земстволық ауруханасының меңгерушісі болумен қатар ол сондай-ақ облыстық земство жиынының қаржысын пайдалана отырып, ауруханада жүйке сырқатына шалдыққандарды емдейтін бөлімше, перзентхана ашуға ұйытқы болды. 1912 жылы Жымпиты земстволық ауруханасының меңгерушісі бола отырып, ол дәрігер Н.А.Селезневпен бірге Жымпиты поселкасының төңірегіне ұялаған обаның шығуына және таралуын жою жұмыстарына белсене қатысады. Ол үшін уақытша обаға қарсы лаборатория мен обаға қарсы дәрі дәрмектер қоймасы ашылады. [5,31 б.].

Ол кезеңде Жымпиты ауруханасы земствоның қаржысымен жұмыс жасаған. Ол аурухананың меңгерушісі ғана болып қоймай, емдеумен бірге ауруды алдын ала болдырмау шараларын жүзеге асыруда алғашқы бастамашы болған. Әсіресе оба, шешек ауруларымен күресте өте көп еңбек сіңірген.

1914 жылы Дәулетшах салына бастаған Тайпақ ауруханасына меңгеруші етіп жіберіледі. Ол өз денсаулығының нашарлығына қарамастан халыққа медициналық қызмет көрсетуде аянбай еңбек етеді.

Аурухананың аяқталуына байланысты ол Жымпитыға қайтып оралады. Бұл жерде өзінің халыққа қызмет ету жұмысын жалғастырады. Оның жұмысының басты бағыты сол кезеңде қазақ халқының арасында белең алып отырған жұқпалы аурулармен күрес шаралары болды. Себебі 1915 жылы Батыс Қазақстанда оба ауруының 116, холераның 92 жағдайы тіркелген

Д.Көсепқалиев Ішкі (Бөкей) қырғыз ордасының дәрігерлері сияқты бірнеше рет Ресейдің көрші губернияларындағы обаға қарсы съездердің жұмысына қатысады. Оның «Орал облысындағы обаның шығуы» деп аталатын алғашқы баяндамасын 1910 жылы Астраханьдағы Астрахань губерниясы мен орал облысындағы обаға қарсы шараларға қатысушылардың съезінде жасады. Бұл съез жөнінде және сол кезеңдегі халық үшін өте қауіпті болып отырған оба мәселесі «Астарахань дәрігерлерінің қоғамының хабарламасының» №2 жарияланады. Ал «Обаның алдын алу шаралары туралы» деп аталатын екінші баяндамасы 1914 жылы Самара қаласындағы съезде жасалып, ол 1914 жылы «Самара қаласындағы обамен күрес жөніндегі съезд еңбектері» деп аталатын жинақта жарияланады. Өз баяндамаларында Көсепқалиев қазақ далаларында дәрігерлік-бақылау пункттерін ұйымдастыру қажеттігін ғылыми тұрғыдан негіздейді. Мұның өзі көп ұзамай қазақ даласында дәрігерлік-бақылау пункттерінің ашылуына, дәрігерлер қатарының артуына алып келді. [4,175 б.].

Кейінгі жылдарында да Алаш ісіне араласып, жұқпалы аурулармен де күресу жұмыстарына үздіксіз араласып отырды.

1934-1944 жылдары Дәулетшах Күсепқалиев: Алматы облысы Қаскелең аудандық ауруханасында, Оңтүстік Қазақстан облысы Келес аудандық ауруханасында, Семей облысының Абай аудандық ауруханасында жұмыс істеді. [6,356.].

Қорыта айтсақ, XX ғасыр басында Ресейдің жоғары оқу орындарында білім алған алғашқы санаулы қазақ жастарының азаматтық ұстанымы тұрғысынан халқына жақын болды, олардың әрқайсысы елінің болашағына өз өмірлерін арнауға даяр тұрды, ұлтын сүйді, халқына адал қызмет етуді мақсат етті. Соның бірегейі бола білген Дәулетшах Күсепқалиев өзінің дәрігерлік мамандығымен өмірінің соңына дейін халқына, туған еліне қызмет көрсетті. Қиын-қыстау күндерде халқының сауығуына, дәрігерлік істің дамуына ықпал етті.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Сүлейменова. Д. Алашорданың Батыс бөлімінің тарихы – өлке тарихының құрамдас бөлігі. / Д. Сүлейменова – Алматы: Арыс баспасы. – 2007. – 142-147 бб.
2. Батыс Қазақстан облыстық мұрағаты, 4-қор, 1 тізбе, 558 іс.
3. Батыс Қазақстан облыстық мұрағаты, 256-қор, 1 тізбе, 15 іс.
4. Душманов С.Х. Очерки истории медицины и здравоохранения Казахстана.-Актобе:Раст,2000-75с.
5. Самарин Р.И. Очерки истории здравоохранения Казахстана.- Алма-Ата: Казгосиздат, 1958. с-162.
6. Байбулсинова А.С. Дәулетшах Күсепқалиев: қоғамдық-саяси қызметі. Монография/ А.С.Байбулсинова. – Орал қаласы, «DANA орталығы», 2022.- 212 б.

**Атырау облысы, Мақат ауданы
Бәйгетөбе мектеп - бөбекжай кешені
Ортаңғы “Қарлығаш” тобының тәрбиешісі
Елемесова Альбина Есенжановна**

Жасанды интеллекттің мектепке дейінгі білім беру саласындағы рөлі!

Кіріспе

Қазіргі заманда жасанды интеллект (ЖИ) біздің өміріміздің барлық саласына еніп келеді. Ол білім беру жүйесінде де кеңінен қолданылып, оқыту мен тәрбиелеу процесін жетілдіруге көмектесуде. Балабақша деңгейінде ЖИ-дің енгізілуі – жаңа мүмкіндіктерге жол ашатын заманауи қадам. Бұл технология тәрбиешілердің жұмысын жеңілдетіп қана қоймай, балалардың білім алуы мен дамуын жақсартуға да ықпал етеді.

ЖИ-дің балабақшадағы маңызы

Балабақшада ЖИ қолдану ең алдымен жеке оқыту әдісін дамытуға мүмкіндік береді. Әр баланың танымдық деңгейі әртүрлі, ал ЖИ олардың қажеттіліктеріне қарай білім беру бағдарламаларын бейімдей алады. Мысалы, арнайы қосымшалар арқылы балалардың сөйлеу дағдылары мен логикалық ойлау қабілеттерін дамытуға болады.

Сонымен қатар, ЖИ тәрбиешілерге күнделікті жұмыстарын жеңілдетуге көмектеседі. Мысалы, балалардың қатысуын бақылау, ата-аналармен байланыс орнату, оқу жоспарларын дайындау сияқты міндеттерді автоматтандыру арқылы тәрбиешілер балалармен көбірек жұмыс істеуге уақыт таба алады.

ЖИ технологиялары және олардың пайдасы

ЖИ-дің балабақшада қолданылатын негізгі технологиялары:

1. Интерактивті оқу платформалары – ойын арқылы оқытуға арналған қосымшалар балалардың қызығушылығын арттырады.
2. Дауысты тану жүйелері – балалардың сөйлеу қабілетін дамытып, тіл үйрену процесін жеңілдетеді.
3. Бейнебақылау және қауіпсіздік жүйелері – балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін қолданылатын интеллектуалды камералар мен жүйелер.
4. Роботтандырылған көмекшілер – робот-оқытушылар балаларға ертегі айтып, түрлі тапсырмалар бере алады.

Қорытынды

Жасанды интеллект балабақшада оқыту мен тәрбиелеу процесін жаңа деңгейге көтереді. Ол балалардың жеке қабілеттеріне сай білім беруге, тәрбиешілердің жұмысын жеңілдетуге және оқу процесін тиімді етуге көмектеседі. Дегенмен, ЖИ технологияларын дұрыс қолдану және адаммен тікелей қарым-қатынасты алмастырмау маңызды. Білім берудің басты мақсаты – балаларға білім ғана емес, мейірімділік пен адамгершілік қасиеттерді үйрету, ал бұл міндетті тек адам ғана орындай алады.

Жамбыл облысы, Байзақ ауданы, Көктал ауылы**"Саялы" бөбекжай - бақшасының****Екінші санаттағы тәрбиеші****Сейтмуратова Аида Эриковна****Ұлттық ойындармен мектепке дейінгі балалардың танымдық әрекетін дамыту**

Ұлы педагог К.Д.Ушинский жас ұрпақты тәрбиелеуде халық педагогикасының талаптары терең бейнеленген халық ауыз әдебиетінің, әсіресе ертегі жырлары мен мақал-мәтелдерінің, сонымен қатар дәстүрлі ұлттық ойындардың маңызды екенін атап көрсеткен. Ұлттық ойындар ұлт ұлт болып қалыптасқалы халықпен бірге жасасып, ғасырлар бойы ұмытылмай, атадан балағ мұра ретінде ауысып отырған. Олар баланы пайдалы еңбекке, сөйлеуге, мергендікке, тапқырлыққа, ептілік пен күштілікке, бірлесіп қызмет атқаруға, төзімділікке және т.б. тәрбиелеудің ұтымды құралы болған. Қазірде әртүрлі ұлттар ойындары, соның ішінде қазақтың ұлттық ойындары жинақталған кітаптар шығарылуда.

Ұлт ойындары – интернационалдық тәрбиенің құралы. Олай дейтініміз ұлтоындарының арасында өзара үндестік, тығыз байланыс бар.

Ойынға тек ойын деп қарамай, халықтың ғасырлар бойы жасаған асыл қазынасы, бір жүйеге келтірілген тамаша тәрбие құралы деп қараған орынды.

Ұлттық ойындар халық педагогикасының бір саласы болып отыр. Ол-сандаған ғасырлар бойы ұрпақтың керегіне жарап, оларды өмірге әзірлеу қажетін өтеуде. Қазақтың ұлттық ойындары тек дүниені ғана емес, ойды жаттықтырушы да болып табылады. Ұлт ойындарын тек ойын деп қарамай, халықтың ғасырлар бойы жасаған асыл қазынасы, бір жүйеге келтірілген тамаша тәрбие құралы деп қараған жөн. Өйткені, ойын баланың дүниені танып білуге қадам жасар алғашқы басқышы. Егер баланың алғашқы өмір кезіндегі тікелей айнала қоршаған ортамен байланысын адамдармен, жолдастарымен қарым - қатынасын елеп ескермей өмір тәжірибелерінен қол үзгізіп, бірден өзіне бейтаныс дүниеге мәжбүр етсек, олардың психикалық дамуына кері әсер етуі әбден мүмкін. Оның үстіне бұл тәрбие үрдісінде жақыннан алысқа жай нәрседен күрделіге, жеңілден ауырға, белгіліден белгісізге деген қағидаға да қайшы келмейді.

Қазақ халқының ұлт ойындары жеке адамдарды ғана тәрбиелеу құралы емес, ол бүкіл қоғамдық ортаны өз соңынан ертетін ұлттың азаматын тәрбиешісі, үлгі берершіктей әлеуметтік орта моделін жасаушы ретінде күрделі қызмет атқарған. Ұлттың ойын арқылы жеке тұлғалар қалыптасып, шыңдалып халыққа танылған сол арқылы өмірге жолдама алып, ел ішінде танымал адамдарға айналған. Қазіргідей арнайы мамандық беретін оқу орындары болмаған кезде ұлт ойындары халқымыздың өз ұрпағын тек ойын - сауықтарды бәсекеге түсіп жеңімпаз атанып, жүлде алу ғана емес, ата жолын қуып, өзінен бұрынғы дәстүрлерді жалғастырып, өз жұртында бар өнерді игеріп меңгеруге, шаруашылық жүргізу қолынан келетін, ел қорғауға жарайтын батыл да өжет, шапшаң ұрпақтарды тәрбиелеудің өзіндік жүйесін өмірге әкелген.

Сондықтан ұлт ойындарын бүгінгі бала-бақша және бала-бақшадан тыс оқу - тәрбие жұмысына, әсіресе балалардың туристік іс - әрекетін ұйымдастыруға енгізудің әлеуметтік-педагогикалық негіздері белгілі бір ғылыми — педагогикалық алғы шарттарға бағындырылуы тиіс.

Бала-бақшадағы және бала-бақшадан тыс тәрбие үрдісін жетілдірудің алғы педагогикалық шарттарының бірі - өркениеттің бүгінгі деңгейіне негізделген әлеуметтік - педагогикалық талаптарға сай жастарға білім мен тәрбие беру, адам баласының өткен ұрпақтарының қол жеткізген жетістіктерінен бас тарту деген сөз емес, қайта сол көненің негізінде жаңа мазмұн мен мағыналарға жеткізілетін түрлерді дүниеге келтіру арқылы бүгінгі күн талаптарына сай жас ұрпақты тәрбиелеу мүмкіндігін пайдалану.

Ұлттық ойын элементтерін сабақтың барысында пайдалану балалардың білімді қабылдау қабілетін нақтылап, мазмұнын бала санасына жақындатады. Ал балалардың табиғи жағдайда өткізетін туристік іс - әрекеттерде (туристік жорықтарда, жарыстарда) ұлт ойындарын пайдалану тәрбие жұмысына оларды қызықтырып, еліктіре түседі.

Ұлт ойындары балалардың іс - әрекеттерінің мазмұнын байытып, нақтылаудың нәтижесінде балалардың белсенділігін жетілдіріп, жұмыс қабілеттерін жақсартады, түрлі қиындықтар мен кедергілерді еркін игеруге мүмкіндік туғызады.

М. Павловтың рефлекстік пиериясына сүйенер болсақ, барлық оқыту, тәрбие үрдісі байланыс

жүйесінің құрылымына негізделеді, ал оның қажетті шарты "Орталық ми қабығының әрекетіне" байланысты болып келеді. Олай болса, ойын қолданылған сабақ, тәрбие жұмысы балаға өзінің етене жақындығымен, түсініктілігімен ерекшеленеді.

Ойын әрекеті - өзіндік әрекет. Педагогикада өзіндік жұмыс өз алдында жеке тұрып оқыту ұсталған бола алмайды. Ал баланың ойын үстіндегі өзін - өзі жаттықтыруы, өмірді білуге деген құмарлығы, шашығуы, шындалуы, оның ақыл - ойын, дене еңбегіндегі белсенділігін арттырып, алдына қойған мақсатына жетуге деген ерік -қайратын шыңдайды, алға қарай ұмтылысын, құштарлығын оятады. Осының нәтижесінде балалардың өз бетімен ізденуі, білімді қажетсінуі өсіп, нақтылы қажеттілікке ұласады. Атап айтқанда, білім алудағы бала белсенділігі мен білімді игеруге деген санашылық (пен) ұстанымы бала дербестігін туғызып, өздігінен оқу білім алу дағдысын қалыптастырады.

Бала бала-бақша қабырғасында, бала-бақшадан тыс ұйымдарда ұжым арқылы білім айғағынан, ол әрдайым өз алдында дербес тұлға арқылы іске асқанымен, ойынға қатынасқан әр баланың алдына жеңіске деген ұмтылыс пайда болады.

Адамның қандай әрекеті болсын қоғамдық әлеуметтік қажеттіліктен туындайды. Бала өзінің қажеттігін өтеу үшін, ішкі талаптарын қанағаттандыру үшін белсенді әрекет жасайды. Баланың ойын әрекеті оның ақыл - ой, дене дамытуы үшін қажет. Баланың ойын әрекетіндегі белсенділігін дұрыс бағалап, ойын іс - әрекетінде оның белсенділігіне, білім алуға, қажетті оқумен дағдыны меңгеруге және оларды күнбе - күнгі тәжірибиеде, өмірде пайдалана білуге үйренуге баланың саналықпен істейтін әрекетіне ұластыруы шарт.

Бала белсенділігі негізінен екі түрлі: сыртқы және ішкі белсенділіктен тұрады. Сыртқы белсенділігі көбінесе ойын арқылы, қимыл, қозғалысы, әсіресе өмірлік әрекетіне байланысты болып келеді. Баланың ішкі белсенділігіне оның ойлау әрекетіндегі белсенділігі жатады.

Баланың ішкі, сыртқы белсенділігін бөле - жара, бір - бірінен ажырата қарауға болмайтыны байқалады. Нақтылап айтсақ, баланың ойы, қабылдауы, дағдысы ең сақ, баланың ойы, қабылдайы, дағдысы ең алдымен сырттан болатын әсерлердің негізінде ішкі әсерлерді туғызып, қабылдау белсенділігін арттырады. Егер сыртқы әсер солғын болса, ішкі әсердің де солғын болары сөзсіз. Сондықтан А. С. Макаренканың бала ойында қандай болса, өмірде де сондай болады, үлкендердің жұмыстағы қоғамдық өмірдегі қызметкерлігі, қайраткершілігі баланың ойынымен тең деген пікірін мындықтан алшақ деп түсіну қиын.

Ұлт ойындарымен бойында бүгінгі жас ұрпақтың бойына дарытарлық ұлттық жағымды қасиеттері ұшан - теңіз, соның бәрі әлеуметтік педагогикалық талаптарды үнемі шыңдап, қоғам талаптарына сай жастарды тәрбиелену ісіне қосар үлесі мол екені даусыз.

Қазақ халқы материалдық мұраларға қоса мәдени қазыналарға да аса бай халықтардың бірі. Сондай қомақты дүниелер қатарына ұлт ойындары да жатады. Бүгінгі заман достарымыз бен болашақ ұрпақтарымыздың оларды оқып үйреніп, өздерінің кім екендіктеріне барлау жасауына ата - бабаларының психологиялық болмысы мен ойлау жүйелеріне зер салуларына, көздеген мақсаттарына саралап, жете білулеріне, дәстүрлер жалғасын өрістетіп, өткені мен бүгінгі байланыстыра білулеріне, сөйтіп, мәңгірттік атаулыға тосқауыл қоюларына ұлт ойындары септігін тигізеді. Балалар ойын арқылы шынығып өзінің бойындағы табиғи дарынын шыңдай түседі. Ойынға халық ерекше мән берген сондықтан, халық оған тек ойын - сауық, көңіл көтеретін орын деп қана қоршаған ең басты - ел қорғауға қабілетті болашақ қайраткер, өзінің осы қасиетін шаршы топтың алдында, баршаға тең, еркін бәсекеде жеңіп алуға тиіс болған.

Ойын тегінде адам баласының ұжымдық шығармашылығының және орындалуы да көбінесе ұжымдық түрде болғандықтан, ойын үстінде жолдастық, достық қарым - қатынасқа әрекеттенуге тәрбиелеуге мүмкіндік мол.

Психолог ғалым Т. Тәжібаев өз зерттеулерінде ұзақ жылдар бойы қалыптасқан ұлттық ойындар мен спорт түрлерінің кейбір ерекшеліктерін ескілікті білдіреді деген теріс қикарысты орынды сынап отырып, олардың тәлім - тәрбиедегі, денесін машықтыру мен ақыл - ойын жетілдірудегі жеріне тоқталады. Ұлттық ойын түрлері ұрпақтың көңіл көтеруі, ойын - сауық түрлерімен шұғылдануымен ғана шектелмей, олар сол халықтың салт санасын, дәстүрін, тұрмысын білдіретін әрекет екендігін көрсетеді. Кез келген ойынның түр сипаты халықтың тіршілік тынысын бейнелейтін құбылыс.

ШҚО білім басқармасы**Өскемен қаласы бойынша білім бөлімінің****"№100 балабақша бөбекжайы" ҚМҚК****Кенжебекова Айгерім Кенжебекқызы**

Ұлттық тәрбие негізі – балабақшада

Тәрбиенің негізі отбасында қалыптасады дегенмен мұнан кейін балабақшаның да ролі зор. Ұлттық тәрбиеден салт –дәстүр ауыз әдебиетінен нәр алып өскен ұрпақ қай кезде де аталар аманатына адал боларына кәміл сенеміз. Ұлттық салт-дәстүрді мәдениетпен өнерді насихаттау – тәрбиенің төресі.

Бала көкпар, бәйге, қыз қуу, теңге алу, асық ату, аударыспақ т.б ойындарымыз арқылы қазақи қайнардан тәлім алса ұлттық құндылықтарды бойына сіңіріп өседі. Балабақшадағы сәбилерге жоғары деңгейдегі ұлттық сана сезімді, рухани мұраларға және ұлттық мәдениетке деген құндылықтарды, отансүйгіштік, ұлттық намыс сезімдерін қалыптастырады. Балабақшадағы ұлттық тәрбие берудің мақсаты: Ұлтжандыққа отансүйгіштікке, тарихын, мәдениетін, салт-дәстүрін терең меңгеруге, ана тілін қадірлеуге үйрету. Балабақшадағы ұлттық тәрбиенің міндеті ата бабамыз қолданған үрдіс пен бүгінгі жаймен саралап, халықтық педагогиканың асыл мұралары негізінде саналы тәрбие беруді қилыстыру.

Балабақшадағы ұлттық тәрбиенің өзектілігі тәрбиеленуші сәбилерді рухани ізгі қасиеттерге баулып, тәрбиенің көздері ана тілі мен әдебиетін, тарихы мен өнерін қастерлеуге халықтың салт –дәстүрлерін аялай білуге ұлттық құндылықтарымызды дәріптеу болып табылады. Сәбилердің жас ерекшелігін ескере отырып елін жерін қорғауда атадан балаға мирас болып қалған тарихын салт-дәстүрін, ана тілін қастерлеу, үлкенге –құрмет кішіге ізет көрсетуін мұра етіп, тәуелсіз еліміздің парасатты адамгершілігі биік білімді азаматтарын тәрбиелеуде адами қасиеттерді қамтып білімді ұлттық қасиетті түсінетін тұлға тәрбиелеу. Қайырымдылықты– халықтан, пайымдылықты- қариядан үйрен деген ұлтымыздың тал бесіктен жер бесікке дейінгі екі аралықтағы өмірінің мәні боларлық адами қасиеттермен әдет ғұрыпты оқу қызметін ұйымдастыруда үйреніп, алдағы өмірлерінде арқау болатынын ұғындыру. Бүгінгі ғаламдану процесінде ұлттық құндылықтарды сақтау мен өзінің бет-бейнесін, ізгі дәстүрлерін сақтау жолындағы күрес ұлттық сананы сақтау күресі екенін түсіну. Ұлттық тәрбие деп жеке тұлғаның ұлттық сана сезімі мен мінез-құлқының ана тілін, ата тарихын, төл мәдениетін және ұлттық салт-дәстүрлерді меңгеруі негізінде қалыптасуын айтамыз. Серғазы Қалиев этнопедагог, профессор: – Ұлттық тәрбиені балабақшадан бастауымыз керек. «Не ексең, соның орасың» демекші, балаларымызды қандай жолға бастасақ, олардың сол бағытты алатыны белгілі. Ал біздің ата-бабаларымыздан қалған асыл мұрамыз – тәрбиеміз қазақтан басқа ешкімде жоқ үлгі.

Жеке тұлғаны ұлттық тәрбие арқылы дамыта отырып, нақты әрекет арқылы оқытуда төмендегі құндылықтардың болуы қажет: – белсенді қарым-қатынас: баламен тәрбиешінің әрбір мәселеде өз көзқарастарын білдіріп отыруы; – индивидтік: тәрбиешінің әр жеке баланың ерекшелігін дамытуы, қоғам алдындағы жауапкершілігінің болуы; – өзіндік тәртіп: өзіндік бақылау мен бағалауды, шешім қабылдауды үйрену және оны дамыту; – шыдамдылық: әр түрлі пікірлерді қабылдай алу, бір-бірінің пікірлері мен ерекшеліктерін құрметтеу, қабылдау. Бала тұлғасына ұлттық тәрбиені беруде, ұйымдастырылған оқу қызметінің мәні неде? 1. Бала тұлғасына ұлттық тәрбиені ұйымдастырылған оқу қызметі– адамның қалыптасуы, тұлғаның өз

мәдениетінің субъектісі болуына көмектесу, шығармашылық өмірге үйрету. 2.Бала тұлғасына ұлттық тәрбиені ұйымдастырылған оқу қызметі сырттан келетін тәрбиелеу емес, адам бойынан адамдықты табу,оны қолдау және дамыту негізінде өзін-өзі реттеуге, тәрбиелеуге әкеледі. Сол арқылы өзіндік болмысы, санасы бар тұлғалық бейне қалыптасады. 3.Бала тұлғасына ұлттық тәрбиені ұйымдастырылған оқу қызметі— адамның дене және рухани денсаулығы, адамгершілігі, бостандығы. Ол – тұлғаны түсіну,өзара түсіністік, ынтымақтастық қарым-қатынастың, салауатты өмір мен парасаттылықтың, өзіндік қатынастың негізін қалау. 4.Бала тұлғасына ұлттық тәрбиені ұйымдастырылған оқу қызметі тұлғаның қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталады.Сондықтан оның мазмұны баланың өзін тұлға ретінде дамыту үшін, өз өмірінің субъектісі болу үшін жағдай туғызуға негізделеді..

Біз өзіміз, яғни тәрбиешілер қауымы қазақ халқының ұлттық салт –дәстүрін толық білеміз бе? Осы төңіректе біз ойланып көрейікші. Халқымыздың әдет ғұрыпын, салт-дәстүрін, ата-ана, тәрбиеші өзі толық білмей тұрып, балаларға ұлттық тәрбие беруі мүмкін емес. Қай заманда болсын, ұлттық өрлеудің халықтық қалыптасудың ең негізгі шарты –білім. Ұлттық тәрбиенің өрісі мен өресі –бүгін де, ертең де, халық үшін көкейтесті мәселе .Ұлттық мәдениет болмаса ұлт сақталмайды. Ал балабақша ұлттың да, ұлттық мәдениеттің де, өмір сүруімен дамуының алғашқы баспалдағы болып саналады.

Жаңа кезеңдегі білім берудің өзекті мәселесі жас ұрпаққа-адамгершілік-рухани тәрбие беру. Құнды қасиеттерге ие болу, рухани бай адамды қалыптастыру оның туған кезінен басталуы керек. Халықта «Ағаш түзу өсу үшін оған көшет кезінде көмектесуге болады, ал үлкен ағаш болғанда оны түзете алмайсың» деп бекер айтылмаған. Сондықтан баланың бойына жастайынан ізгілік, мейірімділік, қайырымдылық, яғни адамгершілік құнды қасиеттерді сіңіріп, өз-өзіне сенімділікті тәрбиелеуде отбасы мен тәрбиешілер шешуші роль атқарады. Сондықтан да қазіргі кезде халқымыздың ұрпақтан ұрпаққа жалғасып келе жатқан салт дәстүрі мен әдет ғұрыптарын қымбат қазына ретінде бағалап балабақшадағы тәрбие жұмысын кешенді ұйымдастыру жағына көңіл бөлуіміз қажет. Адам баласы дүниеге келген күннен бастап үнемі салт-дәстүр аясында өседі . Бала тәрбиесінде халықтық, тұрмыстық салт-дәстүрдің туу себептерін, даму ерекшеліктерін ашып көрсетудің тәрбиелік мәні зор. Мектепке дейінгі мекемелерде балалардың жас ерекшеліктеріне сай ата –баба дәстүрі мен халықтық педагогиканы басшылыққа алып, тәрбие жұмысын ғылыми негізде ұйымдастырып, ұтымды жүргізе білуіміз қажет.

**Атырау облысы, Индербор ауданы
М. Әуезов мектебі
Тарих - география пәні мұғалімі
Кизатова Майра Каскирбаевна**

Қазақстанның табиғи ресурстары және олардың географиялық зерттеулердегі маңызы

Қазақстан — табиғи ресурстарға бай ел, оның географиялық орналасуы мен табиғи байлықтары әлемдік деңгейде айтарлықтай маңызға ие. Осы байлықтар тек елдің ішкі қажеттіліктерін ғана емес, сондай-ақ халықаралық экономика мен экологияға да елеулі ықпал етеді. Қазақстанның табиғи ресурстарының көптүрлілігі мен олардың географиялық зерттеулердегі маңызы бүгінгі күні үлкен мәнге ие, себебі бұл ресурстар елдің әлеуметтік-экономикалық дамуына, экологиялық жағдайына және әлемдік нарықта бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған.

Қазақстанның аумағында көптеген табиғи ресурстар бар, олардың ішінде минералды қазбалар, су ресурстары, ормандар, топырақ және биоәртүрлілік ерекше орын алады. Минералды қазбалар Қазақстан экономикасының негізін құрайды. Елдің кен орындары әлемде ең ірілерінің қатарында саналады, мұнда әсіресе уран, мыс, алтын, қорғасын және мырыш өндірісі дамыған. Қазақстан әлемде уран өндіру бойынша көшбасшы елдердің бірі болып табылады. Уранның шоғырланған жерлері, мысалы, Шығыс Қазақстандағы кен орындары, тек елдің экономикасына ғана емес, бүкіл әлемге де маңызды. Географиялық зерттеулер осы ресурстардың орналасуы, таралу заңдылықтары, өндіру тиімділігін арттыру үшін қажетті ақпаратты береді. Бұдан басқа, Қазақстандағы басқа минералды ресурстар, мысалы, көмір, мұнай мен газ, елдің энергетикалық қауіпсіздігін қамтамасыз етеді және елдің халықаралық аренадағы стратегиялық маңызын арттырады.

Қазақстанның су ресурстары да ерекше назарға алынуы тиіс. Су тапшылығы Қазақстан үшін өзекті мәселе болып табылады. Елдің өзендері мен көлдері, әсіресе Ертіс, Іле, Жайық және Сырдария өзендері, ауыл шаруашылығы мен өнеркәсіптің дамуына қажетті негізгі су көздерін құрайды. Сонымен қатар, бұл су ресурстарының географиялық зерттеулері су балансының сақталуы, су тапшылығының алдын алу, су көздерін тиімді пайдалану мәселелерін шешуге бағытталған. Су ресурстарын дұрыс пайдалану — Қазақстанның аграрлық секторында жемісті нәтижелерге қол жеткізу үшін маңызды фактор болып табылады. Су экологиясын сақтаудағы географиялық зерттеулер болашақтағы экологиялық дағдарыстардың алдын алу үшін қажетті ғылыми негіз болмақ.

Қазақстанның орман ресурстары да үлкен маңызға ие, бірақ олардың көлемі басқа елдермен салыстырғанда аз. Ормандар негізінен елдің таулы аймақтарында орналасқан. Бұл ормандардың экологиялық маңызы өте зор, өйткені олар топырақтың эрозиясын болдырмайды, ауаның тазартылуына көмектеседі және биоәртүрлілікті сақтайды. Қазақстандағы ормандардың географиялық зерттеулері олардың экологиялық функцияларын анықтап, орман шаруашылығын тиімді басқару жолдарын ұсынады. Ормандардың сақталуы, сондай-ақ орманның тұрақты түрде пайдалану әдістері экологиялық тұрғыдан өте маңызды.

Қазақстанның топырақ ресурстары да ауыл шаруашылығын дамыту үшін аса маңызды. Еліміздің аумағында шөлейтті және дала аймақтары көп, бірақ егіншілік пен мал шаруашылығы үшін қолайлы жерлер де бар. Солтүстік және Оңтүстік Қазақстанның топырақ құрылымы егіншілік үшін жақсы жағдайлар жасайды. Географиялық зерттеулер топырақтың құнарлығын сақтау, оның эрозиясын болдырмау, сондай-ақ өнімділікті арттыру жолдарын қарастыру үшін маңызды болып табылады. Ауыл шаруашылығының тиімділігі топырақтың жағдайына тікелей байланысты болғандықтан, географиялық зерттеулер осы салада маңызды шешімдер қабылдауға ықпал етеді.

Қазақстанның табиғи ресурстарын тиімді пайдалану мен қорғау — экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз ету үшін қажет. Елдің табиғи байлықтарын зерттеу экологияның жағдайын жақсарту, табиғатты қорғау шараларын енгізу, ресурстарды тиімді пайдалану мен оларды болашақ ұрпақтарға сақтау үшін аса маңызды. Қазақстанның биоәртүрлілігі де ерекше орын алады, өйткені оның аумағында әр түрлі экожүйелер бар. Орманды, дала мен шөлейтті аймақтардың барлығы өзіндік табиғи тепе-теңдік сақтауды қажет етеді. Географиялық зерттеулер биоәртүрлілікті қорғау, экологиялық туризмді дамыту, сондай-ақ қоршаған ортаны қорғау жөніндегі ғылыми негіздерді қамтамасыз етеді.

Қорытындылай келе, Қазақстанның табиғи ресурстарының географиялық зерттеулердегі маңызы зор. Бұл ресурстарды дұрыс пайдалану елдің экономикалық дамуы мен экологиялық тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін өте маңызды. Географиялық зерттеулер табиғи ресурстардың тиімді пайдаланылуын, қоршаған ортаның сақталуын, сондай-ақ еліміздің халықаралық аренадағы бәсекеге қабілеттілігін арттыруда шешуші рөл атқарады. Қазақстанның табиғи байлықтары дұрыс басқарылған жағдайда, олар елдің болашақта тұрақты даму жолында үлкен рөл атқарады.

Түркістан облысы, Жетісай ауданы
«Әл - Фараби атындағы № 12 жалпы білім беретін мектеп»
коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Қосымша білім беру педагогы
Жунисова Жазира Калабаевна

Ырым тыйым – әдептілік негізі

Біз қазақ халқы сан ғасырлық тарихымыз бар, ұлан-ғайыр даламыз бар, өз мәдениетіміз бар ұлтпыз. Бүгінгі тақырыбымызда өз ұлтымыздың мәдениетін қалыптастыру бойынша, оның ішінде әдептілігіне негіз болар ырым-тыйымдарымыз туралы болмақ.

Қазақ халқы бала тәрбиесіне мән беріп, оның ырым – тыйымдарын, салт-дәстүрін ерекше сақтаған. Қазақ баланы ғылым жоқ заманда «ұят болады», «жаман болады», «обал болады» деп, қарапайым қағидалармен тәрбиелеген.

«Ұят болады» деп әдепке үйретсе, «жаман болады» деп жақсы нәрсеге ырымдап, «обал болады» деп тыйым жасап отырған.

Әдептілік – адам бойындағы жағымды қасиеттері, оның қоғамда қабылданған әдеп талаптарын мінсіз орындауы. Әдептің негізі жақсы болмаққа ниеттене бет бұрып, жамандықтан, ерсі әрекеттен тыйылудан тұрады.

Ертеде сұлулықпен ұсқынсыздық теңіз жағасында кездесіп қалыпты. Екеуі көлге түсіп шомылайық деп келіседі. Шомылып жүргенде ұсқынсыздық судан ертерек шығады да сұлулықтың киімін киіп алып кетіп қалады. Суда қалған сұлулыққа амалсыздан ұсқынсыздықтың киімін киюге тура келеді. Содан бері жұрт сұлулық пен ұсқынсыздықты шатыстыратын болыпты. Сондықтан да сұлулықты сыртына қарап емес, ішіне қарап тану керек.

Әрине, адамда сырты мен іші, сөзі мен ісі үйлескен сұлулық болғанға не жетсін?! Көбінесе, жан сұлулығы адамның сөзі мен іс-әрекетінен көрінеді. Қазақ оны әдеп-ибасы бар, тәрбиелі, мәдениетті жан деп баға береді.

Ырым – жақсылықтан өнеге алып, оған жету үшін жасалатын әрекет. Жалпы айтқанда, ырым – халықтың сенімі мен ақ ниетінен, шын көңілінен туған ұлттық ерекшелігіміз.

Ырымның жолдары мен түрлері өте көп. Мысалы халқымыз шешен болсын деп, дуалы ауызды адамға баласының аузына түкірту, отаншыл болсын деп туған жерге аунату, ержүрек болсын деп батырдың сарқытын жегізу немесе оның атын қою сияқты ырымдар бар.

Қандай да бір той-жиын, келін түсіруде балаларды осындай қуанышқа жетсін деп ырымдап, тойдан сарқыт: нан, бауырсақ, кәмпит алып, баласына немесе келініне апарып береді. Халықта жасы 100-ге жеткен адамның киімін, ұстаған затын осындай жас берсін – «теберік» деп үлестіріп, бөліп алу.

Ер бала күтетіндігін білдіріп, қыздардың атын Ұлжан, Ұлбала, Ұлбосын деген есімдермен ырымдаған. Жаманбала, Жаманқұл дегендей қолайсыз ат қойса, өмірлі болады деп ырымдаған. Себебі, бір жағынан адамның есімі таңғалардай әдемі, әсерлі болса, есімге де көз тиеді деп сақтанған.

Бала бас ұстамайды.

Балаға ми жегізбеген

Омыртқаның жұлынын жесе

Нанның қиқымын жесе

Үйге кіріп келе жатқан бала есік алдына құлап қалса

Қыздың басына ақ, қара орамал салмайды.

Жас балаға бұғана ұстатпайды.

Қызға жілік ұстатпайды.

Сәби көзін ашып ұйықтаса – жары сұлу болады.

Халқымыздың ғасырлар бойы жасасып, бізге жеткен асыл мұралардың бірі – тыйым сөздер. Олардан халқымыздың әдет-ғұрпы, наным-сенімін ғана біліп қоймай, бойымызға тәлім-тәрбие сіңіреміз. Тыйым сөздер мазмұны мен мақсатына қарай тұрмыстық-шаруашылық, еңбек, мәдени-гигиена, экологиялық тәрбие, әдеп мәдениетіне тәрбиелейді.

Ежелгі халықтардың туған топырақ, атамекен, табиғат, жан-жануарлар туралы ұғым-түсініктері, таным-талғамдары ырымдар мен тыйым сөздерден ерекше орын алған. Олар негізінен жер мен суды, өсімдіктерді, құстар мен жануарларды, аңдар мен жәндіктерді қорғауға, оларға рақымшылық етуге,

обал, сауап дегенді сезінуге тәрбиелейді.

- Танысын, танымасын үлкен кісіге сәлем бермей өтпейді.
- Келе жатқан адам отырған адамға сәлем беруі тиіс
- Жақсы көретін, сыйласқан адамдарға алыс-жақын тұрғанына қарамай әдейі барып сәлемдеседі.
- Адамдар өтетін жерге, керуен жолына тұруға болмайды.
- Орынсыз жерде күлмейді.
- Көпшілікке қарап түшкірмейді, есінемейді, кекірмейді.
- Өзінен жасы үлкен адамдардың атын атамайды.
- Сыйлаған затын қайтып алмайды.
- Біреудің затына, малына, дүние-мүлкіне сұқтанбайды.
- Көп ішінде қатты күлмейді, дауыстап сөйлемейді.
- Жұрт жұмысқа жұмылып жатқанда, кекірейіп тұрмайды.
- Жасы үлкен адамның алдын кесіп өтпейді.
- Жасы үлкен кісілерге, танымайтын адамдарға “сен” демейді.
- Жасы үлкен адамдар отырған жерде жастар қисаймайды, жатпайды.
- Көпшілік отырған жерде көз қысу, саусақ шығару, ерсі қимылдар жасау ұят.
- Көпшілік ортасында көсіліп аяғын созбайды, талтаймайды.
- Адаммен теріс қарап сөйлеспейді.
- Ата-анаға қарсы сөз айтпайды.
- Бүйірін таянбайды.
- Сәбиді жаман іс жасауға, өтірік айтуға үйретпейді.
- Үй ішінде түрегеп тұрмайды.
- Су алатын жерге шомылмайды.
- Кемтар адамның алдында дене мүшесінің кемдігі туралы әңгіме айтпайды. Білетін адамдардың қуанышты, қайғылы істеріне үнсіз қалуға болмайды.
- Аққуды атпайды.
- Құстың ұясын бұзбайды.

"Зере" әжелер мектебінің мүшелерімен 7-8 сынып қыздарына арналған "Ырым-тыйым - әдептілік негізі" тақырыбында дөңгелек үстел өткізді.

"Даналық мектебы" клубының жоспарына сәйкес және тәрбие жұмыс жоспарына сай мектебімізде танымдық-тәрбиелік шара өткізілді.

Мақсаты: Іс-шараның мақсаты қыз бала тәрбиесін халқымыздың ұлттық салт-дәстүрлері негізінде жүргізу және оны бүгінгі әжелер тәрбиесінің ұлттық құндылықтарымызды дәріптеудегі маңызын ұғындыру, адамгершілікке, инабаттылыққа және мейірімділікке тәрбиелеу.

Іс-шараға Ақ жаулықты әжелер шақырылып, қыз балаларға «Ырым тыйым – әдептілік негізі» тақырыбында тағылымды әңгімелер айтылды.

Ұрпақ бойына әже тәрбиесін сіңіру маңызды. Ұрпақ бойына әже тәрбиесін сіңіру маңызды. Даналықтың кені болған әжелеріміз сұрақтарға жауап беріп қыздарымызға ырым, тиымдардың маңызы туралы әңгімеледі.

Ата көрген-оқ жонар, әже көрген тоң пішер демекші, іс-шара барысында «Әдептілік дегеніміз не?», «Ырым дегеніміз не? Ырым әдептілікке жата ма?», «Тыйым дегеніміз не? Қазіргі заманда біздің өмірімізге тыйымдардың қажеті бар ма?», «Қандай тыйымдарды білесіз? Оның тәрбиелік мақсаты неде?» сынды сұрақтар аясында диалог орнап, әжелер өздерінің өмірлік тәжірибесімен бөлісіп, қыз балалардың бойында қандай тәлім-тәрбие, қасиет болу керек екендігі, қазақтың ырым, тиымдары туралы өнегелі әңгімелерімен бөлісті. Қыз баланың бойына жастайынан ұлттық құндылықты сіңіруде үлкендердің рөлі ерекше. Сол себепті әжелерді таптырмас тәрбие мектебі дейміз.

